

НІНА ПОЛЯРУШ

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(І ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

**Навчально-методичний посібник
для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр»**

Видання п'яте, доповнене

ВІННИЦЯ 2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ Й ЖУРНАЛІСТИКИ
ІМЕНІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА**

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НІНА ПОЛЯРУШ

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(І ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

**Навчально-методичний посібник
для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр»**

Видання п'яте, доповнене

ВІННИЦЯ 2021

УДК 821 (161.2.09)"1901/1950"(075.8)

П54

Рецензенти:

Мацько В. П., доктор філологічних наук, професор (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);

Ткаченко В. І., кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського)

У навчально-методичний посібник входять робоча навчальна програма дисципліни, орієнтовний розподіл навчального часу, теоретичний і практичний блоки, теми для самостійної роботи, тестові завдання, опорні конспекти лекцій, список літератури до курсу.

Затверджено на засіданні навчально-методичної ради факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № від _____ 2021 р.).

ЗМІСТ

Розподіл навчального часу	5
Зміст навчальної програми.....	6
Література до курсу	46
Орієнтовний розподіл навчального часу за змістовими розділами	49
Міжсесійний контроль успішності з дисципліни	50
Критерії та методи оцінювання.....	51
ЗМІСТОВИЙ РОЗДІЛ 1. Відродження української літератури 10-30-х рр. XX ст. Гетерогенний характер розвитку української лірики доби (загальний огляд).....	54
Теоретичний блок.....	62
Практичний блок	99
Самостійна робота	104
Питання для самоконтролю	112
ЗМІСТОВИЙ РОЗДІЛ 2. Модерністський наратив української прози 10-50-х років XX ст. Новаторство драматургії (загальний огляд).....	114
Теоретичний блок.....	119
Практичний блок	142
Самостійна робота	150
Питання для самоконтролю.....	161
Перелік питань до екзамену	164
Список художніх творів для обов'язкового прочитання	171
Словник літературознавчих термінів	175

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

№ п/п	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Всього
1.	Вступ. Літературно-мистецький процес 10-30-х рр. ХХ ст.	2	-	4	6
2.	Українська поезія 10-30-х років ХХ ст.	2	-	6	8
3.	Київська школа неокласиків: М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, Ю. Клен	2	-	4	6
4.	Максим Рильський	-	2	4	6
5.	Український футуризм. Михайль Семенко	2	-	2	4
6.	Павло Тичина	-	2	4	6
7.	Володимир Сосюра	-	-	4	4
8.	Євген Плужник	2	-	4	6
9.	Микола Бажан	-	-	6	6
10.	Богдан - Ігор Антонич	2	-	2	4
11.	Поети «празької школи»	2	-	4	6
12.	Євген Маланюк	-	2	2	4
13.	Художні обрії української прози 10-50-х рр. ХХ ст.	-	-	6	6
14.	Микола Хвильовий	2	2	4	8
15.	Валер'ян Підмогильний	2	2	4	8
16.	Григорій Косинка	2		4	6
17.	Юрій Яновський	2		6	8
18.	Остап Вишня	-		6	6
19.	Новаторство української драматургії. Микола Куліш, Іван Кочерга	2	2	4	8
20.	Складна і драматична картина літературного процесу 40-50-х років ХХ ст.	-		6	6
21.	Олександр Довженко	2	2	6	10
22.	Улас Самчук	2	2	4	8
23.	Іван Багряний	-	2	6	8
	ВСЬОГО	30	18	102	150

Форма підсумкового контролю – залік.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Опис навчальної дисципліни «Історія української літератури: Історія української літератури першої половини ХХ століття»

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, додаткова спеціалізація/спеціальність, освітня програма, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів -5	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, 03 Гуманітарні науки	Обов'язкова	
Індивідуальне науково-дослідне завдання –	Спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), 035.01 Філологія. Українська мова та література	РІК ПІДГОТОВКИ	
Загальна кількість годин – 150	Додаткова спеціальність 014.021 Середня освіта Середня освіта (Мова і література (англійська)), 014.028 Середня освіта (Мова та література (польська)) Освітня програма Середня освіта. Українська мова і література, англійська мова, Філологія. Українська мова та література. Середня освіта. Мова та література (польська)	3-й	3-й
		СЕМЕСТР	
		6-й	6-й
		ЛЕКЦІЇ	
Тижневих годин для денної форми навчання: <i>аудиторних -4 самотійної роботи студента -4,5</i>	Ступінь вищої освіти бакалавр	<i>30 годин</i>	<i>8 годин</i>
		ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	
		<i>18 годин</i>	<i>6 годин</i>
		ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ	
		-	-
		ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ	
		-	-
		САМОСТІЙНА РОБОТА	
<i>102 годин</i>	<i>136 годин</i>		
ВИД КОНТРОЛЮ: залік			

**РОЗДІЛ 1. Відродження української літератури 10-30-х рр. ХХ ст.
Розстріляне відродження. Гетерогенний характер розвитку української
лірики першої половини ХХ століття.**

ТЕМА 1. Літературний процес 10-30-х років.

Інформаційний обсяг теми. Поезія. Проза. Драматургія. Література Західної України. Література еміграції. **Літературний процес 10-30-х років. Поезія. Проза. Драматургія.** «Розстріляне відродження» – умовна назва літературно-мистецької генерації 20-х – початку 30-х років, репресованої комуністичною системою. Піднесення націотворчих на художніх сил, де провідну роль відігравала література. Характеристика різних літературних угруповань («Гарт», «Плуг», «Ланка» – згодом МАРС, «неокласики», ВАПЛІТЕ, «Аспанфут» – згодом «Нова генерація», «Авангард», ВУСПП, «Молодняк», «Західна Україна» (більшість з них – ґрунтована на позахудожніх засадах, частина – МАРС, «неокласики», ВАПЛІТЕ – зорієнтована на достеменно творчі проблеми). Роль періодичних видань у циркуляції творчих ідей – журнали «Мистецтво», «Шляхи мистецтва», «Червоний шлях», «Життя й революція», «Плужанин», «Гарт», «Молодняк», «Універсальний журнал», «Нова генерація» тощо та альманахів «Гроно», «Жовтень», «Арена», «Літературний ярмарок» та ін. джерело духовного потенціалу покоління «розстріляного відродження» – пробудження українства на початку ХХ ст. Політика «українізації» як спроба партії контролювати цей процес.

Спалах Літературної дискусії 1925-1928 рр., порушення онтологічної проблеми: бути чи не бути українській літературі, українській культурі, українській нації. Перехоплення ініціативи компартією, груба підміна естетичних понять політичними, зірвання дискусії і перехід до репресій, починаючи з процесу СВУ (1930). Провал штучно створеного за ініціативою комуністичних ідеологів «пролетарського реалізму» та призову «ударників» у літературу. Потреба осмислення великої спадщини українських поетів, прозаїків, драматургів, літературознавців та інших представників творчої інтелігенції 20-х років з позиції об'єктивного історизму.

Розмаїття стилевих тенденцій, активні пошуки шляхів розвитку української літератури, маніфести, полеміки. Особливості авангардизму як відгалуження модернізму, його відмінні від модернізму риси, підкреслення епатажного етикету, спрямованість на деструкцію мистецтва, скандал, шоу, вказування на глухі кути того чи іншого стилю.

Філософічність, націоцентризм, синестезійність поезії Павла Тичини періоду «кларнетизму». Підлеглість творчості митця «соціальному замовленню» влади в наступні роки.

Український футуризм у порівнянні з італійським, роль М. Семенка у його культивуванні. Етапи еволюції: кверофутуризм із романтизацією урбаністичних темпоритмів та богемного бунту, панфутуризм з обстоюванням провокаційного та безперспективного метамистецтва, «Нова генерація» із псевдохудожньою функціональною поезією, що ілюструвала політику компартії. Специфіка різновидів українського футуризму: Неоліф (Москва), ІНТЕМБОВСЕГІ (Львів), «Жовте коло» (Прага).

Спроби запровадження В. Поліщуком конструктивізму (динамізму-спіралізму).

Радикальні ознаки революційного романтизму в порівнянні із класичним романтизмом та неоромантизмом, його ригористивні та експансивні ознаки, їх прояв у ліриці В. Еллана, В. Чумака, Л. Первомайського та ін. Версифікація прихильників так званої «романтики буднів». Спроба подолання канонічних нормативів романтизму: популярність стихійної лірики В. Сосюри, інтенсивні пошуки іманентної стильової манери в поемах «Червона зима», «Махно», «Мазепа», висвітлення драми «двох Володьок»; культура поетичних експериментів М. Йогансена (збірки «Д'горі», «Крокове коло», «Ясен»), імпульсивна лірика О. Влизька (збірки «За всіх скажу», «Книга балад», «Мій друг Дон Жуан»).

Протест І. Багряного проти засилля комуністичних ідеологем та поширення псевдохудожньої «пролетарської літератури» (збірка «До меж закатаних», поема «Аве Марія», історичний роман у віршах «Скелька»).

Особливості творчості Т. Осьмачки (збірки «Круча», «Скитські вогні», «Клекіт»).

Висока культура поетичного мовлення «неокласиків», уміння дисциплінувати «кордоцентричну» стихію українського письменства, органічно поєднати традицію класики із модерними творчими пошуками. Інтелектуальна напруга та витончений естетичний смак збірки «Камена» М. Зерова. Рух М. Рильського від романтичних візій до строгої «неокласичної» лірики (збірки «Під осінніми зорями», «Синя далечінь», «Крізь бурю й сніг», «Тринадцята весна», «Гомін і відгомін», «Де сходяться дороги»). Органічне поєднання різних стильових ознак у доробку М. Драй-Хмари, П. Филиповича. Вхідження в українську поезію О. Бургардта (Ю. Клена). Необароко М. Бажана («Розмова сердець», «Гофманова ніч», «Сліпці»). Неореалістична та філософська лірика Є. Плужника (збірки «Дні», «Рання осінь», «Рівновага»), суголосся з нею поезії суворой правди Д. Фальківського (збірки «Обрії», «На пожарищі», «Полісся»).

Формування нової української прози 20-х років, її рух від малої епічної форми (А. Заливчий, Г. Михайличенко, Г. Косинка, М. Хвильовий та ін.) до роману (Ю. Яновський, В. Підмогильний, А. Головка та ін.), її жанрово-стильовий спектр.

Експериментальна проза 20-х років: «Жанна-батальйонерка» Г. Шкурупія, «Подорож доктора Леонардо та його коханки Альчести у Слобожанську Швейцарію» М. Йогансена, «Золоті лисенята» Ю. Шпола, «Вертеп» А. Любченка, «Майстер корабля» Ю. Яновського, «Дівчинка з ведмедиком» В. Петрова (Домонтовича) та ін.

Романтика національно-визвольної боротьби народу в романі «Чотири шаблі» Ю. Яновського.

Осмилення трагедії нації та людини у творах М. Хвильового (новели «Редактор Карк», «Я (Романтика), роман «Вальдшнепи»), у новелах Г. Косинки («Фавст»), повісті «Смерть» А. Антоненка-Давидовича; зображення колізій сучасності у романах «Місто» і «Невеличка драма» В. Підмогильного, «Робітні люди» М. Івченка, «Недуга» Є. Плужника та ін. Сатиричний пафос прози

(повісті «Іван Іванович» М. Хвильового та «Образ» А. Любченка, оповідання «Із записок» І. Сенченка та ін.).

Твори Остапа Вишні, Ю. Вухналя, Костя Котка, В. Чечв'янського, що утвердили сатиру і гумор як важливу складову прозового потоку. Дискусія щодо місця сатири і гумору в суспільному житті; теорія «розпеченого пера».

Історична (О. Соколовський, В. Таль, М. Горбань, З. Тулуб та ін.) та історико-біографічна («Аліна і Костомаров», «Романи Куліша» В. Петрова (Домонтовича)) проза як художня «автобіографія» народу, що протистояла нав'язуваному суспільству нігілістичному ставленню до національного минулого.

Розвиток українського театру та драматургії. Поєднання традицій і новаторства. Відмінність художніх концепцій у режисерській практиці Л. Курбаса (експериментальне синкретичне мистецьке об'єднання «Березиль») і Г. Юри (реалістично-побутовий театр ім. І. Франка).

Проблемно-тематичні і жанрово-стильові пошуки драматургів.

Осмислення реалій національного життя у п'єсах «Мина Мазайло», «Народний Малахій», «Патетична соната», «Маклена Граса» М. Куліша – найвидатнішого драматурга часу. Драматургія Я. Мамонтова («Весняний Хам», «Республіка на колесах», «Княжна Вікторія»), І. Кочерги («Алмазне жорно», «Свіччине весілля», «Майстри часу»), І. Дніпровського («Яблуневий полон»), К. Буревія («Павло Полуботок»).

«Соціалістичний реалізм» – штучний напрям у літературі та мистецтві, ініційований компартією, можливий лише у межах соціалістичного режиму. Деформація естетичних категорій, надання їм політичного, вузько класового змісту. Запровадження на теренах письменства позахудожнього за походженням принципу партійності. Дискредитація принципу народності. Використання принципу інтернаціоналізму з метою нівеляції національного духу письменства.

Розпуск літературних організацій (1932), створення єдиної Спілки радянських письменників (1934), з «комуністичною фракцією» в ній, тиражування резолюцій та постанов про «політику партії в галузі художньої літератури».

Репресії проти письменників. Занепад літературної творчості: декретованість тематики («виробнича», «колгоспна», «історико-революційна» тощо) і героїв (образи комуніста, робітника та ін.), стильова уніфікація. Унеможливлення розкриття таланту на іманентній основі за таких умов. Перетворення небагатьох, впокорених радянською владою письменників на «класиків соціалістичного реалізму» (П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, Ю. Яновський та ін.). адекватна відповідь О. Корнійчука на запити «соцреалізму» – майстерна імітація драми в п'єсах «Загибель ескадри», «Платонн Кречет», «Богдан Хмельницький», «Правда». Виникнення творів неперебутної художньої вартості всупереч доктрині «соцреалізму»: вірш «Труна Тімура» М. Бажана, лірика В. Свідзинського, романи «Чотири шаблі» та «Вершники» Ю. Яновського, роман «Людолови» З. Тулуб, п'єси М. Куліша («Патетична соната», «Маклена Граса»), І. Кочерги («Свіччине весілля», «Майстри часу»).

Література Західної України

Стрілецька поезія. Літературна група поетів-символістів «Митуса», що видавала однойменний журнал. Радянофільство літературного угруповання «Гроно» і його пресового органу «Вікна», журналів «Нові шляхи», «Критика». Роль антагоністичного до них націоналістичного журналу «Літературно-науковий вісник» (з 1933 р. – «Вісник») Д. Донцова у формуванні політичних настроїв і літературно-естетичних уподобань західноукраїнського суспільства та еміграції. Група письменників католицького спрямування «Логос», що гуртувалася навколо журналу «Поступ». Творчість Б. Кравціва. Лірика С. Гординського. Поезія Б.-І. Антонича – найпомітнішої творчої особистості міжвоєнних десятиліть.

Література еміграції

Виникнення політичної еміграції, її політична, науково-освітня і культурно-мистецька діяльність. Радянофільська літературна група «Жовтневе коло» (Прага). Національно зорієнтовані угруповання «Веселка» (Каліш), «Культ» (Подебради), «Танк» (Варшава), «Ми» (Варшава) та їх часописи. «Празька школа» потів (Ю. Дараган, Ю. Липа, Н. Ливицька-Холодна, О. Лятуринська, Є. Маланюк, Л. Мосендз, О. Ольжич, О. Теліга та ін.). близька до неї творчість Ю. Клена (О. Бургардта). Проза Н. Королевої: євангельські мотиви

збірки легенд «Во дні они»; світова історія у романі «1313», повістях «Предок», «Сон тіні» «Quid est veritas?» («Що є істина?»); автобіографічна повість «Без коріння». Збірки новел «Нотатник I», «Нотатник II», «Нотатник III» Ю. Липи, присвячені національно- визвольним змаганням 1917-1920 років. Його історичний роман «Козаки в Московії». Проза Ю. Косача (збірки оповідань і новел «Чорна пані», «Клубок Аріадни», «Тринадцята чота»). Епічна трилогія «Волинь» У. Самчука про долю українського селянства у першій третині ХХ ст. Його романи «Марія», «Гори говорять». Романістика В. Винниченка («Сонячна машина», «Нова заповідь», «Вічний імператив», «Лепрозорій»).

ТЕМА 2. Українська поезія 10-30-х рр. ХХ ст.

Інформаційний обсяг теми.

Павло Тичина (1891-1967)

Суперечлива, неоднозначна творча та життєва доля П. Тичини на різних етапах складної історії української літератури. Потреба усвідомлення принципу об'єктивного історизму при поцінуванні його поетичної спадщини.

«Сонячні кларнети» (1918) – підсумковий етап ідейно-естетичних пошуків української поезії початку ХХ ст. і водночас – естетична програма духовного відродження нації на міцній етичній основі. Поняття «кларнетизму» як визначення концентрації світотворчої енергії української душі, синтез тенденцій модернізму та національного ренесансу. Світлоритми Тичининської панмузичності – ключ до декодування метафоричної концепції «Сонячних кларнетів», її синестезійної основи. Непомилне чуття історизму в поемі «Золотий гомін». Синтез різних стильових тенденцій у першій збірці П. Тичини. Тривожне завбачення поетом трагедії національної революції («Скорбна мати»). Збірка «Замість сонетів і октав» (1920) – художній документ загальнонаціональної катастрофи 1917-1920 рр., актуалізація античної версифікації в українському віршуванні. Пошуки нових зображально-виражальних засобів у збірках «Плуг» (1920), «В космічному оркестрі» (1921),

«Вітер з України» (1924), поєднання форм (гекзаметр, сонет, тріолет) з авангардистськими та модерністськими (різностопова строфа, астрофічний вірш і т.п.). Мотиви національної революції («На майдані», «Як упав же він з коня...»), трагедії села («Зразу ж за селом»). Змалювання страшних картин голоду в поезіях «Загупало в двері прикладом», «Голод» – як моторошна прелюдія голодомору в Україні 1932-1933-го і 1947 років. Глибоко трагедійне сприйняття письменником жовтневого перевороту і його наслідків у поезіях «Прийшли до мене в гості», «Хто ж це так із тебе насміявся смів?», «До кого говорить?». Поема-феєрія «Прометей»: орієнтація на античні форми, ідейні проєкції в майбутнє. Невдала спроба поєднати конструктивістські принципи з комуністичними ідеями у збірці «Чернігів» (1931). Поема-симфонія «Сковорода» - свідчення поступового згасання енергії «кларнетизму» у творчості П. Тичини впродовж його життя, починаючи з 30-х років.

Узалежнення поета від комуністичної ідеології, перехід на віршовану ілюстрацію більшовицьких кампаній, стилізація (самоповторення) власної поезики періоду «Сонячних кларнетів». Віршовані тексти пізнього П. Тичини при мінімальній наявності у них достеменної поезії – досить точне портретування тоталітарної деперсоналізованої істоти. Короткочасне творче осяяння П. Тичини в період Другої світової війни. Філософське осмислення подвигу і безсмертя народу у поемі «Похорон друга». Концепція патріотизму, незнищенності народу в поезії «Я утверждаюсь».

П. Тичина і поети-«шістдесятники».

Посмертна збірка «В серці у моїм» (1970). Ідейно-художнє відлуння ранніх збірок у поезіях «Іній», «Горобинцю золотий», «Ще не раз колись розквітну». Риси поетичного стилю П. Тичини. Філософсько-естетичне, гуманістичне багатство творчості. Публіцистичні, літературознавчі і критичні праці; перекладацька діяльність. «Щоденникові записи».

Оцінка творчості поета у критиці України та зарубіжжя. Художнє новаторство, естетичні уроки, національне і світове значення творчості П. Тичини.

Володимир Сосюра (1898-1965)

Володимир Сосюра – один із найкращих ліриків слов'янського світу ХХ ст. Життєвий шлях поета у контексті загальних умов творчості митців «розстріляного відродження», його відображення в автобіографічному романі «Третя Рота» (1926-1959). Поет у літературних організаціях Пролеткульт, «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЕ, ВУСПП та ін., його постійна участь у літературних дискусіях 20-х рр.

Трагічність постаті В. Сосюри («два Володьки» – «українець» і «комуніст»): концепція двоїстості української людини радянської доби. Романтичні ілюзії періоду громадянської війни, їх відображення у поемі «Махно». Перші поетичні книжки: «Пісні крові» (1918), «Поезії» (1921), стильові цитати з україно-російської романсової традиції, від символістів, імпресіоністів, неоромантиків. Стрімкий шлях поетичного зростання і величезної популярності: збірки «Червона зима» (1921), «Осінні зорі» (1924), «Сьогодні» (1925), «Золоті шуліки» (1927), «Коли зацвітуть акації» (1928) та ін. Оновлення В. Сосюрою жанру інтимної лірики, синтетичного світосприйняття ліричного героя на загальному тлі естетичних втрат тотальної деіндивідуалізації та політизації поезії. Висока поетичність жіночого образу. Гіперболізація почуттів, музика ліричного слова і пісенність мови у поезіях «Так ніхто не кохав», «Ластівки на сонці», «Коли потяг у даль загуркоче», «Марії».

Відображення суперечностей, непівської дійсності, неоднозначне сприйняття її (поема «Нальотчиця», вірш «Місто»).

Національні мотиви в поезіях «І пішов я тоді до Петлюри», «Україна моя», «Сад».

Кризовий період у житті поета на початку 30-х років, його відбиття у збірці «Серце» (1931). Остаточне утвердження В. Сосюри на позиціях особистісного ліризму попри продукування кон'юктурних текстів у передвоєнних книжках «Нові поезії» (1937), «Люблю» (1939), «Журавлі прилетіли», «Крізь вітри і роки» (обидві - 1940).

Полум'яна громадянська лірика часів Другої світової війни (збірки «В години гніву», «Під гул кривавий» – обидві 1942). Патріотичні мотиви, віра в перемогу («Ми переможемо», «Я знаю: ми знищимо зміїв»). Заклино-мобілізує звучання віршованого послання «Лист до земляків», поезії «Перед битвою». Змалювання образу Батьківщини у вірші «Любіть Україну», гостра критика його у повоєнні роки.

Відображення в інтимній ліриці власної сімейної трагедії.

Прозора і піднесена «неконфліктна» лірика останнього періоду творчості В. Сосюри: дивовижна духовна просвітленість і свобода ліричного «я» героя його поезій, універсальність сповідуваних ним духовних цінностей: «Я крапля та, що думає й співає у океані вічному життя...».

Провідні мотиви збірок «Щоб сади шуміли» (1947), «На струнах серця» (1955), «Солов'їні далі» (1957), «Ластівки на сонці» (1960) – відгомін війни, творча праця людей, любов до України та її мови. Вірші «Юнакові», «О мово моя!», «Солов'їні далі, далі солов'їні...», «Я знаю силу слова...». Пейзажна лірика («Весна, весна, сади, мов п'яні...», «Зима»). Філософські роздуми про сутність існування, неухильний поступ людства, про багатство інтимних почуттів у збірці «Осінні мелодії» (1964).

«Шухлядні» твори В. Сосюри. Поема «Мазепа» (1929-1960). Героїко-романтичний образ гетьмана Івана Мазепи. Пристрасний вияв любові до України у «Вступі до поеми» і перегук його з прологом до поеми «Мойсей». І. Франка. Змалювання діалектично подвоєної, нерозривно суперечливої єдності трагедії гетьмана й України, проблема вождя і народних мас у творі. Поема «Розстріляне безсмертя» (1960) – трагічний мартиролог української літератури і культури.

Публіцистична та перекладацька творчість письменника.

Місце В. Сосюри в українській літературі.

Євген Плужник (1898-1936)

Багатоплановість творчих зацікавлень Є. Плужника – поета і прозаїка, драматурга і перекладача. Захоплення театром, фізична недуга – чинники, що позначились на творчості письменника. Членство в письменницьких організаціях «Ланка», МАРС. Трагічна доля митця.

Є. Плужник – поет щирого гуманістичного болю і суму над долею безвинних жертв, адепт чистої і глибокої психологічної рефлексії. Незрівнянна майстерність ліричних віршів, сповнених тонкої й гострої думки, нескінченне інтонаційне багатство збірок «Дні» (1926) і «Рання осінь» (1927), інтровертивна спрямованість та інтелектуальний пафос, лаконізм віршової форми. Драматична доля третьої збірки «Рівновага» (1933, опубл. 1943). Характерні риси творчої манери поета: своєрідний ритміко-інтонаційний та синтаксичний малюнок, еліптичні, часом різко скорочені фрази, «залізний закон» загальної стислості. Гуманістичний характер змістової домінанти поезій, несхитний протест проти жорстоких кровопролитів революційної та пореволюційної доби. «Трагічний оптимізм» трагічного романтика: мотиви самоофіри, самоспалення в ім'я ідеалу. Ідейно-емоційна напруга між дійсністю і мрією, скепсис мислячого інтелектуала. Осмислення у поемі «Галілей» драматичних суперечностей пореволюційної дійсності, боротьба сумніву та надії, що охопила серце поета-гуманіста. Медитативність та філософічність поеми «Канів», проблема взаємостосунків у минулому, сучасному та майбутньому міста і села – колиски нації. Особливості монологічних поем «Галілей» і «Канів»: типологія та інтонаційні відмінності. Поема «Галілей» у порівнянні з поемою Т. С. Еліота «Спустошена земля».

Близькість поета до неокласиків, В. Свідзинського.

Проблеми моралі, стосунків чоловіка і жінки, кохання, сім'ї у романі «Недуга» (1928) – єдиному прозовому творі Є. Плужника. Психологічна розробка характеру головного героя Івана Орловця. Спорідненість з романами «Дівчинка з ведмедиком» В. Петрова (Домонтовича), «Визволення» О. Копиленка, «Визволення жінки» Є. Кроткевича та ін.

Тема інтелігенції в драматургії Є. Плужника. Морально-етичні колізії у комедії «У дворі на передмісті» (1929). Протистояння чесності, порядності і бездуховності, пристосуванства у драмі «Професор Сухораб» (1929). Зображення розколу родини, члени якої належать до антагоністичних сил суспільства, у трагікомедії «Змова в Києві» (опубл. 1989). Соціально-політичні й ідеологічні мотиви твору.

Перекладацька діяльність Є. Плужника.

Микола Бажан (1904-1983)

Естетичні шукання Миколи Бажана. Періодизація його творчості. Захоплення футуризмом, творчістю М. Семенка, експресіоністським театром Леся Курбаса, кіномистецтвом О. Довженка. Впливи футуризму й конструктивізму в збірці «17-й патруль». Новаторство в жанрі балади. Формування експресіоністсько-барокового стилю, поетика неоромантизму в збірці «Різьблена тінь», захоплення ліричного героя національним відродженням України. Новаторство збірок «Будівлі», «Дорога», «Поезії». Текстуальний аналіз «Гето в Умані», триптиха «Будівлі» та інших творів.

Жанрові шукання у галузі поеми М. Бажана. Викриття російського месіонізму в поемі «Розмова сердець» (1927), змалювання так званого гоголівського комплексу роздвоєння – «двох душ» як типового явища для особистості поневоленого народу. Висока художня майстерність поеми «Гофманова ніч», її інтертекстуальність, алюзії, автобіографічний підтекст твору. Історіософська візія долі України в поемі «Сліпці» – «поетичної вершини Бажана» (Ю. Лавріненко), її дивовижна стильова палітра.

Своєрідність композиції поеми «Данило Галицький», майстерне використання кольорів.

«Політ крізь бурю» – класичний вірець поеми, її проблематика, зокрема антикультівське спрямування, своєрідність побудови, образи та їх прототипи.

Цикл «Чотири оповідання про надію», їх філософічність, притчевість, інтертекстуальне поле (варіації Р.-М. Рільке з української тематики).

Жанрова своєрідність «Уманських спогадів», гомодієгетичний наратив поеми «Нічні роздуми старого майстра».

Гуманістичний пафос лірики М. Бажана 1980-1983 рр. Синкретизм стилю поета, цикл «Нічні концерти» – реалізація Вагнерівської ідеї про єдність думки, музики і слова.

Внесок М. Бажана як перекладача в українську культуру.

Богдан-Ігор Антонич (1909-1937)

Унікальність постаті Богдана-Ігоря Антонича в історії української літератури, його вихід за межі традиційного поцінування художнього тексту. Пліуралістичний принцип – визначальна риса поезії Б.-І. Антонича, інтерпретація явищ довколишнього та мистецького світу як рівновеликих, суверенних, не взаємозаперечних, тяжіння до циклізації творів як інтегрального принципу, апробованого народною свідомістю. Випробування лірики у різних формах її прояву – авангардистських та класичних, не протиставних, а зіставних (зб. «Привітання життя», 1931). Трактатування християнства та поганства як рівноправних еманцій єдиного Божественного єства, самоусвідомлення людини як однієї з ланок біологічного космосу, подолання часу у момент заглиблення поетичної уяви до праоснов буття у збірках «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936), «Зелена Євангелія» (1938), художня інтерпретація архетипів Лісу та Міста як рівнопокладених, взаємоперехідних. Завершення пліуралістичної концепції Богдана-Ігоря Антонича у сюрреалістичній збірці «Ротації», врівноваження антитетичних категорій прекрасного та потворного. Віднадходження асоціативних зв'язків його лірики з народною творчістю, з творами У. Уїтмена, Р. Тагора. Сновидіння як джерело творчості Б.-І. Антонича.

ТЕМА 3. Київська школа неокласиків

Інформаційний обсяг теми.

Неокласики

Наявність у творчих сферах українського суспільства певних прихильників культуроцентризму, об'єктивна потреба у реабілітації й засвоєнні культурної спадщини за умов пролеткультівського нігілізму. Історичний «шанс» неокласиків поєднати національні поетичні традиції з вишуканими взірцями форми європейської поезії. «Конкурентність» поезії високоосвічених неокласиків – «нездоланих співців» – до імітативних низьковартісних художніх творів літературного загалу 20-30-х рр.

Участь неокласиків у полеміці навколо шляхів подальшого розвитку української літератури (М. Зеров, П. Филипович, М. Рильський). «Позитивна» програма неокласиків: необхідність усвідомлення і засвоєння багатства української національної традиції; потреба пересадити на український ґрунт найвидатніші твори європейської класики і сучасної літератури різних народів, що неодмінно піднімає «планку художності»; встановлення атмосфери здорової літературної конкуренції, а не кон'юнктурного протегування.

Павло Филипович (1891-1937)

Діяч широкого культурного діапазону, який відчутно впливав на тогочасні ділянки літературно-мистецького життя – поезію, перекладознавство, літературознавство. Художній доробок, «глибокий і рафінований» (Ю. Лавріненко) – збірки «Земля і вітер» (1922), «Простір» (1925), поезії поза збірками, що друкувалися в тогочасній періодиці. Відкритість художньої манери митця для різноманітних стильових «спокус», від народнопоетичних до модерністських. П. Филипович як літературознавець, ґрунтовний і об'єктивний дослідник художніх явищ вітчизняного та європейського літературного процесу, автор синтетичних праць про українських класиків – Лесю Українку, І. Франка, О. Кобилянську, М. Коцюбинського, один із фундаторів наукового шевченкознавства.

Схильність до експерименту та широкого спектру мовного новаторства у творчості Михайла Драй-Хмари (1889-1939): збірка «Проростань» (1926); вплив символізму на творчу індивідуальність митця, «невпорядкованість» чуттєвої стихії, елементи близькості до сюрреалізму. Питома вага французької поезії в перекладацькому доробку М. Драй-Хмари. Монографії «Леся Українка» (1926) і «Поема Лесі Українки «Віла Посестра» на тлі сербського та українського епосу» (1929).

Трагічна доля «грона п'ятірного»: розстріл М. Зерова і П. Филиповича, смерть у концтаборі М. Драй-Хмари, реєміграція О. Бургардта, моральне нищення М. Рильського.

Микола Зеров (1890-1937)

Багатогранність таланту Миколи Костянтиновича Зерова – поета, науковця, видатного перекладача, літературного критика, визнаного лідера «неокласиків», одного з «духовних оазисів» (М.Жулинський) нашого культурного відродження.

Збірка «Камена» (1924) і явлена в ній «ясна, дзвінка закінченість сонета»: переклади з Ередіа, Буніна, Вергілія, Горація, Тібулла, Овідія, Марціалла, оригінальні сонети та александрійські вірші. Особливості архітектоніки збірки. Відданість автора строгим формам, викінченість і пластичність поетичної мови, чітка ясність думки, стримане в своїй значущості ліричне чуття, насичені візуальні образи, багатий художній підтекст. Ідея краси як духовної гармонії. М.Хвильовий і Марко Черемшина про «Камену».

Літературознавча діяльність. Нариси «Леся Українка», «Нове українське письменство» (обидва – 1924), збірки літературознавчих статей «До джерел» (1926), «Від Куліша до Винниченка» (1928).

Юрій Клен (Освальд Бургардт) (1891-1947)

Україноцентричний переворот у свідомості митця під впливом М. Зерова. Перекладацька діяльність О. Бургардта в «гроні п'ятірному» – інтерпретація творів В. Шекспіра, Дж. Байрона, Р. М. Рільке, Е. Верхарна та ін. Вимушена рееміграція до Німеччини (1931).

Антисталінський пафос поеми «Прокляті роки» (1937). Мотиви європейської лицарської романтики, фаустівської жаги пізнання та поривання в невідкриті простори античної і давньокиївської героїки, трагічної долі України і віри в її майбутнє, власне «неокласична» основа літературного мислення Ю.Клена у збірці «Каравели» (1943).

«Попіл імперій» (1943-1947) – центральний твір у поетичному доробку митця, широкомасштабний художній літопис історичних подій ХХ ст., що вели до краху наддержав. Художнє вирішення проблеми «лабіринтів історії». Образ Данте в поемі, паралелі з Дантовою «Божественною комедією». Культурологічна насиченість художньої тканини поеми. Тема ГУЛАГу, новаторство в її розкритті. Стилістичні особливості різних частин твору. Класичні віршовані форми (сонети, терцини, октави та ін.) у поетичній рецепції Ю. Клена.

Збірка «Дияболічні параболи» (1947) Тимофія Горотака (спільний псевдонім Ю. Клена і Л. Мосендза) – віршовані поезії на українських письменників, митців, діячів в еміграції.

Літературознавча («Леся Українка і Гейне», «Гейне в українських перекладах», ін.) і критична діяльність Ю. Клена.

Значення творчості Ю. Клена як з'єднувальної ланки між двома відгалуженнями української літератури – «материковою» та еміграційною.

Максим Рильський (1895-1964)

«М. Рильський – архімайстер нашої поезії, великий сеніор нашої мистецької культури» (Є. Маланюк), «гармонійна особа сучасної епохи» (О. Білецький). Витоки неординарності духовної і творчої постаті поета: виховання в оточенні знакових українських родин (Лисенків, Старицьких,

Антоновичів, Русових, Косачів), вплив батька – відомого етнографа та громадського діяча.

Ранні збірки поезій «На білих островах» (1910), «Під осінніми зорями» (1918) – лірична сповідь молодої душі, учнівська лабораторія, позначена засвоєнням художнього досвіду П. Куліша, М. Старицького, О. Олеся, М. Вороного, поетів-молодомузівців, а також російської і західноєвропейської поезії. Орієнтація на інтимно-довірливий, психологічний ліризм. Тонка оркестровка віршів. Болісне шукання справжніх цінностей, мотиви цілющої сили природи, пориву до світового універсуму, марноти самотності (цикл «Беатріче і гетера», «Плюскочуться білі качки...», «На білу гречку впали роси», «Вже червоніють помідори», «Згадай, безумче! Світ не тільки ти...» та ін.).

Неспокій і напруга духовних пошуків у поемах «Царівна», «На узліссі», «Бенкет».

М. Рильський серед «неокласиків». Орієнтація на змістові й формальні категорії класичної літератури. Збірка «Синя далечінь» (1922): класичні віршові форми у поезіях (сонет, рондо, октава, гекзаметр). «Естетизм» сонетаріуму («Ніцше», «Гейне», «Шекспір», «Бодлер»). Широта емоційних станів ліричного героя («Грім одгримів...», «Нашу шлюбну постелю», «Несіть богам дари», «Ми одпливали, в каламутну даль...», «Поете! Живемо в пустині серед каміння та людей», «Як тепла свічка, вечір догора...»). Античні та екзотичні теми й образи у поезіях «У теплі дні збирання винограду», «Діана», «Трістан коня сідлає...» та ін. Поетичні досягнення й суперечливі позиції збірок «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Де сходяться дороги» (1929), «Гомін і відгомін» (1929). Постає «внутрішнього героя» поезій. Естетичне сперечання з пролеткультівцями в поемах «Чумаки», «Октави». Дух класицистичної «всезагальності» та своєрідності часопростору творів «неокласичної» доби. Суттєва стильова еволюція поета: індивідуальний синтез класицизму, романтизму та реалізму. Літературна праця у несприятливих політичних умовах тоталітарної держави. Різке зниження художнього рівня у збірках «Знак терезів» (1932), «Україна» (1938). Несміливі ознаки «поетичного відродження»,

властиві збіркам «Літо» (1936), «Збір винограду» (1940). Образ Києва у поетичних рецепціях М. Рильського. Епічний твір «Марина»: художня школа Т. Шевченка й А. Міцкевича.

Лірика – головна царица творчого самовияву митця.

Натхненна «патріотика» у творчості періоду Другої світової війни («Слово про рідну матір», «Неопалима купина» та ін.). Образ України у поемі-видінні «Жага». Автобіографізм поеми «Мандрівка в молодість». Гостре засудження поем, звинувачення в «буржуазному націоналізмі» з боку офіційної критики в повоєнні роки.

«Третє цвітіння» поета: збірки «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959), «В затінку жайворонка» (1961) та ін. – синтез кращих здобутків попередніх етапів. Відтворення у поезії нових явищ суспільної самосвідомості, ідейні колізії душевного «відігрівання» людини й суспільства після доби трагічних репресій. Надзвичайно гуманна духовна атмосфера останніх книг М. Рильського. Заклики любити й берегти рідну мову («Мова», «Рідна мова»). Мотиви творчої праці людини («Троянди й виноград», «Спасибі»), гармонії людини і природи («Розмова з другом», «Почорніли заводі в озерах»), місця і ролі митця та мистецтва у житті суспільства («Сікстинська мадонна», «Діалог», «Поетичне мистецтво»).

Посмертне видання збірки новел 1911-1913 рр. «Бабине літо» (1967).

М. Рильський як один з найвидатніших у світовій літературі перекладачів. Розмаїття його перекладацьких уподобань: поезія, драматургія, проза, переклади з російської, польської, французької та ін. літератур.

Внесок М. Рильського в осмислення історії літератури, праці з фольклористики, мистецтвознавства, мовознавства, теорії перекладу. Висока оцінка його творчості, наукової та громадської діяльності в Україні й у світі.

ТЕМА 4. Український футуризм. Творчість Михайля Семенка.

Інформаційний обсяг теми. Український футуризм у порівнянні з італійським, роль М. Семенка у його культивуванні. Життєвий та творчий шлях Михайля Семенка. Етапи еволюції: кверофутуризм із романтизацією урбаністичних темпоритмів та богемного бунту, панфутуризм з обстоюванням

провокаційного та безперспективного метамистецтва, «Нова генерація» із псевдохудожньою функціональною поезією, що ілюструвала політику компартії. Специфіка різновидів українського футуризму.

Спроби запровадження В. Поліщуком конструктивізму (динамізму-спіралізму).

Радикальні ознаки революційного романтизму в порівнянні із класичним романтизмом та неоромантизмом, його ригористивні та експансивні ознаки, їх прояв у ліриці В. Еллана, В. Чумака, Л. Первомайського та ін. Версифікація прихильників так званої «романтики буднів». Спроба подолання канонічних нормативів романтизму: популярність стихійної лірики В. Сосюри, інтенсивні пошуки іманентної стильової манери в поемах «Червона зима», «Махно», «Мазепа», висвітлення драми «двох Володьок»; культура поетичних експериментів М. Йогансена (збірки «Д'горі», «Крокове коло», «Ясен»), імпульсивна лірика О. Влизька (збірки «За всіх скажу», «Книга балад», «Мій друг Дон Жуан»).

ТЕМА 5. Поети «празької школи».

Інформаційний обсяг теми.

Поети «празької школи»

«Празька школа» – умовна назва літературного покоління емігрантів міжвоєнного двадцятиліття. Чехословаччина – основний осередок їхньої концентрації. Спільні риси: естетична концепція, сформульована переважно Є. Маланюком за часів його перебування у калішському таборі інтернованих вояків Армії УНР. Збірка «Сагайдак» Ю. Дарагана (1925) – сукупність мотивів, розвинених Є. Маланюком, О. Ольжичем, Л. Мосендзом, Ю. Кленом (О. Бургардтом), Н. Ливицькою-Холодною, О. Лятуринською, О. Стефановичем та ін.: історичні візії козацького, киево-руського чи доісторичного гатунку, туга

за Україною, вольові імперативи тощо. Обстоювання потреби виховання національного чину при визнанні автономності мистецтва, полеміка з цього приводу з Д. Донцовим, публікації творів «пражан» у редагованому ним часописі «Вісник» (1933-1939; до 1933 – «Літературно-науковий вісник»).

Перегук творчої позиції «празької школи» з генерацією «розстріляного відродження». Акцентування національно-культурної традиції при несприйнятті та подоланні гальмівних, неадекватних історичним вимогам рис ментальної свідомості, переведення «філософії серця» у нову якість – «філософію чину». Апробація нового, діяльного, цілеспрямованого типу українця у поетичних текстах, екстраполяція його у дійсність міжвоєнного двадцятиліття та періоду Другої світової війни.

Євген Маланюк (1897-1968)

Є. Маланюк – найяскравіша постать серед представників «празької школи». Життєвий і творчий шлях. Активна участь у національно-визвольній боротьбі 1917-1920-х років. Інтернування до Польщі (1920), переїзд до Чехословаччини, повернення до Польщі (1929). Заснування у м. Каліш (Польща) літературного журналу «Веселка» (1922-1923; разом з Ю. Дараганом), участь у літературних групах «празька школа», «Танк» (Варшава, 1929), співпраця з журналами «Літературно-науковий вісник» і «Вісник» (Львів) Д. Донцова, «Ми» (Варшава). Друга еміграція: Німеччина (1945) і США (1948-1968). Участь у літературних організаціях Мистецький український рух (МУР) і Об'єднання українських письменників (ОУП) «Слово».

Чинники формування світогляду: походження, національне оточення, дитячі та юнацькі роки, участь у національно-визвольних змаганнях, вплив Т. Шевченка, В. Липинського, Д. Донцова, Ю. Липи. Історіософська концепція письменника як світоглядна основа його творів з національної тематики. Різде засудження типу людини-малороса і протиставлення йому «мазепинця» – людини, гідної свого походження, культури і завдань. Бачення шляху побудови власної держави через прищеплення психіці народу державотворчого елемента

(державної бронзи) та відродження варязького завзяття у поєднанні з еллінськими прикметами добра і краси.

Синтез неоромантичних, символістських та «неокласичних» тенденцій у ліриці Є. Маланюка, її публіцистичність, патетика, історіософічність; критичне ставлення поета до авангардизму. Загострення антитегічної символіки класично довершеної «степової Еллади» та потворної «чорної Еллади», «Антимарії», як взаємовиключні прояви України. Жорстка, експресивна вольова манера поетичного мовлення Є. Маланюка міжвоєнних десятиліть (збірки «Стилет і стилос» (1925), «Гербарій» (1926), «Земля й залізо» (1930), «Земна Мадонна» (1934), «Перстень Полікрата» (1939) та ін.). публікації інтимних віршів, датованих 20-30-ми роками, у збірках «Остання весна» (1959), «Серпень» (1964) та у посмертній – «Перстень і посох» (1969).

Культурологічні праці «Геокультура України» (1953), «Нариси з історії нашої культури», «Доба бароко», «До проблеми культурного процесу» (всі – 1954), ін. «Книга спостережень» (1962. – Т.1; 1963 – Т. 2). Осмислення проблем історії, культури, літератури українського народу. Широта діапазону наукових зацікавлень письменника. Статті про творчість Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Куліша, Г. Чупринки, М. Хвильового, Ю. Яновського, О. Олеся, Д. Донцова, О. Бургардта, Л. Мосендза, Ю. Липи, О. Стефановича, О. Ольжича та ін.

Еволюція рецепції творчості Є. Маланюка в українському літературознавстві.

Олена Теліга (1907-1942)

Життєвий і творчий шлях поетеси-патріотки. Активна участь у політичному та культурному житті еміграції міжвоєнних років (членство в ОУН, входження до літературного угруповання «Танк», головування в мистецькому товаристві «Зарево»). Діяльність в окупованому німцями Києві (організація «Спілки письменників», редагування ж. «Літаври», ін.) під час Другої світової війни. Трагічна доля поетеси – свідомо обрана поетеси – «гаряча смерть – не зимне умирання».

Невелика поетична спадщина О.Теліги – «приватні листи світові», спрямовані на осмислення драматичної сучасності: вічний бунт тонкої душі, боротьба за оновлення дійсності і людини в ній, рішучий протест проти безбарвної нудоти повсякденності («романтика нації, романтика змагань, романтика життя»). Вольові інтонації, прометеївський пафос, неоромантичні інтенції її лірики («Поворот», «Пломінний день», «Безсмертне», «Засудженим»), Виразний автобіографізм поетичних творів, втілення у них нового ідеалу української жінки («Сучасникам», «Чоловікові», «Відповідь»). Мотиви «чину» і «боротьби». Композиційна стрункість ліричних мініатюр. «Вечірня пісня» один із шедеврів ліричного жанру.

Публіцистичні, літературно-критичні праці. Посмертні видання книг поезії «Душа на сторожі» (1946), «Прапори Духа» і «На чужині» (обидві – 1947), збірника «Олена Теліга» (1977).

Олег Ольжич (1907-1944)

О.Ольжич (Олег Кандиба) – героїчний тип людини і поета, незламний борець за волю свого народу. Неординарна доля митця, велика роль родинної традиції у становленні його світогляду. Діяльність О.Ольжича, пов'язана з Культурною Референтурою ОУН. Мученицька смерть поета. Поезія О.Ольжича в контексті творчого доробку «празької школи». Особливості його поетичних збірок «Рінь» (1935) і «Вежі» (1940), а також збірки «Підзамчя» (1946), що вийшла після його загибелі. Посмертні видання поезій Ольжича. Історіософічні вірші: нова об'ємність, новий несподіваний вимір гострих проблем сучасної поетові історії. Лірична сповідальність і метафоричний струмінь поетичної спадщини. Філософсько-особистісні медитації зрілої творчості.

Змалювання суворої революційної дійсності і боротьби українського підпілля проти окупації в поемах «Городок. 1932» і «Незаному Воякові». Утвердження ідеї української державності, самопожертви «покоління титанів» і засудження зради, політичної сліпоті і пасивності. Філософське і

художнє вираження ідеологічної програми українських повстанців у поемах. Прозові твори, публіцистика, літературознавчі праці.

РОЗДІЛ 2. Модерністський наратив української прози першої половини ХХ ст. Новаторство драматургії.

ТЕМА 1. Творчість М. Хвильового.

Інформаційний обсяг теми.

Микола Хвильовий (1893-1933)

Трагічна постать М.Хвильового (Фітільова) в українській літературі та культурі. Багатогранність творчої діяльності митця – поета, прозаїка, публіциста, організатора літературного процесу, його вплив на розвиток суспільно-політичної думки. Порушення ним відповідальних проблем у Літературній дискусії 1925-1928 рр., протест проти провінційного існування українства – так званої «червоної просвіти», орієнтація на «психологічну Європу» і відмова від «російського диригента», проголошення «азіатського ренесансу» та «романтики вітаїзму». Закомплексованість М. Хвильового на ілюзорних націонал-комуністичних ідеях, розв'язана самогубством письменника 13 травня 1933 р.

Дебют М.Хвильового як поета-авангардиста (збірки «Молодість», 1921; «Досвітні симфонії», 1922; поема «В електричний вік»). Новели збірки «Сині етюди» (1923) – подія в українській прозі 20-х років. М.Хвильовий – «основоположник справжньої української прози» (О.Білецький), Поступова еволюція письменника від імпресіоністичної манери з деякими ознаками неоромантизму та експресіонізму до неореалізму. Загострення протистояння уяви та дійсності («Арабески»), високої мети та шляхів, що компрометують і унеможливають її («Кіт у чоботях», «Редактор Карк» та ін.). Розкриття антилюдської суті революції, здійсненої більшовиками, у новелах «Я (Романтика)», «Мати». Авторська майстерність при змалюванні психологічних колізій: яскрава символіка і метафорика, міфологізація сюжету. Співзвучність новели «Я (Романтика)» з повістями В.Підмогильного «Третя

революція» і Б.Антоненка-Давидовича «Смерть», поезіями П.Тичини, Є.Плужника, Д.Фальківського. Критичний струмінь у викривальній прозі М.Хвильового. Проблема «зайвих людей» – недавніх активних учасників громадянської війни, що не знаходять собі місця в новій, пореволюційній дійсності в повісті «Санаторійна зона» (1924). Образи Анарха, Хлоні, Майї, Карно. Лірико-імпресіоністична стилістика твору. Розвінчування фарисейства комуністичних чиновників, подвійної моралі партійців і державних керівників у новелах «Ревізор» і «Свиня», повісті «Іван Іванович» (1929). Порушення важливих питань національно-культурного відродження України в «незакінченому» романі «Вальдшнепи» (1926), суголосних з проблематикою дискусійних циклів памфлетів письменника («Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму») і памфлету «Україна чи Малоросія?». Деградація носіїв комуністичної ідеї (Карамазов), протиставлення їм вольових, цілеспрямованих особистостей (Аглая). Посилення елементів публіцистики у прозі М.Хвильового. Вплив письменника на розвиток української літератури 20-х років (А. Головка, О. Копиленко та ін.).

Повернення художньої спадщини М.Хвильового, сучасна оцінка його творчості в Україні та зарубіжжі.

ТЕМА 2. Валер'ян Підмогильний.

Інформаційний обсяг теми.

Валер'ян Підмогильний (1901-1937)

В.Підмогильний – «один з найінтелігентніших і найтонших українських письменників із доброю літературною школою» (Вал. Шевчук). Життєвий і творчий шлях. Перекладацька діяльність. Особливості неореалізму в українській літературі 20-х років Рання творчість В.Підмогильного, перші психоаналітичні оповідання: «Добрий Бог», «Гайдамака», «Пророк». Вплив В.Винниченка на В.Підмогильного. Образи антиподів як проблема змагання тілесного і духовного, інстинкту і розуму. Натуралістичні деталі. Стильовий синтез у творчості В.Підмогильного: оповідання «Старець». Вплив шопенгауерівської філософії на творчість В.Підмогильного. Нові

експериментальні пошуки в оповіданні «В епідемічному бараці». Вплив французьких авторів на творчість В.Підмогильного (А.Франс, Гі де Мопассан).

Прояв філософського скептицизму в оповіданні «Комуніст». Повість «Остап Шаптала» (1921) – підґрунтя фрейдизму. Низка новел про голод: «Собака», «Проблема хліба», «Син» та ін. Твори, присвячені українським визвольним змаганням, – цикл новел «Повстанці», повість «Третя революція» (1925). Конфлікт особистості та колективістської ідеології – «Сонце сходить», «Історія пані Ївги». Інтелектуально-психологічний роман «Місто» (1928): драма українського маргіналу, художня інтерпретація національної бінарної позиції «місто-село», прокреслення річища української урбаністики. Трагічний варіант нового художнього розв'язання урбаністичної проекції в повісті «Третя революція».

Протистояння духовності, почуття і прагматизму, раціоналізму, доля національного відродження в проблемно-інтелектуальному романі «Невеличка драма» (1930).

Розкриття боротьби в людині ірраціонального і раціонального, духовного і плотського, психіки й інтелекту в повісті «Без назви» (1934). Екзистенціальне трактування персонажів у творі.

Новаторство експериментальної прози В.Підмогильного, її зв'язок з класикою та модернізмом. Вплив на розвиток української інтелектуальної прози 60-х років ХХ ст.

ТЕМА 3. Григорій Косинка.

Інформаційний обсяг теми.

Григорій Косинка (1899-1934)

Г.Косинка (Стрілець) – талановитий новеліст модерної генерації. Життя і творчість письменника, його трагічна доля. Збірки «На золотих богів» (1922), «За ворітьми» (1925), «В житах» (1928), «Циркуль» (1930), «Серце» (1933) та ін. Стефанівська традиція в рецепції митця. Стилєове розмаїття новелістичного мислення: імпресіоністичні витoki («Мент», «Троєкутний бій»), романтична стихія («На золотих богів»), сліди символізму («Заквітчаний сон»), реалістична

палітра («В хаті Штурми»). Широкий тематичний діапазон новелістики, культурософські алюзії з української класики. Імпресіоністичні прийоми характеротворення. Об'єктивно-драматичний, загальнолюдський погляд на відтворювану дійсність. Особливості сюжетних структур: гостродраматичні конфлікти персонажів з дійсністю, поетизація «заблуканих героїв».

Філософський розтин болючих конфліктів у житті нації загалом і людини зокрема у зрілих творах («Фавст» і «Гармонія»), Драматичні категорії, зокрема катарсис, у прозаїчному доробку Г.Косинки. Інтенсивність змістового насичення слова, фрази, образів. Самобутність прозового стилю митця.

ТЕМА 4. Творчість Ю. Яновського.

Інформаційний обсяг теми.

Юрій Яновський (1902-1955)

Ю. Яновський – непересічна і суперечлива постать української літератури ХХ століття. Складні стосунки письменника з владою. Романтичні ілюзії першої збірки «Прекрасна Ут» (1928), її традиції у подальшій творчості: Ю. Яновський – «поет у прозі». Роль М. Семенка у творчому становленні молодого письменника. Харківський та одеський періоди творчості, робота на Одеській кіностудії. Поява повісті «Байгород» (1927) та збірок новел «Мамутові бивні» (1925) і «Кров землі» (1927). Автобіографічна основа роману «Майстер корабля» (1928). О. Довженко – прототип ТоМаКі. Культура нації як провідний життєвий орієнтир героя. Різноманітність прозової фактури роману. Місія твору як романтичного трактату про мистецтво: тема мук творчості, натхнення, інтуїції, апологія творчих злетів людського духу.

Змалювання стихії української революції та її наслідків у романі «Чотири шаблі» (1930). Розкриття національного характеру в образах Шахая, Остюка, Галата, Марченка. Драматична доля твору.

Роман «Вершники» (1935): показ національного ґрунту народної героїки і водночас потенційна заангажованість автора у трактуванні подій як данина культурівській добі.

Новелістична структура романів «Чотири шаблі» і «Вершники». Жанрові особливості роману у новелах.

Художні якості новелістичного мислення Ю. Яновського: поетизація, яскрава імпресія, сполучена із жорстокою натуралістичністю, вміння віднайти індивідуальну прозову тональність та виявити авторську манеру письма при загальній невибагливості, майже стандартності сюжету, потужний нарративний струмінь, сміливі експерименти з романтичним методом на рівні дифузійного мислення, тяжіння до міфопоетики і смілива громадянська позиція.

Здобутки і прорахунки збірок новел і оповідань «Короткі історії» (1940), «Земля батьків» (1944), «Київські оповідання» (1949), «Нова книга» (1954).

Роман «Жива вода» (1947) і його нова редакція «Мир» (1956). Вульгаризаторська критика багатопланового реалістичного відтворення автором життя післявоєнного суспільства.

Драматургічна спадщина Ю. Яновського. Драми «Дума про Британку» (1937), «Потомки» (1938), «Син династії» (1942). Негативний вплив на них «єдиного» творчого методу – соцреалізму. Соціально-психологічна драма «Дочка прокурора» (1953). Актуальність проблематики, напруженість і динамічність сюжету, психологічна правдивість характерів. Неоднозначне поцінування п'єси критикою.

Роль Ю. Яновського у розвитку неоромантизму в українській літературі ХХ ст.

ТЕМА 5. Творчість Остапа Вишні.

Інформаційний обсяг теми.

Остап Вишня (1889-1956)

Остап Вишня (Павло Губенко) – видатний «сміхотворець» ХХ століття, фундатор нового жанру «усмішки» у літературі. Трагізм життєвого і творчого шляху письменника.

Жанрові ознаки (лаконізм і дотепність, поєднання побутових замальовок і жанрових сценок з ліричними авторськими відступами) усмішок та їх жанрові

різновиди (усмішка-пародія, усмішка-жарт, усмішка-нарис, усмішка-мініатюра, усмішка-реп'яшок та ін.) у численних збірках: «Кому веселе, а кому й сумне» (1924), «Вишневі усмішки сільські», «Вишневі усмішки кримські» (обидві – 1925), «Вишневі усмішки театральні» (1928) та ін.

Гуманістичний характер сміху, любов до трудящої людини і гостре викриття негативних суспільних явищ у творах письменника.

Гумористичне оповідання «Ярмарок». Народна мова як основне джерело комічних засобів, епічність картин, колоритність сцен, барвиста образність, афористичність.

Тема відродження національної гідності народу у збірці «Українізуємось» (1926). Засудження великодержавного шовінізму та висміювання вад української ментальності (інертність і пасивність у психології, інфантильність думання, недостатній інстинкт відстоювання національної єдності і свободи) у гуморесках «Чукрен», «Чухраїнці», «Дещо з українознавства».

Влучність спостережень письменника у дружніх шаржах на М. Хвильового («Синя трясовина»), Г. Косинку («Однокутний бій»), М. Зерова («Воскресла»), мистецьких усмішках «Гнат Юра», «Лесь Курбас», «Йосип Гірняк» та ін.

Знищувальна критика творчості Остапа Вишні наприкінці 20-х – на початку 30-х років.

Арешт і заслання. Оптимізм письменника у табірному щоденнику «Чиб'ю. 1934» (надрук. 1989).

Друге народження Остапа Вишні: «Зенітка» (1944) – перший твір, надрукований після його десятирічного ув'язнення. Композиція, засоби сатири та гумору. Втілення кращих рис українського народу у характері діда Свирида.

Негативний вплив «соціального замовлення» влади на творчість письменника цього періоду.

Любов до рідної землі, поетичне змалювання природи у «Мисливських усмішках» (1958). Народна мудрість, дотепність, простота і щирість оповідача у

творах «Відкриття охоти», «Заєць», «Вальдшнеп», «Дикий кабан або вепр», «Як варити і їсти суп із дикої качки» та ін.

Автобіографічні твори «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Все життя з Гоголем», щоденник «Думи мої, думи мої...» (1957) як джерело розуміння світогляду, естетичних переконань, мистецької лабораторії письменника. Значення творчості Остапа Вишні у розвитку української сатири та гумору.

ТЕМА 6. Українська драматургія першої половини ХХ століття.

Інформаційний обсяг теми.

Іван Кочерга (1881-1952)

І. Кочерга – знакова постать української драматургії. Перші російськомовні п'єси: драматична казка «Пісня в келиху» (1910) і «Дівчина з мишкою» (1913), їх персонажі – люди, котрі силкуються наздогнати примарну мрію. Яскравий романтичний струмінь, мотиви гонитви за мрією у ранніх драматургічних творах. Початок 20-х років – переламний період у творчості письменника: виявлення інтересу до повсякденних колізій людського життя, пов'язаних з тривогами і світлими надіями, але сполучених з улюбленим мотивом недосяжної мрії. Перші твори українською мовою: комедія «Фея гіркого мигдалю» (1926): анекдотично-водевільний сюжет і романтичне забарвлення дії та найсерйозніші життєві проблеми, про які прагне говорити митець.

Складна і хвилююча доля, сповнена глибинного національного змісту, в історичній драмі «Алмазне жорно» (1927). Історична основа п'єси і творчий домисел. Майстерність відтворення масових сцен, глибина розкриття характерів Василя Хмарного, Стесі, гайдамаків. Композиційна роль «алмазного жорна» у творі. Вплив символізму на поезику п'єс І. Кочерги. Драматургічні експерименти наступних років: комедія «Натура й культура» (1928), драма-феєрія «Марко в пеклі» (1930) і так звані «кооперативні п'єси», присвячені злободенним подіям сучасної авторові дійсності («Навчила доля – де шлях до волі» (1929), «Про що жито співає» (1929), «Павук у колгоспі» (1931)).

Активна співпраця з журналом «Театр».

Вершинний твір І. Кочерги – драматична поема «Свіччине весілля» («Пісня про свічку», 1930). Звернення автора до мало висвітленого у нашій літературі періоду життя України. Головний конфлікт – боротьба киян з литовськими загарбниками за волю, національну гідність, людські права. Композиція твору. Ідейно-художня роль символічного образу свічки та світла. Втілення в образах повсталих ремісників (Іван Свічка, Передерій, Чіп) кращих рис українського народу. Образ Меланки – «поетичний символ України» (І. Кочерга), що виборює незалежність. Художня довершеність п'єси, динамізм розвитку подій, багатство мови. Майстерність передачі історичного колориту.

Філософська комедія «Годинникар і курка» (1933), відхилена харківською цензурою і перекладена російською мовою під назвою «Майстри часу»: складна доля п'єси, динамізм розвитку подій, багатство мови. Майстерність передачі історичного колориту.

Філософська комедія «Годинникар і курка» (1933), відхилена харківською цензурою і перекладена російською мовою під назвою «Майстри часу»: складна доля п'єси, її численні переробки упродовж майже двадцяти років (різні варіанти 1934, 1938, 1951, 1956, 1963 і 1968 років). Проблема відносності часу і влади над ним. Багатоплановість, вільна композиція, поєднання реалістичного й умовного планів зображення у п'єсі. Образ Ліди Званцевої – творчий здобуток автора. Драматургічна майстерність і популярність твору.

Подальші драматичні твори: «Підеш – не вернешся» (1935), «Ім'я», «Чорний вальс» (обидві – 1937), «Вибір» (1938) та ін. Літературна праця під час Другої світової війни. П'єса «Чаша» (1942) і ще кілька невеличких драматичних творів. Завершення драматичної поеми «Ярослав Мудрий» (1944, друга редакція – 1946). Проблематика твору, її актуальність і полемічність: заперечення теорії норманського походження Київської Русі. Утвердження ідеї єдності Русі, самобутнього характеру і світового значення її культури. Особливості композиції, сюжетна багатоплановість. Художнє розкриття феномену історичної постаті київського князя, прозваного у народі Мудрим, всебічне змалювання його

характеру (у триєдиному вимірі – воїн, будівничий, сім'янин). Складність і суперечливість характеру Ярослава. Виразність інших персонажів твору (Микита, Журейко, Милуша, Інгарда, Гарольд, Єлизавета). Поетичний образ Києва як політичного і культурного центру Русі.

Драматична поема «Пророк» (1948, опубл. 1961), присвячена життю Т. Шевченка після заслання. Образ кобзаря у п'єсі. Творче продовження І. Кочергою традицій української драматургії.

Новаторство, художня майстерність, самобутність індивідуального стилю. Розширення ідейно-художнього і тематичного діапазону української драматургії, утвердження у ній романтичного напрямку.

Перекладацька діяльність І. Кочерги: інтерпретації опери «Фауст» Ш. Гуно і драми-казки «Синій птах» М. Метерлінка. Праці з теорії драми («Драматичний елемент у творчості Т. Г. Шевченка», «Тема патріотизму і боротьба за свободу Вітчизни в драматургії» та ін.).

Складність і неоднозначність сьогоденної рецепції постаті і творчого доробку митця.

Микола Куліш (1892-1937)

М. Куліш – найвидатніший драматург доби «Розстріляного відродження». Життєвий і творчий шлях. Співпраця з театром «Березіль» Л. Курбаса. Участь у літературних організаціях «Гарт», ВАПЛІТЕ (1926-1928 – президент), Пролітфронт. Переслідування драматурга вульгарно-соціологічною критикою, звинувачення його у націоналізмі та пропаганді лівацько-троцькістських теорій. Арешт (1934), заслання і трагічна смерть.

Успішний дебют М. Куліша п'єсою «97» (1925), її вистава у театрі ім. І. Франка (Харків) та наступні варіанти як увиразнення психологічної достовірності штучного голодомору 1921 р. Особливості композиції, жанрове визначення твору автором як «народної трагедії». Центральні персонажі (Копистка, Смик, Параска, Годований, Гиря); продовження класичних традицій письменником: «Першим, хто нагадав про драматургію І. Тобілевича, був

М. Куліш» (Я. Мамонтов). Драми «Комуна в степах» (1925, друга ред. – 1931) та «Прощай село!» (1933) – продовження Кулішевої трилогії про село, вплив на неї комуністичної ідеології.

«Отак загинув Гуска» (1925, друга ред. – 1932, опубл. 1960) – перший трагіфарс, поглиблений у наступній сатиричній комедії «Хулій Хурина» (1926), ремінісценція мотиву за романом-памфлетом І. Еренбурга «Незвичайні пригоди Хуліо Хуреніто та його учнів», висміювання абсурду радянського бюрократизму, розкриття паразитарної природи шахрайства раніше від І. Ільфа та Є. Петрова. Катастрофа революційного фанатизму у мелодрамах «Зона» (1926) та «Закут» (1929), заборонених владою.

Викриття хворобливості соціалістичної дійсності у трагікомедії екзистенціального змісту «Народний Малахій» (1927, друга ред. – 1929): пророцтво самозваного «наркома» Малахія Стаканчика про «голубу даль», про Єрусалим – типовий приклад ідеологічного фанатизму. Новизна конфлікту. Символізм, метафоричність п'єси, поєднання реального і фантастичного, ірреального як елементів театру абсурду.

Актуальність мовної проблематики в Україні – розкриття її у комедії «Мина Мазайло» (1929): звернення М. Куліша до традиції світової драматургії (комедія «Буржуа-Шляхтич» Ж.-Б. Мольєра). Полеміка М. Куліша з п'єсою «Дні Турбіних» М. Булгакова, продовження цієї полеміки у ліричній драмі «Патетична соната» (1929), схваленій зарубіжною критикою (Ф. Вольф) та осудженій більшовиками. Головні герої твору як репрезентанти трьох протиборчих сил у роки національно-визвольних змагань. Марина як образ-символ боротьби за незалежність України. Ідейно-естетична спорідненість персонажа з жіночими образами творів В. Винниченка і М. Хвильового. Трагедія гуманізму, втілена в образі Ілька Юги. Вертепна побудова п'єси, циклічна організація художнього часу, використання цього прийому у драмі «Маклена Граса» (1932-1933), екклезіастівський пафос та філософія безнадії, зумовлена реаліями репресивної диктатури. Вихід драматурга за межі національної тематики; проекція польських реалій на тогочасну українську

дійсність. Образи дівчинки Маклени і філософі-музиканта Ігнатія Падура як виразники ідейного задуму автора. Майстерність композиції та сюжету п'єси.

Драма «Вічний бунт» (1932) як відображення реальних суперечностей часу. Образ поета і романтика Ромена у творі.

Новаторство М. Куліша-драматурга. Його вплив на розвиток української драматургії.

ТЕМА 7. Українська література 40-50-х рр. ХХ століття.

Інформаційний обсяг теми.

Історія української літератури 40-50-х рр. ХХ ст. Поезія. Проза. Драматургія. Безпосередня участь українських письменників у Другій світовій війні: захист Карпатської України, ставлення до так званої «золотої осені», участь на фронтах у складі Червоної армії, у партизанському русі, у похідних групах, в УПА тощо. Апологія публіцистичних нарисів, їх вплив на художні тексти. Огляд тогочасної періодики («За Радянську Україну», «Література і мистецтво», «Українська література», «Україна», «Українське слово», «Літаври», «Волинь», «Український засів» та ін.), видань («Фронт і тил», видавництво Ю. Тищенка) тощо. Мала епічна проза, спроби подолання літературних штампів: «На рідній землі» П. Панча, «Земля батьків» Ю. Яновського та ін. Засилля наративних кліше у «великій» прозі (трилогія «Шлях зорі» В. Собка), усунення їх у романі Я. Баша «Професор Буйко». Народження О. Довженка-письменника – автора творів малої прози («Відступник», «Ніч перед боєм» та ін.), кіноповістей «Україна в огні», «Повість полум'яних літ». драма «Фронт» О. Корнійчука – естетизована відповідь з позицій «соцреалізму» на соціальне замовлення компартії. Творчі невдачі І. Кочерги (одноактівки, п'єса «Нічна пригода»), віднаходження іманентного хисту у драмі «Чаша» та особливо у драматичній поемі «Ярослав Мудрий». Окремі здобутки поезії на тлі версифікаційних штампів: поеми «Данило Галицький» М. Бажана, «Похорон друга» П. Тичини, «Жага» та «Мандрівка в молодість» М. Рильського; патріотична лірика М. Рильського,

М. Бажана, П. Тичини, В. Сосюри, А. Малишка. Високі поетичні осяяння у збірках О. Ольжича («Підзамчя»), Ю. Клена («Каравели»), М. Ореста («Луни літ»), лірика О. Пронченка («Кобза»), М. Кушніра (порівняння з доробком М. Булаєнка, М. Шутя та ін.); героїчна смерть О. Теліги, О. Ольжича та ін. Дискурс правди про сталінський режим у пригодницькому романі І. Багряного «Тигролови». Минуле України у романі «Рубікон Хмельницького» Ю. Косача. Героїчний епос циклу Наталени Королеви «Легенди старокиївські». Драматичні стосунки між українськими письменниками періоду Другої світової війни.

Історичні обставини в Україні після Другої світової війни, боротьба більшовизму проти національно-визвольного руху, рецепція цих подій у літературі. Засилля компартійних постанов, репресивні заходи щодо письменства. Драматична доля романів «Жива вода» Ю. Яновського та «Його покоління» І. Сенченка, повістей і оповідань Л. Смілянського, Ф. Бурлаки, В. Кундзіча, поем «Жага» та «Мандрівка в молодість» М. Рильського, вірша «Любіть Україну» В. Сосюри, суперечливі мотиви його поеми «Христос». Поетична псевдоверсифікація. Окремі художні здобутки молодих авторів (збірки «Любов і ненависть» і «Правда кличе!» Д. Павличка, «Проміння землі» і «Вітрила» Л. Костенко). Здобутки і прорахунки української прози (романи «Таврія» і «Перекоп» О. Гончара, «Гомоніла Україна» П. Панча, «Святослав» С. Склярєнка, «Велика рідня» М. Стельмаха, «Буковинська повість» І. Муратова та ін.). новаторські пошуки О. Гончара у романі «Прапорносії», спроба гуманізувати нормативи «соцреалізму». Полеміка навколо цього твору. Панування штампів «соцреалізму» у всіх жанрах літератури. Поява штучної теорії «безконфліктності». Імітація драми у п'єсах О. Корнійчука «Калиновий гай», «Макар Діброва». Намагання поєднати національні та соціалістичні тенденції у кіноповісті О. Довженка «Поєма про море», відкриваючий пафос його кіноповісті «Зачарована Десна». Збагачення української літератури «Мисливськими усмішками» Остапа Вишні.

Постання на теренах Західної Німеччини Мистецького Українського Руху (1945-1948; голова – У. Самчук) як спроба зінтегрувати розпорошені сили

письменства, що перебували у таборах «Ді-Пі», і привернути увагу світової громадськості до української літератури. Три з'їзди МУРу (1945, 1947 і 1948) і три конференції. Видання МУРу («Арка», «Хорс» та ін.), три однойменних збірника та альманах, видання «Малої бібліотеки МУРу», публікація творів письменників-емігрантів під видавничою маркою МУРу «Золота брама». Концепції «великої літератури» (У. Самчук) та «національно-органічного стилю» (Ю. Шерех), їхня художня безперспективність, нехтування тогочасної практики європейського та українського модернізму. Протистояння тенденціям заангажування мистецтва (непросвітництво; «національний реалізм») з боку угруповання «Світання» (В. Державин, М. Орест, В. Шаян та ін.). Орієнтація І. Костецького на сучасну естетику. Спроба художньої інтерпретації історичної долі України у поемах Ю. Клена «Попіл імперій» і Т. Осьмачки «Поет». Панмузичний дискурс В. Барки (збірки «Апостоли», «Білий світ»). Громадянський пафос версифікації І. Багряного (збірка «Золотий бумеранг»). Творче відстоювання принципів символізму та сюрреалізму у ліриці О. Зуєвського (збірка «Золоті ворота»). Художні пошуки Б. Кравціва (збірка «Кораблі»), М. Ореста (збірка «Душа і доля»), О. Лятуринської, О. Стефановича та ін. Завершення творчого шляху Л. Мосендза (автобіографічні поеми «Канітферштан, на українську мову перелицьований», «Дні життя і смерті козака Мамая», «Волинський рік»). Національно зорієнтована реалістична проза У. Самчука (романи «Юність Василя Шеремети». «Морозів хутір» – перша частина трилогії «Ост») і Д. Гуменної (три книги тетралогії «Діти Чумацького шляху» – епічна картина українського життя перших трьох десятиліть ХХ ст.). інтелектуальна проза В. Петрова (Домонтовича): повісті «Доктор Серафікус» і «Без ґрунту», новели «Апостоли», «Розмови Екегартові з Гоцці» та ін. Міфологічна основа в експресіоністській повісті Т. Осьмачки «Старший боярин», в якій створено синтетичний образ України початку ХХ ст. Еміграційна тема у повісті «Еней і життя інших» Ю. Косача. Доба Хмельниччини в його романі «День гніву». Модерна, оперта на досвід світової

літератури, мала проза І. Костецького (збірки «Оповідання про переможців», «Там, де початок чуда»). Розпад МУРу.

Виникнення у 50-х роках Об'єднання українських письменників «Слово», яке у нових умовах продовжило ідейні та організаційні традиції МУРу (голови: Г. Костюк, О. Тарнавський – з 1975, Л. Палій – з 1992). 1954-1957 роки: організаційний процес. Подолання ангажованої закомплексованості. Поширення філій «Слова» (США, Канада, Аргентина, Бразилія, Німеччина, Франція, Австралія). Друкований орган – періодичний збірник «Слово» (з 1962). З'їзди «Слова». Проблема традиції і новаторства (дискусія 1964 р.). Україна ХХ ст. у творчості представників «Слова»: У. Самчука (романи «Темнота» – друга частина трилогії «Ост», «Чого не гоїть вогонь»), І. Багряного (романи «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою», «Маруся Богуславка», повість «Огненне коло»), Т. Осьмачки (повість «План до двору»), В. Барки (роман «Рай»), І. Качуровського (повість «Шлях невідомого»), Д. Гуменної (роман «Хрещатий Яр»). Символіка поетичної книжки В. Барки «Океан», його збірка «Псалом голубиноного поля». Традиція «неокласики» у творчості М. Ореста (збірки «Держава слова» та «Гість і господар»). Поетичні пошуки О. Зуєвського, І. Качуровського та ін. Значення «Слова» в інтеграційних процесах українських письменників-емігрантів. Утворення членами «Слова» «Нью-Йоркської групи» поетів (середина 50-х років).

Олександр Довженко (1894-1956)

Велич і водночас трагізм постаті Олександра Петровича Довженка («найяскравіший зразок долі потужного художнього таланту в країні-в'язниці – Р. Корогодський»). О. Довженко – видатний режисер, письменник, сценарист і педагог ХХ століття. Приналежність до спілки пролетарських письменників «Гарт» і літературної організації ВАПЛІТЕ. Праця як художника – автора портретів письменників та шаржів на них. Режисерська діяльність на Одеській кінофабриці, Київській студії художніх фільмів і «Мосфільмі», що заклала підвалини української кінематографії і принесла О. Довженку світову славу.

Віртуозне поєднання історії, казково-міфологічної сюжетики і хроніки громадянської війни, епосу, лірики, сатири і глибинної філософії у кіноповісті «Звенигора» (1928). Химерність постаті діда Невмирущого. Успіх фільму «Звенигора» на екранах багатьох зарубіжних країн (США, Канади, Франції, Англії та ін.). Визнання світовою кіногромадськістю О. Довженка першим поетом в кіно. Лейтмотив «Звенигори», а також наступних кіноповістей «Арсенал» (1928) і «Земля» (1930, закінч. у 1952) – пошук істини в одвічній єдності людини і природи, віра у те, що справжнє щастя можна віднайти лише у їхній гармонії. «Земля» – поліаспектний твір, його парадоксальність, взаємодія історичної і міфологічної символіки. Історична заангажованість (осанна колективізації) і водночас висока філософічність кіноповісті: піднесені, величні образи народження і смерті людини, її кохання і праці, що наближає творчість О. Довженка до найкращих літературних взірців української словесності – до народної пісні, поезій Т. Шевченка. Гостра вульгаризаторська критика фільму «Земля» у СРСР (1930) і визнання його як шедевра світового кіно за рубежом (1958). Завершення навесні 1941 р. кіноповісті «Тарас Бульба» за відомим твором М. Гоголя.

Творчість О. Довженка періоду Другої світової війни. Монументально-романтична мала проза («Сій, смерть, зупинись!», «Відступник», «На колючому дроті», «Ніч перед боєм», «Мати» та ін.). яскрава окресленість і непримиренність конфліктів, незвичайність вчинків героїв. Кіноповість «Україна в огні» (1943) – вияв духовного опору митця тоталітарному режиму. Діалектичний характер осмислення національного буття. Змалювання трагічної долі українського народу і глибока віра у його остаточну перемогу. Заборона твору і репресії проти його автора. «Повість полум'яних літ» (1945) як спроба знайти інший варіант епопеї про війну. Філософське, масштабне узагальнення картин воєнного лихоліття, роздуми над народною долею, патріотичні мотиви, ідея безсмертя людини у творі. Поєднання реалістично-романтичного плану з умовно-символічним. Образ Івана Орлюка, що символізує непереможність народу. Домінування української проблематики у творах воєнних років: «Образ нещасної моєї України, на полях, і

на костях, і на сльозах, і на крові якої буде здобута перемога, заслони́в уже в моїй душі все» («Щоденник»).

Кіноповісті останнього творчого періоду: «Прощай, Америко!» (1949), «Антарктида» (1952) і «Поема про море» (1956), прикметна актуальною морально-етичною та екологічною проблематикою. Автобіографічна повість «Зачарована Десна» (1956) – «найвидатніша в сучасній літературі розповідь про те, від яких духовно-поетичних «берегів» відчальюють народи – і разом із ними їхні художники – на переломі нової епохи, що вони беруть від свого історичного «дитинства» у майбутнє і що залишають у минулому» (Л. Новиченко). Виразна новаторська будова твору, відповідно двоплановий характер оповіді. Колоритність характерів людей українського села. Своєрідність стилю: переплетення лірико-романтичного і реалістично-побутового, сповідально-публіцистичного й іронічно-сатиричного начал.

«Щоденник» (1941-1956) – яскравий документ епохи, що вражає правдивістю і сміливістю оцінок, глибиною філософських спостережень, патріотичною наснаженістю, просвітницькою далекоглядністю. Розкриття творчої лабораторії митця у ньому. Літературно-мистецькі та публіцистичні статті.

Незреалізовані творчі плани О. Довженка: роман «Золоті ворота», повість «Загибель богів», кінокомедія «Цар», п'єси «Міра життя» і «Заступник дурня», кіносценарій «В глибинах космосу».

Сучасна рецепція постаті митця. Вплив його творчості на розвиток літератури й мистецтва в Україні та за рубежом.

Улас Самчук (1905-1987)

Самобутність постаті У. Самчука серед майстрів української прози. Життєвий і творчий шлях письменника. Еміграція до Німеччини (1927) та Чехословаччини (1929-1941). Перебування під час Другої світової в окупованій німцями Україні, де редагував газету "Волинь" (1941-1943, Рівне). Участь в організації Мистецького Українського Руху (МУР) у Німеччині, головою

правління якого був обраний (1945). Переїзд до Канади (Торонто, 1947). Членство в Об'єднанні українських письменників "Слово".

Проза У. Самчука як реалізація його письменницького кредо – "бути літописцем українського простору" і гасла творення "великої літератури", з яким він виступив на першому з'їзді МУРу. Політично загострений роман "Кулак" (1932), оцінений радянською критикою як твір "куркульського письменника". Роман-трилогія "Волинь" (1932-1937) – гімн Волині, її талановитим людям, селянській праці, любові до землі, сімейним підвалинам народного життя. Образ Волині у духовній сплячці та початках громадянського пробудження. Втілення у долі Володька Довбенка національно-політичних шукань молоді 20-х років.

Змалювання національної трагедії – голодомору 1933 року – у романі "Марія" (1933), одному з перших творів на цю тему в українській літературі. Символічна доля українського селянства у творі: принципи художньої агіографії, наближення ключового образу Марії до біблійного і водночас піднесення його до рівня символу України. Український вітаїзм у поезиці У. Самчука.

Оповідь про боротьбу закарпатських українців за незалежність, героїчну історію Гуцульської Республіки у романі "Гори говорять" (1936). Публікація значною мірою автобіографічного роману "Юність Василя Шеремети" (1947), присвяченого проблемі формування нового покоління української інтелігенції.

Вихід у світ трилогії "Ост" ("Морозів хутір", 1948; "Темнота", 1957; "Втеча від себе", 1982) – масштабної художньої панорами буття українців на переламних етапах історії (національна революція 1918-1920 років, панування більшовиків, трагедія оstarбайтерства, повоєнна репатріація та еміграція).

Роман-хроніка "Чого не гоїть вогонь" (1959) про боротьбу УПА на Волині. Зображення долі українських переселенців у Канаді у романі "На твердій землі" (1967).

Книги спогадів, публіцистики "П'ять по дванадцятій" (1954), "На білому коні" (1955), "На коні вороному" (1975), "Планета Ді-Пі" (1979), "Слідами піонерів" (1980) та ін.

Специфіка сьогоденної наукової рецепції творчості письменника.

Іван Багряний (1906-1963)

Біографічні дані і творчий шлях Івана Багряного (І. Лозов'яги) – одного з найпопулярніших письменників діаспори, публіциста, політичного і громадського діяча. Членство у літературних організаціях «Плуг» і МАРС. Репресії проти письменника 1932-1940 рр. Участь у війні, співпраця з ОУН і відхід від неї. Емігрантський період життя. Активна політична (засновник і лідер УРДП, голова УН Ради, віце-президент УНР у вигнанні) і громадська діяльність. Памфлет «Чого я не хочу вертатися до СРСР» (1946), в якому радянську тоталітарну систему поставив поряд з німецьким фашизмом. Участь у роботі МУРу та Об'єднанні українських письменників «Слово».

Літературна діяльність в УРСР. Вихід у світ першої збірки поезій «До меж заказаних» (1927), спотвореної цензурою та забороненої владою поеми «Ave Maria» про гірку долю дівчини-повії, у передмові до якої автор різко виступив проти конформізму тогочасних письменників. Поеми «Батіг», «Вандея», «Гутенберг», сатирична епопея «Комета» та ін., частково опубліковані, а частково конфісковані під час арешту. Гострий осуд національного поневолення України самодержавною Росією в історичному віршованому романі «Скелька» (1930). Збірка малої прози «Чорні силуети»; особливості перших оповідань: гострота сюжету, яскраві образи-персонажі. Збірка оповідань «Крокви над табором» (1931). Різко негативні оцінки творів І. Багряного – «співця куркульської ідеології», ворога більшовицької влади – радянською критикою. Заснований на власних життєвих враженнях роман «Тигролови» (1943, перша назва – «Звіролови») – свідчення нескореності української людини сталінській каральній машині.

Художня творчість в еміграції. Збірка вцілілих від конфіскації та знищення поезій 1926-1946 рр. «Золотий бумеранг» (1946), віршований памфлет «Антон Біда – герой труда» (1956) – відповідь на поему «Антон Біда», надруковану у бюлетені т.зв. «Комітету за повернення на батьківщину». Драматична повість «Морітурі» (1947)

про трагічну долю в'язнів сталінських тюрем, повість-вертеп «Розгром» (1948), комедія-сатира «Генерал» (1948). Романи «Сад Гетсиманський» (1950) і «Людина біжить над прірвою» (1956) – твори-вироки тоталітарній державі, що розповіли світові про трагедію українського народу за радянських часів, показали у дії потужну репресивну систему, яка нищила свої жертви морально і фізично. «Трагічний оптимізм» у зображенні «проклятих років» сталінщини. Віра у духовні сили, неповторне «Я» особистості, що протистоїть ворожим й зовнішнім обставинам. Автобіографічність, гуманізм творів, головна «тема-ідея» яких – «тріумф людської гідності на іспиті людини в межовій ситуації боротьби і страждань серед нелюдськості підневільної дійсності» (В. Гришко). Роман «Маруся Богуславка» (1957) – перша частина задуманого, але не завершеного циклу романів і повістей «Буйний вітер», присвячена зображенню життя передвоєнної української молоді, визріванню в її середовищі сил, здатних у майбутньому створити нову Україну. Подальша доля героїв твору у повісті «Огненне коло» (1953), у центрі подій якої – трагедія під Бродами.

Відновлення інтересу до творчості І. Багряного у незалежній Україні. Посмертне присудження письменнику Державної премії України імені Тараса Шевченка (1991).

Література до курсу

Основна

1. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. Віра Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.
2. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець ХІХ-поч. ХХІ ст. : У 10 т. Київ : Академія, 2019. Т. 6 528 с.
3. Грабович Г. До історії української літератури : Дослідження, есе, полеміка. Київ, 1997. 604 с.
4. Денисюк І. Розвиток малої прози в українській літературі ХІХ-початку ХХ століття. Львів, 1999. 276 с.

5. Історія української літератури ХХ століття : У 2 т. / За ред. академ. В. Дончика. Київ, 1998. Т. 1. 464 с.
6. Історія української літератури ХХ – початок ХХІ століття : У 3 т. / За ред. В. Кузьменка. Київ, 2015.
7. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1995. 688 с.
8. Зеров М. Українське письменство : Збірник праць / Упоряд. М. Сулима. Київ, 2003. 302 с.
9. Зеров М. Українське письменство ХІХ століття : Від Куліша до Винниченка. Київ, 2007. 568 с.
10. Наєнко М. Історія українського літературознавства і критики : Підручник для філолог. факультетів. Київ, 2016. 360 с.

Словник

1. Літературознавча енциклопедія : У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

Додаткова

1. Агєєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ, 2003. 504 с.
2. Білецький О. Літературно-критичні статті. Київ, 1990. 254 с.
3. Генік-Березовська З. Початки українського модернізму. Грані культур: Бароко. Романтизм. Модернізм. Київ, 2000. 232 с.
4. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс раннього модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів, 1997. 300 с.
5. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина. Київ, 2002. 260 с.
6. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. Київ, 1990. 447 с.
7. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період. Київ, 1992.
8. Кузнецов Ю. Імпресіонізм в українській прозі к. ХІХ – поч. ХХ ст.: Проблеми естетики і поетики. Київ, 1995. 315 с.
9. Лисяк-Рудницький І. Модерністична доба: Від 1890-х років до Першої світової війни. Історичне есе. Київ, 1994. С. 156–185.

10. Матющенко А. Час героя: Українська драматургія першої третини ХХ століття. Київ, 2004. 125 с.
11. Нові імена програми з української літератури / Упоряд. В. Неділько. Київ, 1993. 351 с.
12. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ, 2002. С. 21–423.
13. Соловей Е. Українська філософська лірика : Навчальний посібник. Київ, 1999. 368 с.
14. Ставицький О. Українська драматургія початку ХХ століття. Київ, 1984. 126 с.
15. Хороб С. Українська модерна драма кінця ХІХ-поч. ХХ століття: Неоромантизм, символізм, експресіонізм. Івано-Франківськ, 2002. 212 с.
16. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). Київ, 2003. 422 с.

Інформаційні ресурси

URL-адреси сайтів з української літератури

Освітній онлайн-ресурс

<http://litmisto.org.ua/>

Електронна бібліотека української літератури

<http://www.utoronto.ca/elul/Main-Ukr.html>

Гуманітарний архів «Антропос»

<http://www.anthropos.net.ua/jspu/>

Архів журналу «Слово і час»

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sch/texts.html

Архів журналу «Дивослово»

<http://dyvoslovo.com.ua/archive/>

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ

У 6 семестрі вивчається історія української літератури I половини XX століття, яку складають два розділи: «Відродження української літератури 10-30-х років XX століття. Гетерогенний характер розвитку української лірики доби» та «Модерністський наратив української прози 10-50-х років XX століття. Новаторство драматургії».

Запровадження системи індивідуальних завдань забезпечує вдосконалення змісту та методів навчальної роботи, посилює творчий характер діяльності студентів-філологів у процесі вивчення новітньої літератури. Частина матеріалу виноситься на самостійне вивчення. Форми контролю – колоквіум, тестові завдання, екзамен.

«Історія української літератури I половини XX століття»

Змістові модулі	Кількість годин				Форма модульного контролю	Форма підсумкового контролю
	Всього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота		
1. Відродження української літератури 10-30-х років XX століття. Гетерогенний характер розвитку української лірики доби	64	14	6	42	Колоквіум	–
2. Модерністський наратив української прози 10-50-х років XX століття. Новаторство драматургії	86	16	12	60		Екзамен
Всього:	150	30	18	102		

МІЖСЕСІЙНИЙ КОНТРОЛЬ УСПІШНОСТІ З ДИСЦИПЛІНИ

Історія української літератури I половини ХХ століття											
<i>Поточний контроль</i>											
Вид роботи	Розділ 1			Розділ 2					Підсумки		
	Робота на практичних заняттях	Самостійна робота + вірші напам' ять	Кількість балів за розділ № 1	Робота на практичних заняттях	Колоквіум	Кількість балів за розділ № 2	Кількість балів за розділ 1 та 2	Екзаменаційний бал	Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
<i>Максимальна кількість балів</i>	15	15	30	30	10	40	70	30	<i>100</i>	<i>A</i>	<i>зарах.</i>

Критерії та методи оцінювання

Методи оцінювання: усні та письмові тести, проекти, презентації.

Поточний контроль буде проводитись на усіх видах аудиторних занять: лекціях, практичних, індивідуальних заняттях). Окремо буде оцінена самостійна робота з кожної теми.

Поточний контроль на усіх видах аудиторних занять реалізується такими методами: усного і письмового опитування, захисту лабораторних робіт, виступів на практичних заняттях, підготовка та демонстрація презентацій, портфоліо тощо, проведення контрольних робіт, колоквіумів на інше.

Поточний контроль виконання самостійної роботи, в тому числі й індивідуальних завдань, здійснюється за усіма темами.

Метод підсумкового оцінювання: усний екзамен, на який за рішенням кафедри відводиться 30 балів. 70 балів студент може одержати за окремі форми навчальної діяльності: поточне засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи, за ІНДЗ, за підготовку наукових публікацій.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється згідно з Критеріями оцінювання знань і вмінь студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за такими рівнями і критеріями:

Оцінка за шкалами ECTS, стобаловою, розширеною	Критерії оцінювання	Рівень досягнень здобувача
А 90-100 балів ВІДМІННО	<p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні; комплексом знань та вмінь, який характеризується системністю. Застосування знань здійснюється на основі самостійного цілеутворення, побудови власних програм діяльності.</p> <p>Здобувач проявляє нешаблонність мислення у виборі і використанні елементів комплексу знань, здатний самостійно і творчо використовувати набуті уміння відповідно до варіативних ситуацій навчання.</p> <p>Здобувач спроможний самостійно формулювати узагальнення та висновки, нові задачі, розв'язувати нестандартні задачі, ситуації. Навчально-пізнавальна активність обумовлена пізнавальними інтересами, мотивами саморозвитку і професійного становлення.</p> <p>Здобувач проявляє інтерес до актуальних проблем відповідного освітнього компонента, може під керівництвом викладача вибрати предмет наукового дослідження, проводити самостійну науково-дослідну роботу.</p>	ВИСОКИЙ

<p>В 80-89 балів ДУЖЕ ДОБРЕ</p>	<p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні.</p> <p>Здобувач володіє комплексом знань та вмінь, який є частково-впорядкованим. У процесі застосування знань здобувач спроможний вибрати необхідний елемент комплексу знань та вмінь.</p> <p>Застосування знань та вмінь здійснюється як у стандартних ситуаціях, так і при незначних варіаціях умов на основі використання загальних рекомендацій. Відбувається перенесення сформованих умінь або їх комплексів на розв'язування незнайомих задач, ситуацій.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність стимулюється пізнавальними інтересами, продукт діяльності оцінюється як професійно значущий.</p>	<p>ВИСОКИЙ</p>
<p>С 75-79 балів ДОБРЕ</p>	<p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на підвищеному рівні, може усвідомлено застосовувати знання та вміння для висвітлення суті питання. Комплекс знань частково-структурований. Знання застосовуються переважно у знайомих ситуаціях.</p> <p>Здобувач усвідомлює особливості навчальних задач, ситуацій тощо. Пошук способів їх розв'язання здійснюється за зразком.</p> <p>Здобувач спроможний аргументувати застосування певної методичної дії у ході розв'язування задач, ситуацій тощо.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність стимулюється мотивами професійного становлення і пізнавальними інтересами.</p>	<p>ДОСТАТНІЙ</p>
<p>Д 60-74 балів ДОБРЕ</p>	<p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на середньому рівні, може проілюструвати власними прикладами відповідь на питання, частково усвідомлює специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо, має знання про способи розв'язування типових задач, ситуацій тощо. Однак процес самостійного розв'язування задач, ситуацій тощо потребує опори на зразок.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність здобувачів є ситуативно-евристичною. Домінують мотиви обов'язку та особистого успіху. Використання засобів саморозвитку та самопізнання відбувається не усвідомлено.</p>	<p>ЗАДОВІЛЬНИЙ</p>
<p>Е 50-59 балів ДОСТАТНЬО</p>	<p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компоненту на середньому рівні. Має уявлення про специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо. Виконання дій при роз'ясненні задач, ситуацій частково усвідомлюється, здійснюється частково правильно.</p>	<p>НИЗЬКИЙ</p>
<p>Ех 35-49 балів НЕЗАДОВІЛЬН О</p>	<p>Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст основних розділів. Виконання окремих дій відбувається не усвідомлено, однак переважно правильно, навчально-пізнавальна активність мотивується ситуативно-прагматичним інтересом.</p>	<p>НЕЗАДОВІЛЬНО</p>

F 0-34 балів НЕПРИЙНЯТО	Здобувач володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст окремих розділів. Виконання окремих методичних дій відбувається несвідомо, у більшості неправильно, навчально-пізнавальна активність проявляється лише у ситуаціях зовнішнього примусу.	
----------------------------------	---	--

РОЗДІЛ 1. Відродження української літератури 10-30-х рр. ХХ ст.

Гетерогенний характер розвитку української лірики доби

Лекції – 14 год.

Практичні заняття – 6 год.

Самостійна робота – 42 год.

СКЛАДНА КАРТИНА ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Українська література завжди щільно пов'язана з національним буттям народу. Особливо міцними стають ці зв'язки в революційну чи переходову добу, коли падають прогнилі підвалини старих суспільних структур і між новим і старим точиться боротьба не на життя, а на смерть. Тоді гостро постають проблеми гуманізму, самого сенсу життя людини, свободи, прогресу і справедливості. Такими були перші три десятиліття ХХ століття. У пореволюційні роки культура українського народу, мова якого в Російській імперії протягом кількох століть зазнавали жорстоких переслідувань, заборон, відзначається небаченим суцвіттям мистецьких талантів і силою художніх відкриттів. Відбувається справжній переворот в естетичній свідомості й художній культурі. Він був масштабним і по-своєму радикальним, витворивши нові засади й структури художнього мислення, нову систему напрямів, стилів. Розквітають, зокрема, усі жанри літературної творчості. Українська література стає модерною за змістом і формами, розвивається під гаслами духовного оновлення й національного відродження.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ

ПОЕЗІЇ 10-30-х рр. ХХ ст.

Естетичні пошуки українських поетів 20-х років ХХ століття

Українська лірика доби була гетерогенічною (різнорідною), дивуючи багатством талантів, розмаїттям стильових течій і форм поетичного моделювання світу думок і почуттів людини. Паралельно й у складному

поєднанні розвиваються імпресіонізм (В.Чумак, В.Еллан-Блакитний, М.Хвильовий), символізм (М.Філянський, Я.Савченко, П.Савченко, Д.Загул, Д.Ярошенко, М.Терещенко), експресіонізм (Т.Осьмачка), неоромантизм (В.Сосюра, Ю.Яновський, М.Йогансен, О.Влизько), неокласицизм, конструктивізм (В.Поліщук), футуризм та інші модерні течії.

На перших порах панують романтика, патетичні інтонації, гіперболізм, «космізм», узагальнений образ маси. З усіх граней людського «я» оспівувались його політичні запити, ідейні переконання, беззастережне служіння справі революції. Інші грані свідомості і життя людини, зокрема й інтимні почуття, естетичні сприйняття, вважались «гріхами» індивідуалізму. Але незабаром цей аскетизм, особливо притаманний «пролетарським» митцям, долався. Українська поезія доби охоплює естетично всі багатства світу, його суперечності, трагізм буття людини у складному вирі подій. Завдяки своїй мобільності поезія виступає на перше місце в українській літературі.

Проходив інтенсивний процес **тематичного оновлення лірики і її жанрових форм**. Передусім поети зосереджують увагу на героїко-романтичному оспівуванні української національної революції, на внутрішніх процесах народження нової людини, свідомого українця, захисника незалежної вітчизни.

Можна виділити декілька тенденцій у розвитку поезії: **розвивається лірика психологічно поглибленого аналізу складних процесів духовного світу особистості, що виникають внаслідок бурхливих подій часу** (П.Тичина, В.Сосюра, Є.Плужник, М.Бажан, В.Свідзинський, М.Рильський та ін.); **функціонує лірика громадянського пафосу, відкритого політичного спрямування**, що культивувалася пролетарськими поетами. Через свою засліпленість пролеткультівськими гаслами вони відмовилися змальовувати духовний світ героя і розчинили його в колективі, зосереджуючи увагу на психології маси (сумнозвісне «Ми»). Так створювався абстрактно-символічний образ класу, звісно робітничого. Пролеткультівці взагалі закликали знищити лірику. В.Еллан-Блакитний пропонував створити мистецтво «масового

героїзму», «масового героя». Внаслідок таких уявлень, за словами О.Білецького, «на місце порізаних героїв висовується багатоголовий герой-протагоніст: спаяний єдиною психологією, прагненнями, волею — колектив, група».

Спираючись на традиції української та європейської поезії, інший шлях її розвитку утверджували П.Тичина, Є.Плужник, В.Свідзинський, Т.Осьмачка, неокласики, які звернулись до філософського осмислення буття людини. Тому **розвивається жанр сонета, медитації, вірша-рефлексії, вірша-пейзажу, вірша-портрета, елегії, балади.** У 20-х рр. ця лірика тяжіла до філософського трактування тих життєвих проблем, що мали вирішальне значення в історичній долі українського народу. Зокрема, порушуються вічні теми свободи і неволі, життя і смерті, людини і всесвіту, особи й колективу, й розв'язуються вони надзвичайно по-сучасному.

Інтенсивно розвивається урбаністична поезія, у ХІХ ст. майже не розвинена в українській поезії. Її плакають не тільки футуристи, а й В.Сосюра, змальовуючи місто й індустріальний пейзаж («Знову місто моє», «Криворіжжя», «Дніпрельстан», 1926). Митцями оспівується індустріалізація України, зокрема поезії про Дніпрельстан створили П.Филипович, В.Мисик, А.Панів, М.Семенко та ін., відгомін грандіозного будівництва в країні відлунює в «Будівлях» М.Бажана, «Ніагарі» І.Кулика, «Геліополісі» Д.Загула. Але особливо естетично багатовимірною є урбаністична поезія неокласиків. У їх картині світу образ міста розгортається через філософську опозицію «зодчество» — «руїна». Місто сприймається ними як символ культури. У їх візіях Київ постає як вічне світове місто, як центр духовності й краси, місто-храм («Київ» М.Драй-Хмари, цикл «Київ» М.Зерова, «Київ» П.Филиповича). Архітектура цього міста окреслюється внутрішньо цілісною як символ культури, що буде промовляти про націю крізь віки й тисячоліття. Образ міста-чуда створив в однойменній поезії М.Драй-Хмара, що є відгомонам ідеального античного полісу «Держави» Платона, міста Сонця Т.Кампанелли, Нової Атлантиди Ф.Бекона. В цьому образі відбилися ідеальні уявлення неокласика

про гармонію у світі. Для реалізації своєї моделі міста як особливого світу культури, де панує гармонія й рівновага, неокласики звертаються до філігранних форм дистиха, елегії, сонета.

Навіть **пейзажна лірика**, така традиційна для української поезії, **знає оновлення**, осмислюючи тему «людина і природа». **Вона наповнюється натурфілософськими й космогонічними мотивами** у творах П.Тичини, Є.Плужника, М.Зерова, П.Филиповича та ін. **Розвивається мариністична лірика**, в якій тема моря не просто символізує долю людини у складних хвилях часу, як це було у романтиків першої пол. XIX ст., а стає образом світобудови, лоном усьому живому («Синє море обгорнули тумани», «Ой гудуть, дзвенять міцні вітрила», «Ніч... а човен — як срібний птах» Є.Плужника). У 20-х рр. до теми моря зверталися М.Рильський («Коли полинуть бригантини на гребні пін»), М.Драй-Хмара (цикл «Море»), В.Поліщук («Прибій на морі», «Туман», «Мертва брижа», «Медуза актинія»), О.Влизько («Балада про честь матроса», «Балада про короткозоре Ельдорадо»). Звеличуючи морську стихію, вони не тільки милуються морем, а й по-філософськи осмислюють світ людини й моря, їх конфронтацію і гармонію.

Особливого розквіту на ґрунті української поезії **досягає верлібр** (франц. vers libre — вільний вірш) у творчості М.Семенка, В.Поліщука, Гео Шкурупія, О.Влизька та ін. Майже кожен поет 20-х рр. звертався до цієї форми, надзвичайно тоді популярної в Європі. Верлібрами написані авангардні поеми М.Семенка. Його драматична поема «Ліліт» (1920) змальовує двобій двох індивідуумів — романтика й матеріаліста, в якому перший зазнає поразки. Леліт-поезія належитиме сильнішому, тобто футуризму, з яким поет пов'язував розвиток мистецтва. У «Поемі повстань» (1920) автор закликав митців: «Поети, зривайте метр! Ляжте під колеса революції». На сучасників особливе враження справляли його футуристичні поезії й поеми. В авангардному стилі (поезюмалярство) були видані поеми «Каблепоема» (1920) М.Семенка, «Аерокоран», «Лікарепопиніаду» (1922) Г.Шкурупія, «Поеми» (1923) О.Слісаренка, які виконані на рівні кращих досягнень тодішньої

західноєвропейської поезії. Як і «ліві» німецькі авангардисти 20-х рр., Семенко у своїх поемах застосовує «поезомалярство», прагнучи наповнити слово додатковими смислами. Тому слово і фрази розташовував у графічні конструкції, вдавався до акростихів, різних комбінацій слів і графічних малюнків, бажаючи кольоромузикою, барвами і звуками (які в свою чергу мають діяти як кольори) викликати певні суб'єктивні почуття й смисли.

Значних естетичних відкриттів **досягає поема**: виникає такий новий її жанровий різновид, **як лірична поема**, головним персонажем якої є ліричний герой і сюжет якої розгортається як потік суперечливих роздумів і переживань героя: «В електричний вік», «Поема моєї сестри» (1921), М.Хвильового, «Галілей» (1924), «Канів» (1925) Є.Плужника.

Поєми 20-х рр. увібрали у себе тривожні ритми часу, лексику й фразеологію революційного міста, народну пісню, революційні гімни й марсельєзи; у них відкрито взаємодіють конкретно-реальний, умовний і романтично-символічні плани змалювання героя й часу. Велике значення на характер шукань українських поетів мала поема «Золотий гомін» (1917) П.Тичини, яка увібрала у себе дві генеральні проблеми епосу революції: велич і трагізм української національної революції, утвердження державності України як прояву споконвічних прагнень її народу. Цю лінію продовжив у ліро-епічній поемі «Червона зима» (1921) В.Сосюра, активний учасник трагічних революційних подій в Україні.

У літературному процесі доби особливо виділяються **філософські поеми** М.Бажана «Розмова сердець» (1928), «Гофманова ніч» (1929), «Гетто в Умані» (1929), «Сліпці» (1931), «Число» (1931), «Смерть Гамлета» (1932). Поет зумів знайти перегуки історії та сучасності, художньо побачити актуальне у змісті минулого. Ці твори відзначаються класичною довершеністю, високим інтелектуалізмом. Перша поема характеризується дискусійністю, викриттям відвічного російського месіанства, імперської ідеології. У цьому світлі Бажан розглядає гоголівський комплекс роздвоєння «двох душ», так звану українську меншовартість, типову для людини поневоленої нації. Відгриміла революція,

впала ненависна імперія, але комплекс роздвоєної душі оживає знову: психологічно його важко подолати. Героя поеми переслідує ця тінь минулого, його рабський страх, його двійник, який повідомляє, що бере собі в супутники трьох спільників: злочинця, повію й продажного поета. Врешті, герой перемагає двійника в ім'я майбутнього України. Поема «Сліпці», оприлюднена в ж. «Життя й революція», згодом була забороненою. У ній Бажан з великим знанням історичного матеріалу змальовує побут цеху лірників 18 сторіччя. Надзвичайно майстерно відтворено колорит епохи, психологію й дух часу, навіть специфічний словник лірників, їх жаргон. Справді, поет показав себе «майстром карбованого слова». Певними деталями автор натякає на національну поразку українців після знищення Запорозької Січі Катериною Другою. На цьому тлі й виводить митець постаті двох лірників — старого кобзаря й молодого, порушуючи тему митця і мистецтва, його заангажованість й функції в соціумі. Старого кобзаря прикрашують рани і всеохопна мудрість, але він не відзначається активною позицією, натомість молодий лірник протестує, хоче «здолати, пробитися, вийти як муж, а не мученик... Чуєш? Як муж!» Виникають прозорі алюзії до сучасної Бажанові дійсності: «незрячі жебраки», що «бачили багато» і грали на ярмарках натовпу і борцям за волю України, тепер грають сучасним Кочубеям й іншим перевертням. Це натяк на сучасних йому поетів. І хоча сам автор бачить більше за всіх, але й себе зараховує до прозорливих «сліпців», тобто Бажан пішов на компроміс із «модерними Кочубеями», що знайшло відбиття у наступних поемах цього геніального українського поета.

Імпресіонізм «перших хоробрих». Яскравим метеором на небосхилі новітньої поезії засіяла постать молодого й самобутнього поета Василя Чумака (1900 — 1919), розстріляного на 19-ому році життя денікінцями в Києві. Він увійшов в українську літературу єдиною збіркою «Заспів» (1919), що побачила світ уже після його смерті. Ця книжка, за словами тодішнього критика Б.Якубовського, «назавжди залишиться в нашому письменстві першим квітом ранньої весни революції». Це був талановитий поет-імпресіоніст, хоча й не

цурався символістської поетики, особливо тоді модної. Та й формувався як поет під впливом О. Олесья, поетичного короля сердець його покоління.

Лірика символістів. Могутньою хвилею розвивалася символістська стильова течія. Її репрезентували брати Павло і Яків Савченки, Дмитро Загул, Микола Терещенко, В. Кобилянський, О.Слісаренко (збірка «На березі Кастальському», 1919) та ін. Вони спиралися на досвід і європейських символістів (С.Малларме, М.Метерлінка, Б.Лесм'яна), і українських поетів-символістів (О.Олесь, М.Вороний, П.Карманський). Основним тропом був символ — стійка метафора. В українських ліриків саме символ став принципом узагальнення (причому дуже умовного); його призначення — відкрити сутність надчуттєвого світу, світу ідей і мрій. Образи-символи натякають на приховану, містичну сутність явища. Дійсність уявляється символістам тільки схожою на справжню, але надчуттєвою. Символ як засіб збагнути таємничу сутність речей приніс у поезію багато навіювань, рефлексій, інтуїтивних здогадів, гри на багатозначності слова. О.Білецький вважав, що український символізм розширив ідейний обшир поезії, підніс на новий щабель техніку віршування.

Лірика футуристів. Європеїзували українську літературу й футуристи, запевняючи, що творять мистецтво завтрашнього дня.

Найталановитішим поетом-футуристом був Михайль Семенко (1892 - 1937). Українські футуристи проголошували деструкцію (руйнування) форми, епатаж (скандальна витівка). Заслугою їх було звернення до урбаністичних мотивів. З цією метою вони творили алогічну (заумну) мову, вживали надмірно приголосні, що, мовляв, передає грюкіт і хаос індустріального міста. Класичним зразком такої поезії є вірш «Місто» М.Семенка. Цей поет був найпослідовнішим митцем-футуристом, невгамовним руйнівником класичних форм вірша і поетики, запроваджуючи дисонанси й верлібр. У перших збірках «Прелюд» (1913), «Дерзання», «Кверофутуризм» (1914) (кверо — лат. шукати) переважає метафорична гра понять й образів, хоча наявні й сліди символістської поетики. Після революції поет здійснює футуристичну революцію в мистецтві, видає десятки книг: «П□єро здається», «П□єро кохає»,

«Пієро мертвопетлює», «Дев'ять поем» (1918 — 1919). Він заповзявся зруйнувати селянську основу української поезії, протиставляючи селянській тематиці урбаністичні мотиви. Замість споконвічної української мрійливості й лагідності Семенко запроваджує «голосну маніфестацію нервової душі» (Ю.Лавріненко), поетизуючи прозу щоденності, індустріальний пейзаж. Він стає співцем автомобілів та локомотивів, задимлених міст. Змальовуючи міський пейзаж, поет розсовує його простір, робить його рухливим, як він змінюється разом з пересуванням автомобіля, з якого його бачить герой. У циклі «Дев'ять поем» митець перегукується із Е.Верхарном (збірка «Міста — спрути», 1896), змальовуючи образ старого світу і народження світу нового. Монументальна постать ліричного героя втілює міць і силу народу, що визволяється. У 1937 р. М.Семенко був репресований і розстріляний.

Модернізували українську лірику поети-футуристи А.Чужий, Г.Шкурупій, львівський митець Я.Цурковський. «Королем футуропрерій» називали Гео (Григорія) Шкурупія (1903 — 1937), який брав жваву участь в естетичних боях того часу і був одним із організаторів футуристичних угруповань.

Київська школа неокласиків. Цю школу творили Микола Зеров, Павло Филипович, Максим Рильський, Михайло Драй-Хмара, Освальд Бургардт, який у 30-х рр. виступав під псевдонімом Юрій Клен. Їх називають «п'ятикутним гроном». Це були по-європейськи освічені люди, тогочасна елітна українська інтелігенція. Неокласики, зокрема, закликали осягати вершини світової культури, трансформувати її форми та образну систему на рідному полі поезії, щоб піднести її до світового рівня. Тому розквітають сонетна форма, яку пролеткультівці оголошували «буржуазною», елегії, медитації, філософська лірика. Образи світової поезії, біблійна й антична міфологія органічно будують художній світ у їх творах. Утверджується неокласичний стиль «з його рівновагою й кларизмом, мальовничими епітетами, міцним логічним побудуванням і «строгою течією мислі» (М. Зеров).

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

(14 год)

№	Тема лекції	Кількість годин
1.	<i>Лекція 1.</i> Вступ. Літературно-мистецький процес 10-30-х рр. ХХ ст.	2
2.	<i>Лекція 2.</i> Українська поезія 10-30-х рр. ХХ ст. Творчість М. Семенка	2
3.	<i>Лекція 3.</i> Київська школа неокласиків. М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, Ю. Клен	2
4.	<i>Лекція 4.</i> Павло Тичина (1891-1967)	2
5.	<i>Лекція 5.</i> Євген Плужник (1898-1936)	2
6.	<i>Лекція 6.</i> Богдан-Ігор Антонич (1909-1937)	2
7.	<i>Лекція 7.</i> Поети «празької школи»	2

Лекція 1. Вступ. Літературно-мистецький процес 10-30-х рр. ХХ ст.

(2 год.)

План

1. Предмет і завдання курсу новітньої української літератури як нового етапу в історії українського письменства.
2. Загальне окреслення динаміки літературного процесу в Україні та в еміграції впродовж ХХ ст. з погляду перманентних відроджень, притаманних національній історії: 10-ті роки, період «срібного злету» модернізму; творчість представників «розстріляного відродження» та «празької школи» до утворення МУРу (Мистецький Український Рух); антихудожні тенденції, імітації літератури за період «соцреалізму»; виникнення «нью-йоркської групи» поетів, «шістдесятництва», участь письменників у дисидентському русі; проблеми та перспективи сьогоденного літературного життя (неоавангардизм, постмодернізм та ін.).
3. Огляд навчально-методичної літератури.

4. «Розстріляне відродження» – умовна назва літературно-мистецької генерації 20-х – початку 30-х років, репресованої комуністичною системою. Піднесення націотворчих на художніх сил, де провідну роль відіграла література.

5. Характеристика різних літературних угруповань, їх ідейно-естетична платформа, значення для розвитку української новітньої літератури. Спалах Літературної дискусії 1925-1928 рр., порушення онтологічної проблеми: бути чи не бути українській літературі, українській культурі, українській нації.

6. «Соціалістичний реалізм» – штучний напрям у літературі та мистецтві, ініційований компартією, можливий лише у межах соціалістичного режиму. Деформація естетичних категорій, надання їм політичного, вузько класового змісту. Запровадження на теренах письменства позахудожнього за походженням принципу партійності.

7. Розпуск літературних організацій (1932), створення єдиної Спілки радянських письменників (1934), з «комуністичною фракцією» в ній, тиражування резолюцій та постанов про «політику партії в галузі художньої літератури». Репресії проти письменників.

Література

1. *Агєєва В. П.* Українська імпресіоністична проза. К., 1994.
2. *Білецький О.* Літературно-критичні статті. К., 1990.
3. *Борисенко М.* Уніфікація літературного життя України в 1920-1923 роках. К., 2001.
4. *Грабович Г.* До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. К., 1997.
5. *Гроно нездоланих співців:* Навчальний посібник. К., 1997.
6. *Гундорова Т.* ПроЯвлення Слова: Дискурсія раннього українського модернізму і постмодерна інтерпретація. Львів, 1997.
7. *Донцов Д.* Дві літератури нашої доби. Львів, 1991.
8. *Єфремов С.* Історія українського письменства. К., 1995.
9. *Жулинський М.* Із забуття – в безсмертя: Сторінки призабутої спадщини. К., 1990.

10. *З порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій.* К., 1991.
11. *Зеров М. До джерел: Літературно-критичні статті // Зеров М. Твори: У 2 т. К., 1990. Т. 2.*
12. *Льєнко І. У жорнах репресій: Оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ – НКВС).* К., 1995.
13. *Льницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи».* Львів, 1995.
14. *Льницький М. Література українського відродження: Напрями і течії в українській літературі 20-х початку 30-х рр. ХХ ст. К., 1994.*
15. *Історія на сходах. Антологія детективної прози 20-30 рр. ХХ століття.* К.: Темпора, 2015.
16. *Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн.: Навчальний посібник.* К., 1993. Кн. 1.
17. *Ковалів Ю. Літературна дискусія 1925-1928 р. К., 1990.*
18. *Ковалів Ю. Українська поезія першої половини ХХ ст. К., 2000.*
19. *Луцький Ю. Літературна політика в радянській Україні. 1917-1934. К., 2000.*
20. *Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. К., 1997.*
21. *Наєнко М. Романтичний епос: Ефект романтизму і українська література. К., 2000.*
22. *Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К., 1997.*
23. *Працьовитий В. С. Українська драматургія 20-30-х років ХХ ст. Львів, 2001.*
24. *Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933. Поезія – проза – драма – есей / Упорядкування, передмова, післямова Ю. Лавріненка; Післямова Є. Сверстюка. К., 2002.*
25. *Сеник Л. Т. Роман опору: Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності. Львів, 2002.*
26. *Славутич Я. Розстріляна муза: Мартиролог. Нариси про поетів. К., 1992.*
27. *Українське слово: Хрестоматія...: У 4 т. К., 1994-1995. Кн. 1-2, 4.*
28. *Шерех Ю. Із книжки «Друга черга» // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеологія: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.*

29. Шкандрій М. Модерністи, марксистки і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років. Ніка-Центр. Київ, 2006.

Українська література завжди щільно пов'язана з національним буттям народу. Особливо міцними стають ці зв'язки в революційну чи переходову добу, коли падають прогнилі підвалини старих суспільних структур і між новим і старим точиться боротьба не на життя, а на смерть. Тоді гостро постають проблеми гуманізму, самого сенсу життя людини, свободи, прогресу і справедливості. Такими були перші три десятиліття ХХ століття. У пореволюційні роки культура українського народу, мова якого в Російській імперії протягом кількох століть зазнавали жорстоких переслідувань, заборон, відзначається небаченим суцвіттям мистецьких талантів і силою художніх відкриттів. Відбувається справжній переворот в естетичній свідомості й художній культурі. Він був масштабним і по-своєму радикальним, витворивши нові засади й структури художнього мислення, нову систему напрямів, стилів. Розквітають, зокрема, усі жанри літературної творчості. Українська література стає модерною за змістом і формами, розвивається під гаслами духовного оновлення й національного відродження.

Естетична стратегія. Речник українського ренесансу М.Хвильовий та його генерація митців, неокласики, письменники, що сповідували самодостатність мистецтва, розуміючи його як естетичний феномен, прагнули піднести українську літературу до європейського рівня. Ще перебуваючи в «Гарті», Хвильовий утворив творчу студію «Урбіно» (від назви міста, де народився славетний основоположник європейського Ренесансу Рафаель). Цим він перекидав місток між українським відродженням 20-х рр. ХХ ст. й італійським початку ХVІ ст. Українські митці вірили, що і їм пощастить створити мистецтво великого національного ренесансу, яке відіграє вирішальну роль

Літературні угруповання. У жоден період історії розвитку мистецтва слова літературний процес не був таким складним і динамічним, як у 20-х рр. Характерною ознакою його була поява різноманітних літературних груп й

організацій, які так чи інакше виражали свою добу. Митці об'єднувалися не тільки спільним настроєм, світовідчуттям, а й за естетичними принципами та певною політичною платформою. Частина письменників прагнула розв'язати соціальні й національні питання, творила виразно ангажоване мистецтво, інша зосереджувала увагу власне на естетичних проблемах, прагнучи збагатити українську літературу новими художньо-стильовими течіями й жанровими формами, виводячи її на світові обшири. У бурхливому літературному житті 20-х рр. окреслюються такі літературні організації, як «Гарт», тобто спілка пролетарських письменників, «Плуг», тобто спілка селянських письменників, «Молодняк», тобто спілка комсомольських письменників, «Аспис» (Асоціація письменників), «Ланка», «Марс» (Майстерня революційного слова), «Вапліте» (Вільна академія пролетарських літераторів), «Авангард», «Нова генерація» тощо. Ці угруповання (кожне по-своєму) утверджували модерністські стильові напрями.

Символістські групи. Символізм (франц. *symbolisme* — знак, символ) — одна із стильових течій модернізму, що виникла в останній третині XIX ст. у Франції спочатку в поезії, а згодом поширилась на живопис і театр, вплинувши на європейську й американську літературу XX ст. Замість традиційного образу символісти прагнули виразити індивідуальний емоційний досвід за допомогою символізованої мови, зокрема символу. Вони заглиблювалися у внутрішній, ірраціональний світ, прагнучи передати таємницю існування людського Я» за допомогою індивідуального вживання метафор й образів-символів. Важливу роль відводили милозвучності, кольору, відтінкам, дбайливо дібраним словам, які спроможні відбити прихований внутрішній світ, таким чином наповнивши новим сенсом романтичну концепцію двосвітності. Основоположником символізму в Франції був С.Малларме, автор поезій «Осіньна скарга», «Лебеді». До символістів у Польщі належали Б.Лесм'ян, в Австрії — Р.-М.Рільке, в Бельгії — М.Метерлінк, автор п'єси «Синій птах». Український символізм до революції 1917 р. репрезентували М.Вороний, О.Олесь, Г.Чупринка, П.Карманський, М.Філянський, деякими аспектами Б.Лепкий.

В Україні після Лютневої революції 1917 р. найперше виявили себе символісти. П.Тичина, Я.Савченко, О.Слісаренко, В.Кобилянський, Д.Загул та ін. заснували в Києві символістську школу «Біла студія», що й видала збірник „Літературно-критичний альманах” (1918), спрямований проти народницьких поглядів на літературу. Його редактором був поет-символіст Яків Савченко. Тут оприлюднили свої твори П.Тичина, П.Савченко, Я.Савченко, О.Слісаренко, Д.Загул, М.Терещенко. У цьому ж році символісти утворили монолітну групу «Музагет» (Музагет — грецький епітет покровителя муз Аполона). До цієї групи належали Я.Савченко, Д.Загул, М.Терещенко, В.Кобилянський, М.Жук, В.Ярошенко та ін. Естетичну платформу виклав Ю.Іванів-Меженко у програмній статті «Творчість індивідуума і колектив» («Музагет», 1918), у якій стверджував самоцінність мистецтва і творчої особистості: «Творчий індивідуум тільки тоді може творити, коли визнає себе вищою істотою над загалом» і не підлягає колективові, хоча й відчуває з ним свою національну спорідненість. Це типово символістська концепція мистецтва. Настільки це були сміливі судження, що більшовицька влада закрила друкарню, в якій опубліковано альманах, а музагетівці мало не потрапили у в'язницю. В «Музагеті», окрім творів символістів, оприлюднено було статті Ю.Меженка про «Сонячні кларнети» П.Тичини та М.Бурачека про образотворче мистецтво, Л.Курбаса про новітню німецьку драму. Словацький дослідник М.Неврлий вважає автора «Сонячних кларнетів» найвидатнішим представником українського символізму. 1920 р. символісти видають альманах «Гроно», але залучають до нього й імпресіоністів та футуристів (В.Поліщука, Г.Шурупія, Г.Косинку). 1922 р. «гронівці» в Катеринославі видали авангардний альманах «Вир революції». Деякі «музагетівці» у 1923 р. ввійшли в «Аспис», поступово розсіюючись серед інших угруповань.

Футуристські угруповання. Футуризм (від лат. *futurum* — майбутнє) був відгалуженням модернізму, ставши одним із напрямів авангардизму. Його творці заявляли, що творять «мистецтво майбутнього», заперечуючи його суспільну функцію та ідейний намір митця, і ставили за мету розміщання

людини та доби. Ця течія в мистецтві зародилася в першому десятилітті в Італії, його маніфест написав поет, син мільйонера, Ф.Марінетті, оприлюднивши його у паризькій газеті «Фігаро» 1909 р. Він заперечував класичну спадщину, закликав митців поривати з традиціями, а тому стару культуру порівнював з плювальницею, музеї — з смітниками. Мовляв, нова доба вимагає створення нового типу людини, схожої на мотор, з новим складом душі, в якій би було знищено моральні страждання, ніжність та любов. Такі маніфести проголошувалися й в інших країнах. У Франції Г.Аполлінер в «Антитрадиціоналістському футуристичному маніфесті» (1913) посилав під три чорти музеї, Венецію, Монмартр, Данте, Шекспіра.

Футуристи фетишизували форму твору, оскільки для них набагато важливіше як зроблено твір, ніж те, що в ньому стверджується. Внаслідок цього тьмяніло зображення дійсності, її оцінка. Футуристи інтенсивно розробляли тему індустріального пейзажу та урбатністичні мотиви, тому відбили у творах небачений розмах технічного прогресу, складали гімни моторові, ракеті, автомобілеві, а заодно й кулеметові й авіаційній бомбі, адже вони так само творіння техніки. Згодом досвід футуристів використали у Франції поети-леттаристи на чолі з Ізидором Ізу, творячи поезію, що нічого не означає і складається з довільного поєднання слів чи букв.

Відомо десять маніфестів українських футуристів, які оприлюднювалися, окрім української, ще й французькою, англійською та німецькою мовами, адже футуристи дбали про те, щоб їх знали і в Європі.

Словом, поки «пролетарська література» була слабкою, українське письменство розвивалося вільно й інтенсивно, утверджуючи по-європейськи модерністське мистецтво.

Лівої орієнтації були харківські пролеткультівські організації «Всеукраїнська федерація пролетарських письменників і митців», «Цех каменярів» (1918), які відкидали класичну спадщину і стояли на нігілістичних позиціях щодо української мови, розвитку національної культури в Україні, чим відштовхнули від себе митців. За словами О.Білецького, пролеткультівські групи в Україні були провінціальними відділами московського Пролеткульту і для розвитку української літератури зробили дуже мало. Тільки у більшовицькому Харкові вони почувалися самовпевнено, видали альманах «Арена», російськомовні журнали «Пролетарское творчество», «Рабочий журнал». Активними учасниками пролеткульту були російськомовні письменники З.Невський, С.Радугін, а також українські В.Еллан-Блакитний, В.Сосюра, В.Коряк, С.Пилипенко, М.Майський. Проте український пролеткульт не мав якихось помітних художніх досягнень і 1924 р. фактично припинив своє існування, але його роль перебрав на себе ВУАПП (Всеукраїнська асоціація пролетарських письменників), ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників).

Помітною була організація «Гарт» (1923 — 1925), назву якої утворено від слова «гартованці», запозиченого з роману «Божки» (1914) В.Винниченка, в якому так називалося товариство робітників. «Гарт» очолив відомий поет В.Еллан-Блакитний. Серед перших членів «Гарту» були К.Гордієнко, І.Дніпровський, О.Довженко, М.Йогансен, О.Копиленко, І.Кулик, В.Сосюра, П.Тичина, М.Хвильовий та ін. У статуті оприлюднювалося, що пролетарські митці поширюватимуть комуністичну ідеологію, користуватимуться українською мовою як знаряддям творчості, пропагуючи активну роль мистецтва у вихованні читача, нової людини. Від письменників вимагалось оспівувати сучасність, писати твори, які б у масах викликали настрої бадьорості й життєздатності. Платформу організації виклали В.Блакитний у статті «Без маніфесту» (Гарт. — 1924. № 1) та І.Кулик у статті «На шляхах до пролетарського мистецтва», який пролетарських письменників вважав «мистецьким авангардом переможного класу». У цій статті автор гостро

атакував «буржуазне мистецтво», тобто класичну спадщину і радив, яким чином диктатура пролетаріату, нова влада має прихилити до себе письменників (пропонувати їм гарні помешкання, добре оплачувані посади, високі гонорари за видані книжки). Він закликав письменників облишити тему громадянської війни й оспівувати «натхненну побудову нового суспільства». «Пролетарських письменників» мала об'єднувати марксистська ідеологія, так звана класова позиція. В естетиці надавалась перевага змісту над формою. Це був спрощений погляд на роль мистецтва в суспільстві, зумовлений утилітарним його розумінням як потреби дня. 1926 р. «Гарт» припинив своє існування і на його уламках партійні функціонери створили лівацьку ВУСПП, яка в 1927 — 1932 рр. відповідала російському РАППу (Російська асоціація пролетарських письменників).

ВАПЛІТЕ. У 1926 р., коли керівник «Гарту» В.Еллан-Блакитний був хворий, спілка розпалася. М.Хвильовий утворив нову літературну організацію «Вапліте», прагнучи вивести українську літературу на світові вершини мистецтва. Ваплітяни боролися проти політизації літератури, за високу письменницьку майстерність й відкидали більшовицькі командні методи організації літературного процесу. «Вапліте» організувалась як академія, тобто така назва, на думку її організаторів, зобов'язувала академічно, себто серйозно й відповідально ставитись до творення нового мистецтва. Вони закликали митців глибоко освоювати класичну спадщину, а тому дотримувались непримиренної позиції щодо неучтва, халтури, графоманства, що заповнили пролетарську літературу. З огляду на це умови вступу до «Вапліте» були важкими, особливо враховувалася письменницька кваліфікація. Під цією ж назвою видавали журнал, у шостому числі якого 1928 р. опубліковано другу частину роману «Вальдшнепи» М.Хвильового, за що його було заборонено й знищено. Організацію очолили М.Хвильовий, М.Яловий, О.Досвітній. До неї входили М.Бажан, О.Довженко, Г.Епік, М.Йогансен, Г.Коцюба, О.Копиленко, М.Куліш, А.Любченко, Ю.Смолич, В.Сосюра, П.Тичина та ін. Під час літературної дискусії 1925 — 1928 рр. М.Хвильовий зазнав з боку компартії

гострих нападів, а тому, щоб врятувати «ВАПЛІТЕ» від розгрому, він вийшов з організації. Її очолили М.Куліш та Г.Епік. Але внаслідок переслідування партійними органами вона на початку 1928 р. саморозпустилася. Тоді письменники згуртувалися навколо альманахів «Літературний ярмарок», «Універсальний журнал», які в тодішніх складних умовах найбільше європеїзували українську літературу. Однак українських провідних митців продовжували і далі переслідувати вуспівці, заявляючи, що ваплітяни здійснюють черговий маневр, щоб «приспати пильність партії». Врешті колишні члени «ВАПЛІТЕ» об'єдналися в організацію «Пролітфронт» (Пролетарський літературний фронт).

Плуг. На інших позиціях стояли учасники літературної організації «Плуг», що виникла у Харкові в березні 1922 р. Вона об'єднала селянських письменників. Її очолив байкар і прозаїк С.Пилипенко. До «Плугу» входили Д.Бедзик, С.Божко, М.Биковець, В.Гжицький, А.Головко, Г.Епік, Наталя Забіла, О.Копиленко, В.Минко, Галина Орлівна, І.Сенченко, П.Усенко, Варвара Чередниченко та ін. Видавали журнал «Плужанин» (1925 — 1927), а також двотижневий часопис «Плуг» (1928 — 1932). Платформу організації виклали С.Пилипенко, П.Панч, А.Панів, І.Кириленко та І.Шевченко. Вони рішуче виступили проти «російської шовіністичної буржуазії», яка «намагалася задавити» українську мову й культуру. «Плужани» задекларували про своє бажання творити нову культуру, а в художніх творах змальовувати життя нового села у світлі «настанов компартії», закликали критично ставитись до мистецтва минулого, в сфері естетики захищали марксистську тезу про перевагу змісту твору над його формою. Вони проводили масові вечори, «понеділки», які збирали велику аудиторію. Тут зачитувалися твори не тільки письменників-харків'ян, а й О.Кобилянської, В.Стефаніка, обговорювалися нові мистецькі явища. На цих вечорах схрещувалися естетичні позиції пролеткультівців, гартованців, прибічників «динамізму й конструктивізму». Так формувалися нові літературні школи, нові концепції мистецтва й творчості. «Плужани» проводили велику культурницьку роботу на селі. Але цей

«масовізм» — гонитва за кількістю учасників організації, утворення безкінечних секцій, визнання кожного «сількора» й «робкора» «письменником» — виявився суттєвим недоліком організації. У ході літературної дискусії 1925 — 1928 рр. «Плуг» зазнав серйозної критики за «масовізм» й «червоне просвітянство». Оскільки талановитих письменників оточувало велике коло малоздібних креаторів (творців), то термін «плужанин» став синонімом провінційної обмеженості, низького художнього рівня, примітивізму у змалюванні людської психології.

На лівацьких позиціях стояли креатори «Молодняка», спілки комсомольських письменників (1926 — 1932). До організації входили С.Воскресенко, І.Гончаренко, Я.Гримайло, С.Голованівський, Б.Коваленко, П.Колесник, О.Корнійчук, С.Крижанівський, Т.Масенко, Л.Первомайський, Л.Смілянський, А.Шиян, М.Шпак та ін. Платформа була викладена в ж. «Молодняк» (1927, № 3). «Молодняківці» оголосили себе «бойовим загonom пролетарського фронту» і пропагували «інтернаціональну ідеологію пролетаріату». Тут не обійшлося без вульгаризації мистецтва: ідеологічно витримане римоване гасло ставилося вище ліричного вірша; романтика оголошувалася чужою і ворожою «справі пролетаріату». Статті молодих критиків відзначалися ортодоксальністю, брутальною розправою з інакодумцями.

Такому ідеологічному тиску прагнули протистояти митці «Ланки» (В.Підмогильний, С.Плужник, Б.Антоненко-Давидович, Т.Осьмачка, Б.Тенета, М.Івченко, Г.Косинка та ін.), група письменників «МАРС», «Жовтень» (1925), що вийшли з «Аспанфуту» (В.Десняк, Іван Ле, М.Терещенко, Ю.Яновський, Ф.Якубовський, В.Ярошенко). Спілка письменників «Західна Україна» (1925 — 1933) об'єднала митців, вихідців із Західної України. 1933 р. їх усіх було репресовано; тільки кілька з них, пройшовши сталінські концтабори, вижили (В.Гжицький, М.Марфієвич, Ф.Малицький).

Згубне втручання компартії в літературний процес. Але повнокровному природному розвитку мистецтва слова серйозно заважала політика й ідеологія

більшовиків, які прагнули підпорядкувати собі духовну сферу, зокрема літературу, зробивши її слухняним «гвинтиком і коліщатком загальнопролетарської справи» (В.Ленін).

Так звані «класовий підхід» й «пролетарська ідеологія» механічно переносилися в сферу літератури, зумовлювали конфронтацію серед митців. Письменників поділяли на «пролетарських» і «попутників», «буржуазних». «Пролетарські» письменники свідомо обмежувалися соціальною проблематикою, зображенням «класової боротьби». Функція їх творів зводилася до нав'язування читачеві певних більшовицьких ідеологічних настанов і носила утилітарний характер. Художнє осмислення явищ дійсності було замінено партійно-догматичним й спрощеним баченням життя. Герої таких творів ставали рупорами «класових ідей», були позбавлені власних думок, почуттів і переживань. Ідеологічна «чистота» у їх діях витіснила відтворення складного внутрішнього світу особи. Натомість високомистецькі твори класиків і сучасників оголошувалися «буржуазними», «ворожими». Ці письменники гуртувалися в таких організаціях, як «Гарт», «Плуг», «Молодняк», які заохочувалися й підтримувалися компартією. Вони творили пролетарську літературу, тобто політизоване й декларативне мистецтво, літературу відкритої класової спрямованості, що культивувала переважно громадські та політичні ідеї та емоції.

Так звані «попутники» (термін більшовицького лідера Л.Троцького) — це митці «Ланки», неокласики, Ваплітяни. Вони прагнули продовжити кращі традиції класичної літератури, керувалися не більшовицькими вульгарно-соціологічними схемами, а естетичними принципами. І саме вони збагатили нашу літературу справжніми духовними цінностями, що мають загальнолюдське значення.

Поступово політика централізації літературного життя привела до ліквідації творчих об'єднань і до створення єдиної Спілки письменників Радянської України як складової СП СРСР у Москві (1934). Творчість стала регламентованою, наперед письменникові визначалися ідеологічні рамки,

робилося соціальне замовлення — оспівувати «героїку» праці робітників і селян, показувати їх «класове» чуття і ненависть до всього чужорідного, що не сприймалося комуністичним режимом. Література стала заангажованою і полівацьки тенденційною.

Літературна дискусія 1925 — 1928 років. У складних умовах наступу компартії на духовно-національне відродження й творчу думку виникла літературна дискусія 1925 — 1928 рр., в ході якої порушувалось багато питань: ставлення до класичної спадщини, яку пролеткультівці відкидали, прикриваючись лівацькими (марксистськими) фразами, проблему традицій і новаторства, шляхів розвитку нового мистецтва. Але центральним питанням було бути чи не бути українській літературі як самобутньому мистецькому явищу в контексті світового духовного розвитку. Розпочав дискусію 30 квітня 1925 р. М.Хвильовий памфлетом «Про сатану в бочці, або про графоманів, спекулянтів та інших “просвітян”» на сторінках «Культури й побуту» (додатку газети «Вісті ВУЦВК»). Це була відповідь тим силам, які, жонглюючи партійними політичними гаслами, спотворили й дискредитували мистецтво слова, писали примітивні й банальні твори. З вини пролеткультівців, таких організацій, як ВУАПП, ВУСПП, «Плуг», пропагувався лівацький нігілізм, відкидалася класична література, яка оголошувалася «класово ворожою». Керівництво «Плугу», зокрема, захищало «масовізм» («червону просвіту»), вважаючи кожного дописувача до газети «письменником».

Дискусія проходила в три етапи: 1) від 30 квітня 1925 р., що почалася статтею Г.Яковенка «Про критиків і критику в літературі», відповіддю йому М.Хвильового «Про сатану в бочці...», участю С.Пилипенка (оприлюднив п'ять статей), Г.Епіка, Б.Коваленка та ін. до публікації памфлету «Аполегети писаризму» (1926) Хвильового, який сформулював центральні проблеми дискусії і накреслив пропозиції щодо їх реалізації; 2) від 26 квітня 1926 р., листа Й.Сталіна «Тов. Л.М.Кагановичу та членам політбюро ЦК КП(б)У» до розпуску ВАПЛІТЕ й диспуту «Шляхи розвитку сучасної літератури» в Будинку імені В.Блакитного, що відбувся 18 — 21 лютого 1928 р. На ньому

були присутніми понад 800 осіб й взяли участь представники всіх літературних організацій Києва. Тут виступали О.Дорошенко (голова), Ю.Меженко (доповідач), М.Зеров, В.Десняк, В.Підмогильний, С.Щупак, М.Могилянський, П.Филипович, Б.Антоненко-Давидович, Іван Ле, М.Івченко, В.Нечаївська, І.Жигалко, М.Рильський та ін. Неокласики, представники «Ланки» розвивають тези М.Хвильового, доповнюють їх, ведуть розмову в площині естетики, посправжньому дбаючи про духовні цінності й високо художні твори, а пролетарські — грубо підмінюють розмову політичними гаслами, перетворюють своїх опонентів на «ідейних противників», «агентів імперіалізму», «націоналістів»; 3) втручання партійних органів та функціонерів у дискусію, яка набула політичного спрямування. Дискусія захлинулася, розчинившись у схоластичній риториці, почалися політичні звинувачення, процвітає сталінська теза про «загострення класової боротьби», утверджується сталінізм: письменникам навішуються ярлики, при чому партійні опоненти виголошували їх від імені компартії й народу. У 1934 — 1937 рр. радянські каральні органи за участь митців у дискусії їх арештовували й фізично знищували.

Генератором дискусії й нових ідей був М.Хвильовий. Свої погляди він виклав у процесі полеміки в циклі памфлетів «Камо грядеши» (1925) («Куди йдеш»), «Думки проти течії» (1926), «Апологети писаризму» (1926), «Україна чи Малоросія» (1926), окресливши програму українського національного відродження. Він закликав митців орієнтуватись на кращі класичні зразки світового письменства, «психологічну Європу», тобто на культуру Європи з її давніми гуманістичними традиціями, а не на пролеткультівську комуністичну літературу радянської Росії, відмовитися від малоросійського епігонства й провінціалізму.

Виступи Хвильового заторкували не тільки проблеми літератури, розвитку стильових напрямів, а й культури в цілому, ідеології, врешті питання — бути чи не бути українській нації, як їй вижити в межах СРСР, як зберегти свою національну й духовну самобутність під тяжкою загрозою наступу

модифікованої російської імперії. Ці виступи письменника відбили загальний настрій нації. Його підтримали академіки, вчителі, студенти, неокласики, зоківно М.Зеров, М.Рильський, М.Могиланський, відомий польський поет Б.Ясенський.

Протилежну позицію зайняла комуністична влада. У дискусію втрутився Й.Сталін, написавши лист «До тов. Кагановича Л.М. та інших членів ЦК КП(б)У» від 26 квітня 1926 р., в якому виправдовував більшовицьку експансію в Україні і в усіх «гріхах» звинуватив М.Хвильового та українських «хвильовистів», тобто націоналістів. З розгромними статтями, спрямованими проти духовно-національного відродження України, виступили «рідні» партійні функціонери, спрямувавши свої удари проти «хвильовизму» як нібито соціал-націоналістичного ухилу в партії. Дискусія з естетичної площини перейшла в політичну. Почалися політичні звинувачення, навішування «ярликів» «ворогів народу». У такий спосіб літературну дискусію було силоміць пригашено. Не маючи естетичних та ідеологічних аргументів, незабаром компартія вдалася до засобів НКВС — тотального терору українців, провокацій, голодомору 1933 р. У таких жорстоких умовах наклав на себе руки і Хвильовий — він не захотів бути рабом чужої народів влади, вціпивши своєю кулею в більшовицький соціалізм і ствердивши цим ідейну перемогу фізично розстріляного відродження над силами зла й мракобісся.

Двоколійність літературного процесу в ХХ столітті. Розвиток української літератури не можна повно досягнути без врахування її різноманітності та умов функціонування. Вона творилася як у радянській Україні, так і на Західній Україні, яка була окупована Польщею, у Підкарпатській Україні, що перебувала під Чехо-Словаччиною, на Буковині, що знаходилася під п'ятою Румунії, в Франції, Німеччині, Америці, адже чимало письменників змушені були через складні політичні обставини та переслідування радянською владою покинути батьківщину. Проте й на чужині вони творили мистецько-духовні цінності — літературу, яку називають емігрантською. Коли в Україні внаслідок сталінської стагнації і заборон, компартійного диктату українська література не

могла вільно, повнокровно й повноцінно розвиватися, то діаспорні митці слова не втрачали зв'язків із класичними традиціями і духовним загальнолюдським контекстом. Вони писали твори на такі теми, які в умовах радянського тоталітарного режиму не могли з'явитися. Зокрема, до теми голодомору 1933 р. по гарячих слідах звернулися в романі «Марія» (1934) У.Самчук, у поемах «Прокляті роки» (1937) «Україна» (1938) Ю.Клен. Діаспорні митці підносили такі морально-духовні й філософські проблеми людського буття, які виходили за рамки обов'язково запроваджуваного тоді методу «соцреалізму». Це була гуманістична, позбавлена класової ненависті й альтернативна література. Таким чином, формувався своєрідний «двоколіїний» (Г.Костюк) літературний процес, що й витворив єдину українську літературу ХХ ст.

Лекція 2. Українська поезія 10-30-х рр. ХХ ст. Творчість М. Семенка

(2 год.)

План

1. Розмаїття стильових течій і форм поетичного моделювання світу думок і почуттів людини, основні тенденції новаторства, їх модерністський дискурс.
2. Жанрове багатство української лірики (медитація, сонет, вірш-рефлексія, вірш-пейзаж, елегія, балада).
3. Новації в жанрі поеми. Поява нового жанрового різновиду ліричної поеми (М. Хвильовий, Є. Плужник). Філософські поеми М. Бажана.
4. Імпресіоністичний ліричний наратив В. Чумака (зб. «Заспів»), В. Еллана-Блакитного («Удари молота і серця»).
5. Своєрідність естетичних шукань символістів (П. Савченко, Я. Савченко, Д. Загул, О. Слісаренко).
6. Інтертекстуальна природа авангардизму Валер'яна Поліщука (Уїтмен, Верхарх).
7. Лірика футуристів. М. Семенко.
8. Згубний вплив пролеткультівської ідеології на молодих поетів.

Художні тексти:

Антологія української поезії. К.: Дніпро, 1986. Т. 3, 4.

Атом серця. Українська поезія першої половини ХХ століття. К.: Веселка, 1993.

Лавріненко Юрій. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933 років. К.: Просвіта, 2001.

Свідзинський В. Твори: В 2 т. / Післямова Е. Соловей. К., 2004.

Семенко М. Патагонія. Поезії. Донецьк, 2000.

Срібний птах. Хрестоматія з української літератури для 11 класу / Упоряд. Семенюк Г., Ткачук М., Гуляк А.Б. К.: Освіта, 2005.

Література

1. *Авраменко Н.* До генези символізму в Україні // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль: ТДПУ, 1999. С. 79-86.

2. *Авраменко Н.* Експлікація міфопоетичних мотивів у творчості українських та англomовних поетів-символістів початку ХХ століття // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Літературознавство. Вип. Х. Тернопіль, 2001.

3. *Авраменко Н.* Феномен символізму в контексті сучасної інтерпретації // Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки. Вип. 21. Суми, 2000. – С. 60-69.

4. *Авраменко Н.* Художній світ лірики Павла Савченка в контексті українського символізму // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Вип. УІІ. Тернопіль, 2000. С. 4-13.

5. Біла А. Концептологія автентичного в українському футуризмі: компаративний аспект // Слово і час. 2015. №9. С. 56-61.

6. *Мельників Р.* Майк Йогансен: ландшафти трансформацій. К.: Смолоскип, 2000.

7. Свідзинський А. «Я виноград відновлення у ніч несучу...» Володимир Свідзинський – творець прекрасного. К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2003.

Українська лірика доби була гетерогенічною (різномірною), дивуючи багатством талантів, розмаїттям стильових течій і форм поетичного моделювання світу думок і почуттів людини. Паралельно й у складному поєднанні розвиваються імпресіонізм (В.Чумак, В.Еллан-Блакитний, М.Хвильовий), символізм (М.Філянський, Я.Савченко, П.Савченко, Д.Загул, Д.Ярошенко, М.Терещенко), експресіонізм (Т.Осьмачка), неоромантизм (В.Сосюра, Ю.Яновський, М.Йогансен, О.Влизько), неокласицизм, конструктивізм (В.Поліщук), футуризм та інші модерні течії.

На перших порах панують романтика, патетичні інтонації, гіперболізм, «космізм», узагальнений образ маси. З усіх граней людського «я» оспівувались його політичні запити, ідейні переконання, беззастережне служіння справі революції. Інші грані свідомості і життя людини, зокрема й інтимні почуття, естетичні сприйняття, вважались «гріхами» індивідуалізму. Але незабаром цей аскетизм, особливо притаманний «пролетарським» митцям, долався. Українська поезія доби охоплює естетично всі багатства світу, його суперечності, трагізм буття людини у складному вирі подій. Завдяки своїй мобільності поезія виступає на перше місце в українській літературі.

Проходив інтенсивний процес **тематичного оновлення лірики і її жанрових форм**. Передусім поети зосереджують увагу на героїко-романтичному оспівуванні української національної революції, на внутрішніх процесах народження нової людини, свідомого українця, захисника незалежної вітчизни.

Можна виділити декілька тенденцій у розвитку поезії: **розвивається лірика психологічно поглибленого аналізу складних процесів духовного світу особистості, що виникають внаслідок бурхливих подій часу**

(П. Тичина, В. Сосюра, Є. Плужник, М. Бажан, В. Свідзинський, М. Рильський та ін.); **функціонує лірика громадянського пафосу, відкритого політичного спрямування**, що культивувалася пролетарськими поетами. Через свою засліпленість пролеткультівськими гаслами вони відмовилися змальовувати духовний світ героя і розчинили його в колективі, зосереджуючи увагу на психології маси (сумнозвісне «Ми»). Так створювався абстрактно-символічний образ класу, звісно робітничого. Пролеткультівці взагалі закликали знищити лірику. В. Еллан-Блакитний пропонував створити мистецтво «масового героїзму», «масового героя». Внаслідок таких уявлень, за словами О. Білецького, «на місце порізаних героїв висовується багатоголовий герой-протагоніст: спаяний єдиною психологією, прагненнями, волею — колектив, група».

Спираючись на традиції української та європейської поезії, інший шлях її розвитку утверджували П.Тичина, Є.Плужник, В.Свідзинський, Т.Осьмачка, неокласики, які звернулись до філософського осмислення буття людини. Тому **розвивається жанр сонета, медитації, вірша-рефлексії, вірша-пейзажу, вірша-портрета, елегії, балади**. У 20-х рр. ця лірика тяжіла до філософського трактування тих життєвих проблем, що мали вирішальне значення в історичній долі українського народу. Зокрема, порушуються вічні теми свободи і неволі, життя і смерті, людини і всесвіту, особи й колективу, й розв'язуються вони надзвичайно по-сучасному.

Інтенсивно розвивається урбаністична поезія, у XIX ст. майже не розвинена в українській поезії. Її плачуть не тільки футуристи, а й В.Сосюра, змальовуючи місто й індустріальний пейзаж («Знову місто моє», «Криворіжжя», «Дніпрельстан», 1926). Митцями оспівується індустріалізація України, зокрема поезії про Дніпрельстан створили П.Филипович, В.Мисик, А.Панів, М.Семенко та ін., відгомін грандіозного будівництва в країні відлунує в «Будівлях» М.Бажана, «Ніагарі» І.Кулика, «Геліополісі» Д.Загула. Але особливо естетично багатовимірною є урбаністична поезія неокласиків. У їх картині світу образ міста розгортається через філософську опозицію

«зодчество» — «руїна». Місто сприймається ними як символ культури. У їх візіях Київ постає як вічне світове місто, як центр духовності й краси, місто-храм («Київ» М.Драй-Хмари, цикл «Київ» М.Зерова, «Київ» П.Филиповича). Архітектура цього міста окреслюється внутрішньо цілісною як символ культури, що буде промовляти про націю крізь віки й тисячоліття. Образ міста-чуда створив в однойменній поезії М.Драй-Хмара, що є відгомонам ідеального античного полісу «Держави» Платона, міста Сонця Т.Кампанелли, Нової Атлантиди Ф.Бекона. В цьому образі відбилися ідеальні уявлення неокласика про гармонію у світі. Для реалізації своєї моделі міста як особливого світу культури, де панує гармонія й рівновага, неокласики звертаються до філігранних форм дистиха, елегії, сонета.

Навіть **пейзажна лірика**, така традиційна для української поезії, **знає оновлення**, осмислюючи тему «людина і природа». **Вона наповнюється натурфілософськими й космогонічними мотивами** у творах П. Тичини, Є. Плужника, М. Зерова, П. Филиповича та ін. **Розвивається мариністична лірика**, в якій тема моря не просто символізує долю людини у складних хвилях часу, як це було у романтиків першої пол. XIX ст., а стає образом світобудови, лоном усьому живому («Синє море обгорнули тумани», «Ой гудуть, дзвенять міцні вітрила», «Ніч... а човен — як срібний птах» Є. Плужника). У 20-х рр. до теми моря зверталися М. Рильський («Коли полинуть бригагини на гребні пін»), М. Драй-Хмара (цикл «Море»), В. Поліщук («Прибій на морі», «Туман», «Мертва брижа», «Медуза актинія»), О. Влизько («Балада про честь матроса», «Балада про короткозоре Ельдорадо»). Звеличуючи морську стихію, вони не тільки милуються морем, а й по-філософськи осмислюють світ людини й моря, їх конфронтацію і гармонію.

Особливого розквіту на ґрунті української поезії **досягає верлібр** (франц. vers libre — вільний вірш) у творчості М.Семенка, В.Поліщука, Гео Шкурупія, О.Влизька та ін. Майже кожен поет 20-х рр. звертався до цієї форми, надзвичайно тоді популярної в Європі. Верлібрами написані авангардні поеми

М.Семенка. Його драматична поема «Ліліт» (1920) змальовує двобій двох індивідуумів — романтика й матеріаліста, в якому перший зазнає поразки. Леліт-поезія належитиме сильнішому, тобто футуризму, з яким поет пов'язував розвиток мистецтва. У «Поємі повстань» (1920) автор закликав митців: «Поети, зривайте метр! Ляжте під колеса революції». На сучасників особливе враження справляли його футуристичні поезії й поеми. В авангардному стилі (поезюмалярство) були видані поеми «Каблепоема» (1920) М.Семенка, «Аерокоран», «Лікарепопиніаду» (1922) Г.Шкурупія, «Поєми» (1923) О.Слісаренка, які виконані на рівні кращих досягнень тодішньої західноєвропейської поезії. Як і «ліві» німецькі авангардисти 20-х рр., Семенко у своїх поемах застосовує «поезюмалярство», прагнучи наповнити слово додатковими смислами. Тому слово і фрази розташовував у графічні конструкції, вдавався до акростихів, різних комбінацій слів і графічних малюнків, бажаючи кольоромузикою, барвами і звуками (які в свою чергу мають діяти як кольори) викликати певні суб'єктивні почуття й смисли.

Значних естетичних відкриттів **досягає поема**: виникає такий новий її жанровий різновид, **як лірична поема**, головним персонажем якої є ліричний герой і сюжет якої розгортається як потік суперечливих роздумів і переживань героя: «В електричний вік», «Поема моєї сестри» (1921), М.Хвильового, «Галілей» (1924), «Канів» (1925) Є.Плужника.

Поеми 20-х рр. увібрали у себе тривожні ритми часу, лексику й фразеологію революційного міста, народну пісню, революційні гімни й марсельськи; у них відкрито взаємодіють конкретно-реальний, умовний і романтично-символічні плани змалювання героя й часу. Велике значення на характер шукань українських поетів мала поема «Золотий гомін» (1917) П.Тичини, яка увібрала у себе дві генеральні проблеми епосу революції: велич і трагізм української національної революції, утвердження державності України як прояву споконвічних прагнень її народу. Цю лінію продовжив у ліро-епічній поємі «Червона зима» (1921) В.Сосюра, активний учасник трагічних революційних подій в Україні.

У літературному процесі доби особливо виділяються **філософські поеми** М.Бажана «Розмова сердець» (1928), «Гофманова ніч» (1929), «Гетто в Умані» (1929), «Сліпці» (1931), «Число» (1931), «Смерть Гамлета» (1932). Поет зумів знайти перегуки історії та сучасності, художньо побачити актуальне у змісті минулого. Ці твори відзначаються класичною довершеністю, високим інтелектуалізмом. Перша поема характеризується дискусійністю, викриттям відвічного російського месіанства, імперської ідеології. У цьому світлі Бажан розглядає гоголівський комплекс роздвоєння «двох душ», так звану українську меншовартість, типову для людини поневоленої нації. Відгриміла революція, впала ненависна імперія, але комплекс роздвоєної душі оживає знову: психологічно його важко подолати. Героя поеми переслідують ця тінь минулого, його рабський страх, його двійник, який повідомляє, що бере собі в супутники трьох спільників: злочинця, повію й продажного поета. Врешті, герой перемагає двійника в ім'я майбутнього України. Поема «Сліпці», оприлюднена в ж. «Життя й революція», згодом була забороненою. У ній Бажан з великим знанням історичного матеріалу змальовує побут цеху лірників 18 сторіччя. Надзвичайно майстерно відтворено колорит епохи, психологію й дух часу, навіть специфічний словник лірників, їх жаргон. Справді, поет показав себе «майстром карбованого слова». Певними деталями автор натякає на національну поразку українців після знищення Запорозької Січі Катериною Другою. На цьому тлі й виводить митець постаті двох лірників — старого кобзаря й молодого, порушуючи тему митця і мистецтва, його заангажованість й функції в соціумі. Старого кобзаря прикрашують рани і всеохопна мудрість, але він не відзначається активною позицією, натомість молодий лірник протестує, хоче «здолати, пробитися, вийти як муж, а не мученик... Чуєш? Як муж!» Виникають прозорі алюзії до сучасної Бажанові дійсності: «незрячі жебраки», що «бачили багато» і грали на ярмарках натовпу і борцям за волю України, тепер грають сучасним Кочубеям й іншим перевертням. Це натяк на сучасних йому поетів. І хоча сам автор бачить більше за всіх, але й себе зараховує до прозірливих «сліпців», тобто Бажан пішов на компроміс із

«модерними Кочубеями», що знайшло відбиття у наступних поемах цього геніального українського поета.

Імпресіонізм «перших хоробрих». Яскравим метеором на небосхилі новітньої поезії засіяла постать молодого й самобутнього поета Василя Чумака (1900 — 1919), розстріляного на 19-ому році життя денікінцями в Києві. Він увійшов в українську літературу єдиною збіркою «Заспів» (1919), що побачила світ уже після його смерті. Ця книжка, за словами тодішнього критика Б.Якубовського, «назавжди залишиться в нашому письменстві першим квітом ранньої весни революції». Це був талановитий поет-імпресіоніст, хоча й не цурався символістської поетики, особливо тоді модної. Та й формувався як поет під впливом О.Олесь, поетичного короля сердець його покоління.

Лірика символістів. Могутньою хвилею розвивалася символістська стильова течія. Її репрезентували брати Павло і Яків Савченки, Дмитро Загул, Микола Терещенко, В.Кобилянський, О.Слісаренко (збірка «На березі Кастальському», 1919) та ін. Вони спиралися на досвід і європейських символістів (С.Малларме, М.Метерлінка, Б.Лесм'яна), і українських поетів-символістів (О.Олесь, М.Вороний, П.Карманський). Основним тропом був символ — стійка метафора. В українських ліриків саме символ став принципом узагальнення (причому дуже умовного); його призначення — відкрити сутність надчуттєвого світу, світу ідей і мрій. Образи-символи натякають на приховану, містичну сутність явища. Дійсність уявляється символістам тільки схожою на справжню, але надчуттєвою. Символ як засіб збагнути таємничу сутність речей приніс у поезію багато навіювань, рефлексій, інтуїтивних здогадів, гри на багатозначності слова. О.Білецький вважав, що український символізм розширив ідейний обшар поезії, підніс на новий щабель техніку віршування.

Лірика футуристів. Європеїзували українську літературу й футуристи, запевняючи, що творять мистецтво завтрашнього дня.

Найталановитішим поетом-футуристом був Михайль Семенко (1892 - 1937). Українські футуристи проголошували деструкцію (руйнування) форми, епатаж (скандальна витівка). Заслугою їх було звернення до урбаністичних

мотивів. З цією метою вони творили алогічну (заумну) мову, вживали надмірно приголосні, що, мовляв, передає грюкіт і хаос індустріального міста. Класичним зразком такої поезії є вірш «Місто» М.Семенка. Цей поет був найпослідовнішим митцем-футуристом, невгамовним руйнівником класичних форм вірша і поетики, запроваджуючи дисонанси й верлібр. У перших збірках «Прелюд» (1913), «Дерзання», «Кверофутуризм» (1914) (кверо — лат. шукати) переважає метафорична гра понять й образів, хоча наявні й сліди символістської поетики. Після революції поет здійснює футуристичну революцію в мистецтві, видає десятки книг: «П'єро здається», «П'єро кохає», «П'єро мертвопетлює», «Дев'ять поем» (1918 — 1919). Він заповзявся зруйнувати селянську основу української поезії, протиставляючи селянській тематиці урбаністичні мотиви. Замість споконвічної української мрійливості й лагідності Семенко запроваджує «голосну маніфестацію нервової душі» (Ю.Лавріненко), поетизуючи прозу щоденності, індустріальний пейзаж. Він стає співцем автомобілів та локомотивів, задимлених міст. Змальовуючи міський пейзаж, поет розсовує його простір, робить його рухливим, як він змінюється разом з пересуванням автомобіля, з якого його бачить герой. У циклі «Дев'ять поем» митець перегукується із Е.Верхарном (збірка «Міста — спрути», 1896), змальовуючи образ старого світу і народження світу нового. Монументальна постать ліричного героя втілює міць і силу народу, що визволяється. У 1937 р. М.Семенко був репресований і розстріляний.

Модернізували українську лірику поети-футуристи А.Чужий, Г.Шкурूपій, львівський митець Я.Цурковський. «Королем футуропрерій» називали Гео (Григорія) Шкурूपія (1903 — 1937), який брав жваву участь в естетичних боях того часу і був одним із організаторів футуристичних угруповань.

**Лекція 3. Київська школа неокласиків: М. Зеров, М. Рильський,
М. Драй-Хмара, П. Филипович, Ю. Клен**

(2 год.)

План

1. Український неокласицизм, його естетичні засади та місце в розвитку української літератури 20-30-х років ХХ ст.

2. **Микола Зеров** – основоположник неокласичної школи поетів. Талановитий поет і неперевершений перекладач античної літератури, історик, блискучий та ерудований критик.

3. Неокласичний дискурс **М. Рильського**.

4. Схильність до експерименту та широкого спектру мовного новаторства у творчості **Михайла Драй-Хмари** (1889-1939): збірка «Проростень» (1926); вплив символізму на творчу індивідуальність митця, «непорядкованість» чуттєвої стихії, елементи близькості до сюрреалізму. Питома вага французької поезії в перекладацькому доробку М. Драй-Хмари. Монографія «Леся Українка» (1926) і «Поема Лесі Українки «Віла Посестра».

5. **Павло Филипович** (1891-1937) – діяч широкого культурного діапазону, який відчутно впливав на тогочасні ділянки літературно-мистецького життя – поезію, перекладознавство, літературознавство. Художній доробок, «глибокий і рафінований» (Ю. Лавріненко) – збірки «Земля і вітер» (1922), «Простір» (1925), поезії поза збірками, що друкувалися в тогочасній періодиці сербського та українського епосу» (1929).

6. Творча індивідуальність **Юрія Клена** в колі «київських неокласиків» й поетів «празької школи», його естетична програма. Історіософська тематика зб. «Каравела». Ліро-епічна поета «Прокляті роки». Поема-епопея «Попіл імперій».

Художні твори:

Драй-Хмара М. П. Вибране. К., 1989.

Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина. К.. 2002.

Филипович П. Поезії. К., 1989.

Література

1. *Ільєнко І.* О Гроно п'ятірне нездоланих співців. Неокласики перед неправедним судом // Ільєнко І. У жорнах репресій: Оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ - НКВС). К., 1995.
2. *Київські неокласики* / Упор. В. Агеєва. Серія «Український мемуари». К., 2003.
3. *Клен Ю.* Спогади про неокласиків // Клен Ю. Твори. У 3 томах / За ред. Є. Маланюка. Торонто, Канада: Фундація Юрія Клена 1990. С. 107-214.
4. *Наливайко Д. С.* Українські неокласики і класицизм // Наукові записки «НаУКМА». К., 1998. Т. 4. Філологія.
5. *Панченко В.* Два епізоди з життя Миколи Зерова (до 125-річчя від дня народження неокласика) /// Слово і час. 2015. №4. С. 77-82.
6. *Райбедюк Г.* Інтимна лірика Павла Филиповича // Слово і час. 1993. №7.
7. *Шерех Ю.* Легенда про український неокласицизм // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Твори: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.
8. *Шерех Ю.* Поезія Михайла Драй-Хмара // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.

Цю школу творили Микола Зеров, Павло Филипович, Максим Рильський, Михайло Драй-Хмара, Освальд Бургардт, який у 30-х рр. виступав під псевдонімом Юрій Клен. Їх називають «п'ятикутним гроном». Це були по-європейськи освічені люди, тогочасна елітна українська інтелігенція. Неокласики, зокрема, закликали осягати вершини світової культури, трансформувати її форми та образну систему на рідному полі поезії, щоб піднести її до світового рівня. Тому розквітають сонетна форма, яку пролеткультівці оголошували «буржуазною», елегії, медитації, філософська лірика. Образи світової поезії, біблійна й антична міфологія органічно будують художній світ у їх творах. Утверджується неокласичний стиль «з його рівновагою й кларизмом, мальовничими епітетами, міцним логічним

побудуванням і «строгою течією мислі».

Лекція 4. Павло Тичина (1891-1967)

(4 год.)

План

1. Суперечлива, неоднозначна творча та життєва доля П. Тичини на різних етапах складної історії української літератури.
2. «Сонячні кларнети» (1918) – підсумковий етап ідейно-естетичних пошуків української поезії початку ХХ ст., естетична програма духовного відродження нації на міцній етичній основі.
3. Збірка «Замість сонетів і октав» (1920) – художній документ загальнонаціональної катастрофи 1917-1920 рр., актуалізація античної версифікації в українському віршуванні.
4. Пошуки нових зображально-виражальних засобів у збірках «Плуг» (1920), «В космічному оркестрі» (1921), «Вітер з України» (1924), поєднання форм (гекзаметр, сонет, тріолет) з авангардистськими та модерністськими (різностопова строфа, астрофічний вірш і т.п.).
5. Змалювання страшних картин голоду в поезіях «Загупало в двері прикладом», «Голод» – як моторошна прелюдія голодомору в Україні 1932-1933-го і 1947 років. Глибоко трагедійне сприйняття письменником жовтневого перевороту і його наслідків у поезіях «Прийшли до мене в гості», «Хто ж це так із тебе насміяться смів?», «До кого говорить?».
6. Поема-симфонія «Сковорода» – свідчення поступового згасання енергії «кларнетизму» у творчості П. Тичини впродовж його життя, починаючи з 30-х років. Узалежнення поета від комуністичної ідеології, перехід на віршовану ілюстрацію більшовицьких кампаній, стилізація (самоповторення) власної поетики періоду «Сонячних кларнетів».
7. Короткочасне творче осяяння П. Тичини в період Другої світової війни: філософське осмислення подвигу і безсмертя народу у поемі «Похорон друга». Концепція патріотизму, незнищенності народу в поезії «Я

утверждаюсь». П. Тичина і поети-«шістдесятники». Посмертна збірка «В серці у моїм» (1970). Ідейно-художнє відлуння ранніх збірок у поезіях «Іній», «Горобинцю золотий», «Ще не раз колись розквітну».

8. Риси поетичного стилю П. Тичини. Філософсько-естетичне, гуманістичне багатство творчості.

9. Публіцистичні, літературознавчі і критичні праці; перекладацька діяльність. «Щоденникові записи».

10. Оцінка творчості поета у критиці України та зарубіжжя. Художнє новаторство, естетичні уроки, національне і світове значення творчості П. Тичини.

Художні твори:

Тичина П. Десь на дні мого серця: Поезія. К., 1991

Тичина П. Панахидні співи: Невідомі вірші // Культура і життя. 1994. 12 лютого. Збірки: «Сонячні кларнети», «Плуг», «Замість сонетів і октав», «Вітер з України».

«Гей, вдарте в струни, кобзарі», «Ой що в Софійському заграли дзвони», «Скорботна мати», «В серці у моєму», «Арфами, арфами...», «Ви знаєте, як липа шелестить», «Зоставайся, ніч настала», «О панно Інно», «Подивилась ясно», «Вороний вітер», «Золотий гомін», «Війна», «Пам'яті тридцяти», «Хто ж це так із тебе насміяться смів?», «Загупало в двері прикладом», «Прометей», «Чистила мати картоплю», «До кого говорить?», «Похорон друга», «Я утверждаюсь», «Горобинцю золотий», «Іній».

Література

1. *Барка В.* Відхід Тичини // Українське слово: Хрестоматія. У трьох книгах К., 1994. Кн. 1. С. 545-550.

2. *Гончар О.* Людині гімн: 70-річчя П. Тичини // Гончар О. Письменницькі роздуми. К., 1988.

3. *Дунай П.* Павло Тичина – знакова постать розчахнутої доби // Українська мова та література. 2004. № 19.

4. *Єфремов С.* Павло Тичина // Єфремов С. Історія української письменства. К., 1995.

5. *Зеров М.* «Вітер з України» (Третя книжка Тичини) // Зеров М. Твори: У 2-х т. К., 1990. Т.2.
6. *Змієвський С.* «Об серце звону я...»: Три відкриття невідомого Павла Тичини // Культура і життя. 2004. № 11.
7. *Ковалів Ю.* Кларнетизм Павла Тичини – нереалізована естетична концепція // Слово і час. 2003. № 1.
8. *Лавріненко Ю.* Клярнетичий символізм // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.
9. *Моренець В.* Без Тичини // Сучасність. 2000. № 1.
10. *Ольшевський І.* «Люблю астрономію, музику і жінку...»: Інтимний космос Павла Тичини // Березіль. 1996. № 11-12.
11. *Павленко М. С.* Тичинівська формула українського патріотизму. Умань, 2002.
12. *Погрібний А. П.* Тичина – золотогомінний // Погрібний А. Класики не зовсім за підручником. К., 2000.
13. *Стус В.* Феномен доби: Сходження на Голгофу слави. К., 1993.
14. *Тельнюк С.* Молодий я, молодий... Поетичний світ П. Тичини. К., 1990.
15. *Тельнюк С.* Павло Тичина: Біографічна повість. К., 1979.
16. *Шестопалова Т. П.* Міфологеми поезії Павла Тичини: спроба інтерпретації. Луганськ, 2003.
17. *Яровий О.* «Офіційний» Тичина як ідеологема радянської епохи // Слово і час. 1994. № 11-12.

Павло Тичина – найпомітніша постать в українській та світовій поезії ХХ століття. Він збагатив мистецтво слова новими художніми відкриттями, життєствердною, «сонцекларнетною» концепцією буття як діяння. Спираючись на національну традицію, зокрема філософію Григорія Сковороди та поезію бароко, митець синтезував народопісенні, класичні і наймодерніші художні засоби, витворивши неповторну картину світу, сповнену життєлюбства.

Багатий образний світ, гуманістичні ідеали, розмаїтий жанровий репертуар поезій, витончене віршування забезпечили йому світову славу першорядного поета.

Художній світ творів Павла Тичини – неповторний універсум, у якому органічно поєдналися буремні глибини історії та сучасності України, поетичне обожнення природи і людини, макрокосмос і мікркосмос душі. Він один із перших у світовій поезії змалював космічні виміри духовного світу особи і народу, динамічні зміни й оновлення буття, відтворивши музичну основу світобудови і душі ліричного героя. Автор «Сонячних кларнетів» постає перед читачем як геніальний музикант і диригент всесвітньої гармонії, краси і досконалості. Він у складному ХХ столітті втілював новий тип модерної людини, уособлюючи духовного громадянина всесвіту, що міцно спирається на рідні духовні джерела, дорожить ними. В цьому і полягає загальнолюдське значення його творчості.

Лекція 5. Євген Плужник (1898-1936)

(2 год.)

План

1. Багатоплановість творчих зацікавлень Є. Плужника – поета і прозаїка, драматурга і перекладача. Захоплення театром, фізична недуга – чинники, що позначились на творчості письменника. Членство в письменницьких організаціях «Ланка», МАРС. Трагічна доля митця.

2. Є. Плужник – поет щирого гуманістичного болю і суму над долею безвинних жертв, адепт чистої і глибокої психологічної рефлексії:

а) інтонаційне багатство збірок «Дні» (1926) і «Рання осінь» (1927), інтровертивна спрямованість та інтелектуальний пафос, лаконізм віршової форми;

б) драматична доля третьої збірки «Рівновага» (1933, опубл. 1943);

в) характерні риси творчої манери поета: своєрідний ритміко-інтонаційний та синтаксичний малюнок, еліптичні, часом різко скорочені фрази, «залізний закон» загальної стислості. Гуманістичний характер змістової

домінанти поезій, несхитний протест проти жорстоких кровопролитів революційної та пореволюційної доби.

3. Медитативність та філософічність поеми «Канів», проблема взаєностосунків у минулому, сучасному та майбутньому міста і села – колиски нації. Особливості монологічних поем «Галілей» і «Канів»: типологія та інтонаційні відмінності. Поема «Галілей» у порівнянні з поемою Т.С. Еліота «Спустошена земля».

4. Проблеми моралі, стосунків чоловіка і жінки, кохання, сім'ї у романі «Недуга» (1928) – єдиному прозовому творі Є. Плужника.

5. Тема інтелігенції в драматургії Є. Плужника. Морально-етичні колізії у комедії «У дворі на передмісті» (1929). Протистояння чесності, порядності і бездуховності, пристосуванства у драмі «Професор Сухораб» (1929). Зображення розколу родини, члени якої належать до антагоністичних сил суспільства, у трагікомедії «Змова в Києві» (опубл. 1989). Соціально-політичні й ідеологічні мотиви твору.

6. Перекладацька діяльність Є. Плужника.

Художні твори:

Плужник Є. Поезії. К., 1988.

Плужник Є. Змова в Києві: Роман, п'єси. К., 1992. 428 с.

Плужник Є. [Поезії] // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.

«Галілей», «Канів», «Я знаю», «Знаю, сіренький я весь такий», «Уночі його вели на розстріл», «Сідало сонце», «Впало – ставай до стінки!», «А він молодий-молодий», «Був це хлопчик лагідний і тихий», «Зустрів кулю за лісом», «І ось ляжу, – родючий гній», «Дивлюсь на все спокійними очима», «Напишеш, рвеш... І пишеш знову!», «Ніч... а човен – як срібний птах», «Блакитний безум», «Тепер на півночі горять сніги», «Минають дні», «Я втомився вічно знати», «Знесилений, німий. Бездушний майже», «Суди мене судом своїм суворим», «В листопаді, місяці тихім», «Фрідріху, чим не Орфей ти?», «Подолано упертість Ізабелли», «Вона зійшла до моря».

Література

1. *Державин В.* Лірика Євгена Плужника // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 2.
2. *Лавріненко Ю.* Євген Плужник // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933. К., 2002.
3. *Творчість Євгена Плужника і літературний процес на Україні:* Збірник наукових праць. Рівне, 1999.
4. Токмань Г. Л. Жар думок Євгена Плужника: Лірика як художньо-філософський феномен. К., 1999.
5. *Гальчук О.* Євген Плужник і античний експресіоністський акцент у неоромантичному прочитанні прецедентного тексту // Слово і час. 2013. №12. – С .92-101.

Євгена Плужника сучасники порівнювали з Павлом Тичиною і називали найвидатнішим серед митців національного відродження. Українську поезію він підніс до загальноєвропейського рівня, збагативши її інтелектуалізмом, драматичністю, філософічністю, гуманізмом. Поет органічно поєднав у собі класичну традицію з модерними шуканнями, зокрема експресіонізму й імпресіонізму. Гуманістичне вболівання за людину, за саме право її на життя, яке нехтувалося жорстоким світом воєн та революції, протест проти обездуховлення особи, експресивно-масштабні образи й тропи, глибокий психологізм – відбивали умонастрої часу й характер художнього мислення Євгена Плужника. Творчий діапазон письменника був широкий: його перу належать самоцвітні поезії, проза, драми, переклади, мовознавчі праці.

Лірика Євгена Плужника наповнена внутрішнім горінням і відзначається філігранною витонченістю думки й почуття, образів і жанрових форм. Його поетичний словник і тропи, на перший погляд, «прості», вживаються звичайні поняття, але за цією звичайністю постає кондесована сила образів, експресія, неповторна поетичність. Мистецька довершеність досягається своїм баченням світу й людини у ньому, внутрішньою цілісністю переживань та напруженістю

думок, що, немов вулкан, виштовхують хвилями спресовану енергію, вольовий порив, які концентричними колами розгортаються в художньому світі митця. Невипадково Микола Бажан поетичну творчість цього поета відніс до найбільших і найдорожчих духовних цінностей української літератури ХХ століття.

Лекція 6. Богдан-Ігор Антонич (1909-1937)

(2 год.)

План

1. Унікальність постаті Б.-І. Антонича в історії української літератури, його вихід за межі традиційного поцінування художнього тексту.
2. Випробування лірики Богдана-Ігоря Антонича у різних формах її прояву – авангардистських та класичних, не протиставних, а зіставних (зб. «Привітання життя», 1931).
3. Трактування християнства та поганства як рівноправних еманцій єдиного Божественного єства, самоусвідомлення людини як однієї з ланок біологічного космосу, подолання часу у момент заглиблення поетичної уяви до праоснов буття у збірках «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936), «Зелена Євангелія» (1938).
4. Завершення плюралістичної концепції Б.-І. Антонича у сюрреалістичній збірці «Ротації», врівноваження антитетичних категорій прекрасного та потворного.
5. Віднадходження асоціативних зв'язків лірики поета з народною творчістю, з творами У. Уїтмена, Р. Тагора, Є. Гарасимовича, В. Хлебнікова та ін. Сновидіння як джерело творчості Б.-І. Антонича.

Художні твори:

Антонич Б.-І. Знак лева: Вибрані поезії. Львів, 1998.

Антонич Б.-І. Вибране. К., 2003.

«Ніч», «Автобіографія», «Привітання життя», «Молитва», «Рубач», «Автопортрет», «Три перстені», «Назустріч», «На шляху», «Село», «Різдво»,

«Коляда», «Зелена Євангелія», «Знак лева», «Шість строф містики», «Апокаліпсис», «Пісня про незнищенність матерії», «Червона китайка», «Слово до розстріляних», «До істот з зеленої зорі», «Концерт», «Весільна», «Теслів син», «Ярмарок», «Сад», «Яворова повість», «Захід», «Вишні», «Ротації», «Міста й музи», «Балада про вулка», «Балада про блакитну смерть», «Концерт з Меркурія», «Сурми останнього дня», «Закінчуючи», «Шевченко», «Крутянська пісня».

Література

1. *Бетко І.* Лірика Богдана-Ігоря Антонича у дзеркалі аналітичної психології Карла-Густава Юнга // Слово і час. 2003. № 2.
2. *Весни розспіваної князь:* Слово про Антонича. К., 1989.
3. *Ільницький М.* Богдан-Ігор Антонич. К., 1991.
4. *Ільницький М.* Четвертий перстень (Богдан-Ігор Антонич) // Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи». Львів, 1995.
5. *Павличко Д.* Перстень життя: літературний портрет Богдана-Ігоря Антонича. К., 2003.
6. *Рубчак Богдан.* Богдан-Ігор Антонич // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. – Кн. 2.
7. *Токмань Г.* Збірка Б.-І. Антонича. «Велика гармонія» у діалозі з екзистенціальним богослов'ям // Слово і час. 2002. № 12.

У плеяді найвизначніших поетів світу Богдану Ігорю Антоничу належить почесне місце. Його мистецтво слова, увібравши первісне коріння індоєвропейської та праукраїнської міфології, сягає духовних світових і український пластів культури. Переосмисленні й збагачені талантом поета, вони творять оригінальний, самобутній і органічний художній світ, який бентежить уяву читача й приносить естетичне задоволення. Творчий діапазон зацікавлень і захоплень Антонича дуже широкий: тема мистецтва; проблеми життя і смерті; взаємозв'язки людини і Бога, космосу й національного світу, які поет інтерпретував по-філософськи й художньо багатовимірно. Ось як поетично схарактеризував автодієгетичний оповідач себе: «Антонич був

хрущем і жив колись на вишнях, / на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко. /
Моя країно зоряна, біблійна й пишна, / квітчаста батьківщино вишні й
солвейка».

Митець великого гармонійного таланту, він тяжів до досконалості й
перемоги добра над злом, до краси й гуманістичного ідеалу. В естетиці
Антонича гармонія пов'язана з філософією життєствердження: «Щоб жити
краще, ширше, вище! / О, більше світла! Більше сонця! / бо суть тобі дана й
відкрита: / цвісти й горіти в пустку світу / з красою йти, щоб краще жити» («Дві
глави з літургії кохання»).

Лекція 7. Поети «празької школи»

(2 год.)

План

1. «Празька школа» – умовна назва літературного покоління емігрантів міжвоєнного двадцятиліття. Естетичні засади пражан.
2. Вісниківська «квадрига» як феноменальне явище у мистецтві слова.
3. Юрій Дараган – перший поет «празької школи». Збірка «Сагайдак».
4. Поезія героїзму й боротьби Олега Ольжича (зб. «Рінь» (1935), «Вежі» (1940), «Підзамчя» (1946).
5. Моральний максималізм лірики Олени Теліги (зб. «Душа на сторожі» (1946), «Прапори духа» (1947), «На чужині» (1947)).

Література

1. *Астаф'єв О.* Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. К., 1998.
2. *Баган О.* Лицарі духу. Українські письменники-націоналісти-вісниківці». Дрогобич, 1996.
3. *Ільницький М.* Від «Молодої музи» до «Празької школи». Львів, 1995.
4. *Ковалів Ю.* «Празька школа»: на крутосхилах «філософії чину». К., 2001

5. *Просалова В.* Поети «празької школи». Донецьк, 2000.

Після поразки Української Народної Республіки (1917-1921) велика кількість українців опинилась в еміграції в Чехо-Словаччині. Тодішній президент цієї країни Томаш Масарик симпатизував українцям і доклав чимало зусиль, щоб вони могли здобути тут освіту рідною мовою. За 30 км. від Праги, у Подебрадах, була відкрита Українська господарська академія, в яку зразу ж вступило 300 студентів. У Празі функціонували Вищий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова, Український вільний університет, Українська мистецька студія. Водночас багато молоді навчалось у Карловому університеті, Чеській вищій промисловій школі та ін. Словом, у Чехо-Словаччині зосередилось чимало наукової і творчо обдарованої молоді. Внаслідок цього інтенсивно налагодилось громадське й культурне життя.

Закономірно, що тут розквітало мистецтво слова, зокрема у творчості поетів, більшість з яких зі зброєю у руках виборювала державність України, а тепер опинилась в еміграції. Це була елітна група, поети якої зближуються між собою світоглядними засадами, державницькими переконаннями, проблематикою й високомистецькими уподобаннями. До неї належали Юрій Дараган, Євген Маланюк, Леонід Мосендз, Олег Ольжич, Олена Теліга, Оксана Лятуринська, Олекса Стефанович, Юрій Клен (Освальд Бургардт) та інші. Вони склали «празьку школу» поетів. За своїм стилем її учасники були неоромантиками, але філософською заглибленістю й любов'ю до класики й класичних форм споріднювались з київськими неокласиками. Їхні твори відбили болісні роздуми над причинами поразки у визвольних змаганнях України та втратою нею державності. А тому в їх ліриці переважає історіософська проблематика. Вони сформулювали свою концепцію людини. Герой – не традиційно кордоцентрична особистість, лірично-розслаблений романтик, тухтій-селянин, якому байдуже до поневоленого стану його народу, не малорос, з його комплексом меншовартості й прислужництва окупантові, а духовно сильна й вольова людина, національно свідомий українець, який з

ідейних перконань віддасть життя за незалежність України. Волелюбність, мужність, почуття відповідальності перед понедовленою батьківщиною, щирий патріотизм – основний пафос їхньої творчості.

Практичний блок (6 год.)

№	Тема практичного заняття	Кількість годин
1.	<i>Практичне заняття 1.</i> Поетичний світ Павла Тичини	2
2.	<i>Практичне заняття 2.</i> Поетична творчість Максима Рильського	2
3.	<i>Практичне заняття 3.</i> Образ України в поезії Євгена Маланюка	2

Практичне заняття 1. Поетичний світ Павла Тичини

(2 год.)

1. Павло Тичина – поет-новатор. Формування світогляду митця.

2. Народження «Сонячних кларнетів» з духу музики. Збірка в оцінці критики.

3. Пейзажна та інтимна лірика збірки «Сонячні кларнети» («Десь надходила весна», «О панно Інно», «Ви знаєте, як липа шелестить», «Гаї шумлять», «Арфами, арфами...», «Пастелі» та ін.).

4. Національно-патріотична тема збірки «Сонячні кларнети». Аналіз поем «Скорбна мати», «Золотий гомін». Вірш «Одчиняйте двері».

5. Новаторство модерністської збірки «Замість сонетів та октав», її символістська природа, діалогічна структура, органічна єдність строф та антистроф, мистецтво верлібру П. Тичини.

Практичні завдання

1. Підготувати реферат «Інтимна лірика Павла Тичини».

2. Написати рецензію на працю «Феномен доби. Сходження на Голгофу слави» В. Стуса.

Література

Павло Тичина. Твори у 2 т. – К., 1976.

1. *Барка В.* Відхід Тичини // Українське слово: У 3 книгах. Кн. 1. К., 1994. С. 545-550.

2. *Гон М.* «Послав я в небо свою молитву»: Із спостережень над біблійною образністю збірки П. Тичини «Сонячні кларнети» // Українська література в загальноосвітній школі. 2001. № 2. С. 20-25.
3. *Грабович Г.* Диптих про Тичину // Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. К.: Основи, 1997. С. 333-385.
4. *Демчук О.* Архетип матері – єднальна ланка ранніх збірок П. Тичини // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях й колегіумах. 2001. № 3. С. 94-100.
5. *Донець Г.* Геній поневоленої нації, або ще раз про терези історії: (П. Тичина) // Київ. 2004. № 4-5. С. 162-165.
6. *Жила С.* Аналіз ранньої творчості Павла Тичини у взаємозв'язку з суміжними видами мистецтва // Дивослово. 1995. № 4.
7. *Ключек Г.* «Душа моя сонця намріяла...»: Поетика «Сонячних кларнетів» П. Тичини. К., 1986.
8. *Ковалів Ю.* «Кларнетизм» – один із кодів української душі // Київ. 1996. № 11-12. С. 139-141.
9. *Моренець В.* Без Тичини // Сучасність. 2000. № 1. С. 79-100.
10. *Поляруш О.* «Вслухався я в той гомін золоти»: Поема П. Тичини «Золотий гомін» // Дивослово. 2004. № 2. С. 5-9.
11. *Стус В.* Феномен доби (Сходження на Голгофу слави). К., 1993.
12. *Тельнюк С.* Молодий я, молодий. Поетичний світ Павла Тичини. К., 1990.
13. *Штонь Г.* «Скорбна мати» – твір духововця // Слово і час. 2001. № 1. С. 9.

Практичне заняття 2. Поетична творчість Максима Рильського

(2 год.)

1. Творча особистість поета. Естетика неокласицизму М. Рильського.
2. Мотиви ранньої збірки «На білих островах», сліди символізму в ній. Оцінка тодішньої критики.
3. Характер ідейно-художніх шукань у збірці «Під осінніми зорями».
4. Провідні мотиви й образи неокласичної лірики Максима Рильського

(зб. «Синя далечінь», «Крізь бурю й сніг», «Тринадцята весна»).

5. Твори Максима Рильського періоду Другої світової війни:

а) поема «Слово про рідну матір»;

б) «Жага».

6. Поезія Максима Рильського періоду «третього цвітіння» («Троянди й виноград», «Мова», «Рідна мова», «Поетичне мистецтво»).

Практичне завдання

1. Повторити літературознавчі терміни і вміти їх застосувати під час аналізу творів: дискурс, інтертекстуальний, ліричний герой, медитація, класицизм, неокласицизм, октава, терцет, рима.

Література

1. *Агеєва В.* Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи. К.: Книга, 2012. 391 с.

2. *Зеров М.* До вершин української культури поетичного слова ХХ століття (Творчість Максима Рильського: ранній період) // Народна творчість та етнографія. 2001. № 3. С. 75-82.

3. *Ільєнко О.* Жага: труди і дні Максима Рильського: Документальний життєпис. К., 1991.

4. *Єрмоленко С.* Мінливе й вічне слово поезії Максима Рильського // Урок української. 2001. № 10. С. 49-51.

5. *Лавріненко Ю.* Лірика і ліричний епос Максима Рильського // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики / У чотирьох книгах. Книга друга. К., 1994.

6. *Найдан М.* Фольклорні, релігійні, літературні мотиви у творчості Максима Рильського // Слово і час. 1999. № 6. С. 61.

7. *Неділько В.* Материк поезії М. Рильського // Дивослово. 1995. № 4-5. С. 123-139.

8. *Сергієнко В.* М. Рильський. Поетичний практикум // Дивослово. 1999. –

№ 8. С. 29.

9. *Сердюк П.* Розмови з другом (Пейзажна лірика у творчості М. Рильського) // Дивослово. 1995. № 12. С. 25-26.

10. *Таран Л.* Сонет неокласиків... // Дивослово. 1994. № 1. С. 9.

11. *Таран Л.* «Цвіте прозорий вертоград» (Неокласична поетика, зокрема М. Зерова і М. Рильського) // Слово і час. 1994. № 9-10. С. 52-59.

12. *Фасоля А. М.* Рильський і його літературний герой в контексті сьогодення // Українська мова і література в школі. 1998. № 12. С. 7-8.

13. *Яценко Т.* «Ми – неокласики, потужна літературна течія...». Вивчення ранньої лірики М. Рильського в старших класах // Українська мова і література в школі. 2005. № 6. С. 21-25.

Практичне заняття 3. Образ України в поезії Євгена Маланюка

(2 год.)

1. Життєвий і творчий шлях Євгена Маланюка. Є. Маланюк і «празька школа».

2. Збірка «Стилет і стилос» (1925). Загальна характеристика її творів. Патріотичні мотиви та образи збірки («Сучасники 1-11», «Уривок з поеми»)(1926).

3. Мотиви туги за Батьківщиною у збірці «Гербарій» (1926) («Останнє витліває золото», «Носив навек єдину віру...», «Під чужим небом», «Кожен день тут проходить пустельний і легкий...», «Псалми степу», «Сни»).

4. Образ України – степової Еллади у збірці «Земля і залізо» (1930), загальна характеристика творів («Степова Еллада», «Варязька балада», «Шевченко», «Варяги»).

5. Образ України-Анти-Марії у збірці «Земна Мадонна». Загальний огляд творів («А, може, й не Еллада Степова...», «Діва-Обида»).

6. Особливості поетики Євгена Маланюка.

Практичні завдання

1. Розкрити зміст літературних термінів: англійський та італійський сонет, поетичне послання, медитація, бароко, громадянська лірика.

Література

1. *Баган О.* Як трактувати твори Є. Маланюка у школі? // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2003. № 1. С. 90-91.

2. *Войчишин Ю.* «Ярий крик і біль тужавий»: поетична особистість Євгена Маланюка. К., 1993.

3. *Даниленко І.* Модифікація жанру канону молитви в ліриці Є. Маланюка // Слово і час. 2005. № 1. С. 36-42.

4. *Каплунова Т.* Сльоза, перетворена в камінь: штрихи до психологічного портрета Є. Маланюка // Літературна газета. 2005. червень (6). С. 3.

5. *Ковалів Ю.* Євген Маланюк // Слово і час. 1991. № 8. С. 3-5.

6. *Лавріненко Ю.* Поет своєї епохи: Штрихи до портрета Є. Маланюка // Українська мова та література в школі. 1991. № 1. С. 59-66.

7. *Неврлий М.* Маланюк і Багряний: дві концепції визволення України // Слово і час. 2003. № 10. С. 117-124.

8. *Салига Т.* «Залізних імператор строф...» // Маланюк Є. Поезії. Львів: Фенікс. С. 3-30.

9. *Салига Т.* Є. Маланюк: художня ідентифікація Росії // Урок української. 2004. № 8-9. С. 46-50.

САМОСТІЙНА РОБОТА

(22 год.)

Тема 1. Павло Тичина (2 год.)

1. Вивчити напам'ять вірші «Арфами, арфами», «Памяті тридцяти», «Ви знаєте, як липа шелестить», зробити письмовий аналіз цих творів та поем «Скорбна мати» і «Золотий гомін», «Пам'яті тридцяти».

Література

1. *Барка В.* Відхід Тичини // Українське слово: Хрестоматія. У трьох книгах К., 1994. Кн. 1. С. 545-550.
2. *Гальченко С.* Грані великого таланту: До 100-річчя від дня народження П. Г. Тичини. К., 1990.
3. *Гальченко С.* Текстологія поетичних творів П. Тичини. К., 1990.
4. *Гончар О.* Людині гімн: 70-річчя П. Тичини // Гончар О. Письменницькі роздуми. К., 1988.
5. *Гончар О.* Яблуневоцвітний геній України (П. Тичина) // Гончар О. Чим живем. На шляхах до українського відродження. К., 1992.
6. *Дунай П.* Павло Тичина – знакова постать розчахнутої доби // Українська мова та література. 2004. № 19.
7. *Єфремов С.* Павло Тичина // Єфремов С. Історія української письменства. К., 1995.
8. *Зеров М.* «Вітер з України» (Третя книжка Тичини) // Зеров М. Твори: У 2-х т. К., 1990. Т.2.
9. *Змієвський С.* «Об серце звоню я...»: Три відкриття невідомого Павла Тичини // Культура і життя. 2004. № 11.
10. *Ковалів Ю.* Кларнетизм Павла Тичини – нереалізована естетична концепція // Слово і час. 2003. № 1.
11. *Лавріненко Ю.* Клярнетичий символізм // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.
12. *Моренець В.* Без Тичини // Сучасність. 2000. № 1.

13. *Новиченко Л.* Тичина і його час: незайві доповнення // Двадцять років: літературні дискусії, полеміки: Літературно-критичні статі. К., 1991.
14. *Ольшевський І.* «Люблю астрономію, музику і жінку...»: Інтимний космос Павла Тичини // Березіль. 1996. № 11-12.
15. *Павленко М. С.* Тичинівська формула українського патріотизму. Умань, 2002.
16. *Погрібний А. П.* Тичина – золотогомінний // Погрібний А. Класики не зовсім за підручником. К., 2000.
17. *Стус В.* Феномен доби: Сходження на Голгофу слави. К., 1993.
18. *Тельнюк С.* Молодий я, молодий... Поетичний світ П. Тичини. К., 1990.
19. *Тельнюк С.* Павло Тичина: Біографічна повість. К., 1979.
20. *Шестопалова Т. П.* Міфологеми поезії Павла Тичини: спроба інтерпретації. Луганськ, 2003.
21. *Яровий О.* «Офіційний» Тичина як ідеологема радянської епохи // Слово і час. 1994. № 11-12.

Тема 2. Максим Рильський (2 год.)

1. Вивчити напам'ять та зробити ідейно-естетичний аналіз творів Максима Рильського: «Мова», «Поетичне мистецтво», «Яблука допіли», «Слово про рідну матір» (уривки).

Література

1. *Власенко І., Пазяк Н.* Родина Рильських // Київська старовина. 1995. №5.
2. *Єфремов С.* Максим Рильський // Єфремов С. Історія українського письменства. К., 1995.
3. *Зеров М.* Літературний шлях Максима Рильського // Зеров М. Твори: У 2 т. К., 1990. Т. 2.
4. *Ільєнко І.* Жага: Труди і дні М. Рильського: Документальний життєпис. К., 1995.

5. *Ковальчук О.* Максим Рильський у школі сьогодні // Дивослово. 1995. №7.
6. *Ковальчук О.* Цілюща сила «третього цвітіння»: Спогад про М. Рильського // Дивослово. 1995. № 2.
7. *Лавріненко Ю.* Лірика і ліричний епос Максима Рильського // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994.
8. *Маланюк Є.* Максим Рильський в п'ятдесятиліття // Дивослово. 1995. № 2.
9. *Найдан М.* Фольклорні, релігійні та літературні мотиви в поемі М. Рильського «Жага» // Слово і час. 1998. № 6.
10. *Рильський Б.* Мандрівка в молодість батька. К., 2004.
11. *Сердюк П.* Розмови з другом: Пейзажна лірика у творчості Максима Рильського // Дивослово. 1995. № 12.
12. *Справа № 272 Максима Рильського із архіву КДБ* // Київ. 1991. № 2.
13. *Стеценко О.* Тема кохання у творчості М. Рильського // Дивослово. 1995. № 10-11.

Тема 3. Творчість Михайля Семенка (2 год.)

1. Охарактеризуйте (письмово) творчість Михайля Семенка-футуриста.
2. Проаналізувати один футуристичний вірш (за вибором).

Література

1. *Жадан С.* Філософські особливості кверо-футуризму // Слобожанщина. Харків, 1998. – С. 193-196.
2. *Жадан С.* Особливості поетики Михайля Семенка періоду 1918-1919 рр. // Слобожанщина. Харків, 1999. С.83-87.
3. *Жадан С.* Деякі аспекти характеристики панфутуризму // Вісник Харківського університету. № 473. Харків, 2000. С. 311-314.
4. *Жадан С.* Теоретичні розробки панфутуризму // Слобожанщина. Харків, 2000. С.174-177.
5. *М. Семенко.* Поезії. «Радянський письменник». Київ. 1985.
6. *Лисенко М.* «Музика серця Михайля Семенка» // Українська мова і

література. 2007. жовтень (№ 37-39). С. 9-13.

7. *Сингаївський М.* «Без сонця жити я не хочу» // Українське слово. 2006. № 10.

8. *Боронь О.* Де є культ, там немає мистецтва (футурист М. Семенко) // Українська мова та література. 2002. березень (№ 9). С. 1-3.

9. *Пономаренко В.* Безразковий поет – Михайль Семенко // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2000. № 3. С. 126-130.

10. *Сорока Н.* Поезюмалярство М. Семенка // Слово і час. № 11-12. 1997. С. 73-77.

11. *Филипович П.П.* Літературно-критичні статті про М. Семенка // Филипович П.П. Літературно-критичні статті. К., 1991. С. 226-230.

Тема 4. Євген Плужник (2 год.)

1. Зробіть письмовий ідейно-естетичний аналіз творів Євгена Плужника «Уночі вели його на розстріл», «Суди мене судом своїм суворим».

Література

1. *Державин В.* Лірика Євгена Плужника // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 2.

2. *Коваленко-Плужник Г.* Спогади // Україна. 1990. № 1-4.

3. *Лавріненко Ю.* Євген Плужник // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933. К., 2002.

4. *Скирда Л.* Євген Плужник: Нарис життя і творчості. К., 1989.

5. *Творчість Євгена Плужника і літературний процес на Україні:* Збірник наукових праць. Рівне, 1999.

6. *Токмань Г. Л.* Жар думок Євгена Плужника: Лірика як художньо-філософський феномен. К., 1999.

Тема 5. Микола Бажан (4 год.)

1. Зробіть (письмово) ідейно-художній аналіз поеми «Політ крізь бурю».
2. Напишіть реферат на тему: «М. Бажан – один з найоригінальніших потів-філософів ХХ століття, перекладач, літературознавець, мистецтвознавець, енциклопедист».

Література

1. *Історія української літератури ХХ століття*. За ред. В. Дончика. Кн. 1. К., 1998.
2. *Костенко Н.В.* Микола Бажан. Життя. Творчість. Особливості віршостилістики. Монографія. К.: Кий, 2004.

Тема 6. Богдан-Ігор Антонич (2 год.)

1. Вивчіть напам'ять та проаналізуйте (письмово) вірші «Вишні», «Різдво» Богдана-Ігоря Антонича.

Література

1. *Бетко І.* Лірика Богдана-Ігоря Антонича у дзеркалі аналітичної психології Карла-Густава Юнга // Слово і час. 2003. № 2.
2. *Весни розспіваної князь*: Слово про Антонича. К., 1989.
3. *Ільницький М.* Четвертий перстень (Богдан-Ігор Антонич) // Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи». Львів, 1995.
4. *Павличко Д.* Перстень життя: літературний портрет Богдана-Ігоря Антонича. К., 2003.
5. *Токмань Г.* Збірка Б.-І. Антонича. «Велика гармонія» у діалозі з екзистенціальним богослов'ям // Слово і час. 2002. № 12.

Тема 7. Творчість поетів-неокласиків (2 год.)

1. Підготуйте письмову розповідь про поетів-неокласиків, детально розкажіть про одного з них.

Література

1. *Ільєнко І.* О Гроно п'ятірне нездоланих співців. Неокласики перед неправедним судом // Ільєнко І. У жорнах репресій: Оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ - НКВС). К., 1995.
2. *Київські неокласики* / Упор. В. Агеєва. К., 2003.
3. *Клен Ю.* Спогади про неокласиків // Україна. 1990. № 2.
4. *Мунтян І.* Варіант «неокласики» Михайла Драй-Хмари // Слово і час. 1997. №8.
5. *Наливайко Д. С.* Українські неокласики і класицизм // Наукові записки «НаУКМА». К., 1998. Т. 4. Філологія.
6. *Шерех Ю.* Легенда про український неокласицизм // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Твори: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.
7. *Шерех Ю.* Поезія Михайла Драй-Хмари // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.

Тема 8. Володимир Сосюра (2 год.)

1. Опрацюйте (письмово) такі питання:
  - 1) Художній світ лірики Володимира Сосюри, її жанрове багатство. Проблема роздвоєної художньої свідомості поета. Поезія «Два Володьки», заборонена в радянські часи збірка «Серце».
  - 2) Жанрова своєрідність поеми «Червона зима». Ліричний герой поеми, її композиція, національний колорит, символіка.
  - 3) Образ Мазепи у світовому та українському письменстві. Ідейно-художня концепція поеми «Мазепа» В. Сосюри.
  - 4) Інтимна лірика В. Сосюри. Аналіз поезій «Білі акації будуть цвісти», «Так ніхто не кохав», «Ластівки на сонці», «Коли потяг у даль загуркоче», «Катрусі на спомин» та ін.

5) Історія написання та заборони поезії «Любіть Україну», її провідні мотиви й образи.

2. Повторити літературознавчі терміни: модернізм, неоромантизм, експресія, поема та її жанрові різновиди, балада, епічне, драматичне й ліричне начало в художньому творі, дуальність, міфопоетика, суб'єкт, власне автор, ліричний герой, силабо-тонічна система віршування.

Література

1. *Гончар О.* Жива сув'язь поколінь // Гончар О. Чим живемо. На шляхах до Українського Відродження. К.. 1991.

2. *Гришко В.* Серце «другого Володьки» і заборонена любов // Гришко В. Заборонений Сосюра. Луцьк.: Надстиря, 1992. С. 7-39.

3. *Зеров М.* Володимир Сосюра – лірик і епік // Зеров М. Твори: У 2-х т. К.: Дніпро, 1990. С. 505-515.

4. *Ткачук М.* Поема «Мазепа», вірш «Любіть Україну»: історія заборони, художня своєрідність // Ткачук М. Інтерпретації. Літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів ХХ століття. Тернопіль: Збруч, 1999. С. 5- 21.

5. *Царик Л.* Екзистенційна дуальність поетової дійсності. Творчість В. сосюри післяреволюційного десятиліття. Монографія. Тернопіль: Збруч, 2000.

6. *Царик Л.* Інтерпретація образу Христа в однойменній поемі В. Сосюри //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Літературознавство. Тернопіль, 1998. Вип. 3. С. 243-246.

7. *Костюченко В.* Від «Червоної зими» до «Серця» (Володимир Сосюра) // Вітчизна. 1998. № 11-12.

8. *Костюченко В.* Втеча від власного «Я» (Творчість Володимира Сосюри кінця 1930-х років) // Дивослово. 2003. № 12.

9. *Моринець В.* Володимир Сосюра // Сосюра В. Вибрані твори: У 2 т. К., 2000. Т. 1.

Тема 9. Поети «празької школи» (4 год.)

1. Вивчити напам'ять 2 вірші про Україну (на вибір студента) Євгена Маланюка та зробити письмовий ідейно-естетичний аналіз.

2. Вивчіть напам'ять та зробіть ідейно-естетичний аналіз віршів «Захочеш – і будеш...», «О нація, дужа і вічна, як Бог...» О. Ольжича.

3. Розкрийте (письмово) моральний максималізм лірики Олени Теліги, вивчіть 1-2 її твори (за вибором) напам'ять та зробіть письмовий ідейно-тематичний аналіз.

Література

1. *Астаф'єв О.* Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. К., 1998.

2. *Баган О.* Лицарі духу. Українські письменники-націоналісти-«вісниківці». Дрогобич, 1996.

3. *Ільницький М.* Від «Молодої музи» до «Празької школи». Львів, 1995.

4. *Ковалів Ю.* «Празька школа»: на крутосхилах «філософії чину». К., 2001.

5. *Просалова В.* Поети «празької школи». Донецьк, 2000.

Питання для самоконтролю

1. Які літературні течії традиційно виділяють в українській поезії 20-х років? (*Футуризм, неокласицизм, конструктивізм, революційний романтизм*).
2. Як називається перша збірка П.Тичини? (*«Сонячні кларнети»*).
3. В основі цієї збірки ... (*прагнення гармонії*).
4. Як називається творча манера письма П. Тичини? (*кларнетизм*).
5. Яку філософію відбиває назва «Сонячні кларнети»? (*філософського вітаїзму*).
6. Який цикл завершує збірку? (*«Скорбна мати»*).
7. Жанр цього циклу? (*тренос (плач)*).
8. Свою другу збірку П. Тичина назвав ... *«Плуг»*.
9. Трагічні події під Крутами поет відтворив у вірші ... *«Пам'яті тридцяти»*.
10. Яка збірка поетичних творів П. Тичини була заборонена? (*«Замість сонетів і октав»*).
11. Хто з відомих поетів сказав про П. Тичину: «...від кларнету того пофарбована дудка зосталась»? (*Є.Маланюк*).
12. Збірку «Замість сонетів і октав» Тичина присвятив ... *Г.Сковороді*.
13. До якого угруповання належав М.Зеров? (*Неокласиків*).
14. Неокласики у своїй творчості орієнтувалися на ... (*античну літературу*).
15. Ліричний вірш, який складається з 14 рядків п'ятистопного ямба – це ...*сонет*.
16. До якої лірики належить вірш М.Зерова «Київ-традиція»? (*до філософської*).
17. Про який період розвитку української літератури йде мова в останніх шести рядках вірша М.Зерова «Київ – традиція»? (*20-30-рр. ХХст.*).
18. У якому вірші М.Рильського подано образ «пречистої надії»? (*«Молюсь і вірю»*).
19. «Ми працю любимо, що в творчість перейшла»- це рядок з вірша ... *«Троянди й виноград»*.

20. Яка тема вірша М. Рильського «Яблука доспілі...»? (*Драматичний момент розлуки по-справжньому закоханих людей*).
21. Пафос вірша «Молюсь і вірю» - ... *Життєствердний*.
22. Жанр цієї поезії - ... *філософсько-інтимна лірика*.
23. Її композиція - ... *монолог*.
24. Це вірш - ... *рефлексія*.
25. Перша друкована збірка М. Рильського – «*На білих островах*».
26. У творчому доробку Є.Плужника переважають риси ... *імпресіонізму*.
27. Після смерті Є. Плужника була надрукована його збірка ... «*Рівновага*».
28. Є. Плужник належав до літ.угруповання ... «*МАРС*».
29. Солов'єм української поезії названо ... *В.Сосюру*.
30. Боротьба з самим собою зображена у творі ... «*Два Володьки*».
31. Якому літ.угрупованню надавав перевагу В. Сосюра? (*він вільно почував себе, не приєднуючись ні до кого*).
32. Чи прийняли В. Сосюру до СПУ? Коли? (*Так, 1936-го року*).
33. В. Сосюру було звинувачено в націоналізмі за вірш ... «*Любіть Україну*».
34. Двоїстість своєї душі В. Сосюра розглядає у творі ... «*Два Володьки*».

РОЗДІЛ 2. Модерністський наратив української прози 10-50-х років ХХ століття. Новаторство драматургії

Лекції – 16 год.

Практичні заняття – 12 год.

Самостійна робота – 60 год.

ХУДОЖНІ ПОШУКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

Перші десятиліття ХХ ст. принесли Україні мільйони смертей, жорстоку братовбивчу війну і втрату здобутої державності. Драматичній долі країні співзвучна драматична доля її літератури, яка знову піднімається на захист гуманістичних цінностей. Україна й українська література були точкою перетину загальних конфліктів і закономірностей доби. Цю тенденцію виразно змодельовала її проза. Адже кризь відбиття українських реалій постали широкі картини й узагальнення, що набули загальнолюдського звучання: людина й жорстока доба, самотність індивіда і проблема його духовних можливостей, особа й колектив, агресивність, руйнівницькі дії революційних мас і зіткнення розуму з ницими інстинктами. Тематичні горизонти її дуже широкі й багатогранні. Вони зумовлюються, передусім, досвідом війни 1914 — 1918 рр., революцією 1917 р. та пореволюційної доби. Саме проза намагалась, об'єктивно аналізуючи страшний пережитий час, виявити, куди прямує людство й Україна, яких нових форм набувають взаємини людини і світу.

Жанрова система прози. Події громадянської війни й пореволюційної доби визначили цілий тематичний ряд прозових творів 20 — 30-х рр. Ця проза відзначається інтенсивним жанрово-стильовим оновленням. На початку 20-х рр. бурхливо розвивається **коротка епічна форма: ескіз, етюд, шкіц, новела, оповідання, а згодом — повість і роман.** Водночас й паралельно функціонує багато стильових течій, напрямів і художніх манер письма: символізм (Г.Михайличенко, Галина Журба), експресіонізм (О.Турянський, І.Дніпровський, І.Сенченко), імпресіонізм (М.Івченко, М.Ірчан, Г.Косинка, А.Головка), орнаменталізм (М.Хвильовий, П.Панч), неоромантизм (Г.Епик,

О.Досвітній, Ю.Яновський, О.Довженко) та ін. Неспокійна дійсність змальовується багатоаспектно й багатогранно: поруч із реалістичним принципом правдоподібності, відтворення життя «у формах самого життя» проза використовує романтичні засоби, умовно-асоціативні форми, фантастику, гротеск, алегорію.

Новелістика. Справжнього розквіту досягає передусім **новела**, яка продемонструвала високу художню майстерність у змалюванні драматизму життя і долі людини. Новації митців у жанрі новели такі вагомі, що забезпечили їй європейський рівень. Ці твори були національні за духом, але модерні за формою і стилем. З'являються збірки «Новели» (1922) Г.Михайличенка, «Сині етюди» (1923) М.Хвильового, «Дівчина з шляху» (1923), «Червона хустина» (1924) А.Головка, «Мамутові бивні» (1925), «Кров землі» (1927) Ю.Яновського, «Твори. Т.1» (1920), «Проблема хліба» (1927) В.Підмогильного, «Переможець дракона» (1925) Гео Шкурупія та ін. Серед жанрових різновидів малої прози зразу по революції найбільш поширеними були етюди, ескізи, акварелі, новелетки (А.Заливчий, Г.Михайличенко, В.Чумак, В.Еллан-Блакитний), а у 20-х рр. розвивається **імпресіоністична** (Головка, Косинка) й **реалістична новела**, сповнена проникливого аналізу непростих людських стосунків, нових конфліктів і перипетій, вчинків і розв'язків. **Функціонує новела й оповідання з філософським спрямуванням** (В.Підмогильний, А.Любченко, Г.Шкурупій), **пригодницько-фантастичного змісту, сатирично-гумористичного спрямування**. О.Вишня створює новий жанр — усмішку, що синтезує у собі жанрові ознаки гумористичного оповідання й фейлетона. Новела й оповідання тепер будувалася не на штучній інтризі, а на художній правді й простоті, на увазі до долі людини й аналізі її психіки.

Серед талановитих новелістів **Григорію Косинці** (1899 — 1934) належить видатна роль. Він автор збірок новел «На золотих богів» (1922), «Заквітчаний сон» (1923), «Мати» (1925), «В житах» (1926), «Політика» (1927), «Циркуль» (1930), «Серце» (1933). Перо його стисле й лаконічне. Митець

дотримувався принципу — нічого зайвого не має бути в новелі, не викладати подробиці — хай обрана риса дасть гостро й повно відчуті ціле; не коментувати і не оцінювати — хай говорять вчинки героя і підтекст, лексика, барви, звуки. З цією метою новеліст використовує монтажну композицію, зіштовхує чи розчленовує те, що мислиться як антитезне. Звідси — естетична виразність сюжетно-композиційних елементів (події, пейзажної деталі, душевного стану), незрівняна плинність викладу, гра словом. Цієї майстерності він навчився у «селянського Бетховена» — В.Стефаніка, з яким і листувався. Школа Стефаніка зміцнювала його прагнення до правди і простоти, суворого відбору головного, навчила його майстерно давати глибоко прихований у сутності речей сум.

У новелах та оповіданнях Косинка, передусім, імпресіоніст, хоча не відкидає і реалістичної поетики (особливо в другий період творчості). Уже в перших новелах «Під брамою собору», «За земельку», «Сходка», «Перед світом», «На золотих богів» автор майстерно змальовує психологічні стани героїв, використовує ліризм, виразні деталі, натяки, окремі, добре дібрані враження, щоб, звернувшись до активного сприйняття читача, змусити його доповнити й дібрати образ, з маленької деталі відтворити ціле, домислити всю картину. Якщо в новелі «На золотих богів» митець у романтично-піднесеному стилі відтворює захист селянами свого села від денікінців, то новелу «Темна ніч» проймають трагічні нотки. Деякими сюжетними мотивами вона перегукується із новелою «Злодій» В.Стефаніка.

Повість. Серед оповідних жанрів новаторською була і повість, яка відбила ідейні, духовні й етичні шукання людини першої третини ХХ ст. Вона спиралася на національну традицію, адже в ХІХ ст. досягла свого розквіту в таких жанрових різновидах, як родинно-побутова, соціально-побутова, історична, пригодницька, психологічна, фольклорно-лірична повісті. Тепер письменники сміливо йшли на експеримент, застосовуючи новітні прийоми письма: монтаж, часові зміщення, асоціативне мислення, мозаїчну композицію, «потік свідомості» та ін. Про це, зокрема, засвідчує символістська повість

«Блакитний роман» (1919) Г.Михайличенка, яка насичена символікою, алегоричними образами, багатою кольористикою, ліризмом, у такий спосіб моделюючи протікання революційних подій в Україні. Блакитний колір символізує загадковість душі персонажів, зокібно Інни та Ти. Інна — це Україна, а Ти — український народ. Автор тонко відтворює складну гаму почуттів своїх героїв, їх душевний світ. Вони бурхливо реагують на калейдоскопічну зміну подій, що протікають в Україні, переживають за її долю.

Роман — дзеркало життя. Якісно нового рівня художнього синтезу досягнув роман, посідаючи з кінця 20-х рр. панівне місце. «Американці» (1925) О.Досвітнього, «Останній Ейджевуд» (1926) Ю.Смолича, «За плугом» (1926) Варвари Чередниченко, «Бур'ян» (1927) А.Головка — перші твори цього жанру, що змалювали історично правдивий і епічно широкий погляд на епоху і її людей.

При цьому роман утверджувався в умовах, коли запанували теорії про «смерть» роману. На Заході ще у 1923 р. поет Т.Еліот писав у зв'язку з «Улісом» Дж.Джойса: «Роман помер з Г.Флобером і Г.Джеймсом». Через два роки відомий філософ Х.Отрега-і-Гассет поклав вину за «смерть» роману на Ф.Достоевського і М.Пруста, які, мовляв, вичерпали всі його потенційні можливості і стимули для подальшого розвитку. В Україні аналогічні погляди щодо роману захищав Ф.Якубовський, твердячи, що роман і епопея уже віджили свій вік. Проте О.Білецький в огляді української прози за 1925 р. бачив перспективи роману і закликав митців створити новий роман, пророкуючи йому провідну роль в українській літературі.

У передвоєнні десятиліття романна форма досягає великих естетичних відкриттів і цікавих жанрових різновидів. Романи «Майстер корабля»(1928), «Чотири шаблі» (1930), «Вершники» (1935) Ю.Яновського, «Мати» (1932) А.Головка, «Місто» (1928), «Невеличка драма» (1930) В.Підмогильного, «Недуга» (1928) Є.Плужника, «Вальдшнепи» (1927) М.Хвильового, «Марія» (1934), «Волинь» (1932, 1936, 1937) У.Самчука — це важливі віхи українського епосу, свідомство його зрілості. Він по-своєму повніше і глибше за інші жанри

дав анатомію і панораму політичних, суспільних і національних відносин першої половини ХХ ст., висвітлив сам процес формування людини в її духовних пошуках і зв'язках з іншими людьми, охоплював й історичний, і філософський, і етичний матеріал. Роман стає напрочуд всеохоплюючим і гнучким: він зберіг і традиційні засоби розкриття конфлікту (боротьба героїв, діалог, авторський коментар, ясна розв'язка тощо) і набув непрямих засобів (підтекст, позафабульні компоненти, деталі, що набувають символічного лейтмотиву, використання прийомів кіно). Застосовуючи класичну композицію щодо часу і послідовності розгортання подій, романісти водночас послуговуються і сучасною, «мудрованішою», із переставленням часових шарів і «напливами», видіннями, поверненням минулого, як це робиться в кіно. Виникає новелістичний роман («Чотири шаблі» Ю.Яновського), роман-розв'язання («Майстер корабля», Ю.Яновського, «Вальдшнепи» М.Хвильового) роман-панорама («Мати» А.Головка), роман-памфлет («Сорок вісім годин» Ю.Смолича), функціонують соціально-побутовий і психологічні романи («Місто», «Невеличка драма» В.Підмогильного, «Визволення» О.Копиленка, «Чад» Я.Качури), біографічний («Аліна і Костомаров», «Романи Куліша» В.Петрова-Домонтовича), історичний («Мазепа» Б.Лепкого, «В степах» С.Божка) і сатиричний («Інтелігент» М.Скрипника, «По той бік серця» Ю.Смолича, «Голландія» Д.Бузька, «Недуга» Є.Плужника), науково-фантастичний і пригодницькі («Сонячна машина» В.Винниченка, «Прекрасні катастрофи» Ю.Смолича, «Чорний Ангел» О.Слісаренка, «Двері в день» Гео Шкурупія) епічні полотна. В.Підмогильний, В.Домонтович («Без ґрунту», «Доктор Серафікус»), культивують інтелектуальну прозу, насичуючи свої романи глибоким психологізмом, філософськими роздумами, парадоксальними судженнями, полемічністю, утверджуючи урбаністичний роман. «Мазепою» Б.Лепкий, яка складається із романів «Мотря» (1926, дві частини), «Не вбивай» (1926), «Батурин» (1927), «Полтава» (1928 — 1929, дві частини), «Орли», «З-під Полтави до Бендер» (написані в кінці 20-х, але побачили світ у 1934, 1955 рр.),

«Волинню» (1931 — 1937) У. Самчук утвердили в українській прозі роман-епопею.

(За М. Ткачуком)

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

(21 год.)

№	Тема лекції	Кількість годин
1.	<i>Лекція 1.</i> Микола Хвильовий (1893-1933)	2
2.	<i>Лекція 2.</i> Валер'ян Підмогильний (1901-1937)	2
3.	<i>Лекція 3.</i> Григорій Косинка (1899-1934)	2
4.	<i>Лекція 4.</i> Юрій Яновський (1902-1955)	2
5.	<i>Лекція 5.</i> Новаторство української драматургії: Микола Куліш, Іван Кочерга	2
6.	<i>Лекція 6.</i> Олександр Довженко	2
7.	<i>Лекція 7.</i> Улас Самчук.	2
8.	<i>Лекція 8.</i> Іван Багряний	2

Лекція 1. Микола Хвильовий (1893-1933)

(2 год.)

План

1. Трагічна постать М. Хвильового (Фітільова) в українській літературі та культурі. Багатогранність творчої діяльності митця – поета, прозаїка, публіциста, організатора літературного процесу, його вплив на розвиток суспільно-політичної думки.

2. М. Хвильовий – «основоположник справжньої української прози» (О. Білецький). Збірка «Сині етюди» (1923). Поступова еволюція письменника від імпресіоністичної манери з деякими ознаками неоромантизму та експресіонізму до неореалізму:

а) загострення протистояння уяви та дійсності («Арабески»), високої мети та шляхів, що компрометують і унеможливають її («Кіт у чоботях», «Редактор Карк» та ін.);

б) розкриття антилюдської суті революції, здійсненої більшовиками, у новелах «Я (Романтика)», «Мати». Авторська майстерність при змалюванні психологічних колізій: яскрава символіка і метафорика, міфологізація сюжету;

3. Проблема «зайвих людей» – недавніх активних учасників громадянської війни, що не знаходять собі місця у новій, пореволюційній дійсності у повісті «Санаторійна зона» (1924).

4. Розвінчування фарисейства комуністичних чиновників, подвійної моралі партійців і державних керівників у новелах «Ревізор» і «Свиня», повісті «Іван Іванович» (1929).

5. Порушення важливих питань національно-культурного відродження України у «незакінченому» романі «Вальдшнепи» (1926), суголосних з проблематикою дискусійних циклів памфлетів письменника («Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму») і памфлета «Україна чи Малоросія?».

6. Повернення художньої спадщини М. Хвильового, сучасна оцінка його творчості в Україні та зарубіжжі.

Художні твори:

Хвильовий М. Твори: У 2 т. К., 1991.

Хвильовий М. Новели. Оповідання. Поетичні твори. Памфлети. К., 1995.

«Редактор Карк», «Кіт у чоботях», «Арабески», «Солонський Яр», «Свиня», «Я (Романтика)», «Мати», «Ревізор», «Санаторійна зона», «Іван Іванович», «Вальдшнепи», «Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму», «Україна чи Малоросія?».

Література

1. *Агеєва В.* «Зайві люди» у прозі Хвильового // Слово і час. 1990. №10.

2. *Безхутрий Ю. М.* Хвильовий: проблеми інтерпретації. Х., 2003.
3. *Донцов Д.* Микола Хвильовий // Єфремов С. Історія українського письменства. К., 1995.
4. *Маланюк Є.* 13 травня 1933 року // Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. К., 1997.
5. *Соловей О.* Рання проза Миколи Хвильового у літературній критиці 1920-х років. Донецьк, 2003.
6. *Шерех Ю.* Хвильовий без політики // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.

*Із усіх можливих стилів прози –
скрізь і завжди один Хвильовий...,
Хвильовий, сприйнятий як канон,
як літературна норма. Дотягніть
до цієї норми – і будете «яко боги»!*

Микола Зеров

Микола Хвильовий – постать далеко не ординарна в історії української літератури. Такий він уже був: віхами свого життя виміряв епоху. За своїми політичними переконаннями він був українським комуністом, який у своїх творах залишив вагання і сумніви; він розривався між комунізмом і націоналізмом; воював з «неписьменними» (неосвіченими) братами по перу. Саме в цьому полягала його внутрішня роздвоєнність і трагедія. Мабуть, через це він викликає стільки інтересу до себе наприкінці ХХ ст.; на його адресу звучать зовсім неоднозначні виступи критиків і сьогодні. Його літературний доробок оцінений С. Єфремовим ще в 1919-1924 рр.: «З Хвильового безперечно цікава постать саме з художнього боку: ще не вироблена, вирізьблена, не докінчена навіть, але сильна». Його ідеї були свіжі і справді захоплювали сучасників. Ось як про це каже сучасник Хвильового М. Зеров: «Крик серед

півночі в якімсь глухім околі». О. Білецький назвав Хвильового «основоположником справжньої нової української прози».

В. Агеєва, зауважуючи різностильовість творчості письменників початку ХХ ст., пише, що це особливо властиво експериментатору Хвильовому: «Проза Хвильового переважно лірико-експресивна, з елементами неоромантизму. Але при цьому ряд творів позначений сильним впливом імпресіонізму (зокрема, й слідами навчання у М. Коцюбинського)».

Особлива увага приділяється критиками «драмі» Хвильового, на його зневірі в комунізмі, партії, зіткненні романтики революції з сірими буднями, що стали прологом тоталітарної епохи. Більшість митців того часу була політично заангажованою. Очевидно, що інакше тоді не могло й бути. Сучасник Хвильового В. Юринець пише: «Звичайно бачать пружину його (Хвильового) творчості в розчаруванні явищами нашого будівництва після великої епохи громадянської війни». В. Шевчук, трактуючи цю проблему, додає: «Хвильовий був ніби мрійник-утопіст, що ніби бажав вірити в епоху відродження свого народу, але ще більше була розламана душа, вимріяні ідеали якого мусили постійно зіштовхуватись із отрутою грубої страшної дійсності, цинічної за своєю суттю, яка жах своєї екзистенції обгуляла на позір світлими ідеалами».

М. Хвильовий – чи не найскладніша постать серед українських письменників ХХ століття. Складний він і як людина, і як творець. Його творчість важко осягти не через велику кількість томів (якраз спадок його невеликий), а через вражаючу поліфонічність думки творця, шукача істини, борця, якою нутрує все ним написане – поезія, проза, памфлети.

Лекція 2. Валер'ян Підмогильний (1901-1937)

(2 год.)

План

1. В. Підмогильний – «один з найінтелігентніших і найтонших українських письменників із доброю літературною школою» (Вал. Шевчук). Життєвий і творчий шлях.

2. Рання творчість В.Підмогильного, перші психоаналітичні оповідання: «Добрий Бог», «Гайдамака», «Пророк». Вплив В.Винниченка на В.Підмогильного.

3. Повість «Остап Шаптала» (1921) – підґрунтя фрейдизму.

4. Низка новел про голод: «Собака», «Проблема хліба», «Син» та ін. Конфлікт особистості та колективістської ідеології – «Сонце сходить», «Історія пані Ївги».

5. Інтелектуально-психологічний роман «Місто» (1928): драма українського маргіналу, художня інтерпретація національної бінарної позиції «місто-село», прокреслення річища української урбаністики.

6. Протистояння духовності, почуття і прагматизму, раціоналізму, доля національного відродження в проблемно-інтелектуальному романі «Невеличка драма» (1930).

7. Новаторство експериментальної прози В.Підмогильного, її зв'язок з класикою та модернізмом. Вплив на розвиток української інтелектуальної прози 60-х років ХХ ст.

Художні тексти:

Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи. К.: Наукова думка, 1991.

Підмогильний В. Місто. Роман, оповідання. К.: Молодь, 1989.

Підмогильний В. Невеличка драма. Роман, повісті. Дніпропетровськ, 1990.

Підмогильний В. Історія пані Ївги. Оповідання, повість. К.: Веселка, 1991.

Підмогильний В. Комуніст. Оповідання // Літературна Україна. 1991.

31 січня.

Література

1. *Досвід і кохання і критика чистого розуму.* Валер'ян Підмогильний: тексти та конфлікт інтерпретацій. / Упорядник Олена Галета. К.: Факт, 2003.

2. *Костюк Г.* Валер'ян Підмогильний // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. Кн. 2. К., 1994.

3. *Монахова Н.* «Невеличка драма» В. Підмогильного: парадокси тілесності // Досвід і кохання і критика чистого розуму. Валер'ян Підмогильний:

тексти та конфлікт інтерпретацій. К.: Факт, 2003. С. 283-290.

4. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі. К.: Либідь, 1997. С. 209-215.

Валер'яну Підмогильному належить одне з найпомітніших місць в українській літературі доби національного Відродження. Він – творець українського модерних романів «Місто», «невеличка драма», повістей та новел, перекладач багатьох творів західноєвропейських класиків: Оноре де Бальзака, Вольтера, Віктора Гюго, Альфонсе Доде, Гі де Мопассана, Проспера Меріме, Анатолія Франса, про які академік Олександр Білецький у 20-х роках сказав, що ними «сміливо може пишатися українська література». «Підмогильний був яскравою творчою індивідуальністю, цілковито український талант, що надзвичайні події після 1917 року умів спостерігати тверезо, всебічно і критично, – відзначив літературознавець Григорій Костюк. – Але за багатством суспільних подій свого часу він не загубив людини. Він бачив її, розумів і творив її образ в усій суспільній, психологічній складності». В українській прозі ХХ століття він репрезентує аналітико-інтелектуальну стильову течію.

Валер'ян Підмогильний модернізував українську прозу в новому річизі, збагачуючи її актуальною проблематикою, філософськими ідеями, жанровими формами. Художній світ письменника відзначається багатством типажів та ідей. Але головне в ньому – психологізм, світ людської душі, яку митець розглядав немов під мікроскопом, помічаючи найдрібніші реакції її на добро і зло, зауважуючи небачене, але «великим планом» освітлював її болі, страждання, захоплення, розчарування, радощі й перемоги. Водночас проза митця характеризується інтелектуалізмом, що було домінантою модернізму перших десятиліть ХХ століття.

Лекція 3. Григорій Косинка (1899-1934)

(2 год.)

План

1. Г.Косинка (Стрілець) – талановитий новеліст модерної генерації. Життя і творчість письменника, його трагічна доля.
2. Сильове розмаїття новелістичного мислення: імпресіоністичні витоки («Мент», «Троєкутний бій»), романтична стихія («На золотих богів»), сліди символізму («Заквітчаний сон»), реалістична палітра («В хаті Штурми»).
3. Філософський розтин болючих конфліктів у житті нації загалом і людини зокрема у зрілих творах («Фавст» і «Гармонія»).
4. Самобутність прозового стилю митця.

Література

1. *Ковалів Ю. І.* Григорій Косинка // Бібліотечка «Дивослова». 2007. № 3. С. 4-15.
2. *Лавріненко Ю.* Григорій Косинка // Дивослово. 2001. № 6. С. 29-30.
3. *Лаврусевич Н.* Автор і герой у новелах Григорія Косинки // Українська література в загальноосвітній школі. 2004. № 2. С. 25-28.
4. *Логвиненко Н.* «Велика школа правди»: Вивчення творчості Г. Косинки в 11-му класі // Українська література в загальноосвітній школі. 2000. № 5. С. 5-12.
5. *Мороз-Стрілець Т.* Спогад серце гріє // Косинка Г. Гармонія: Оповідання. Публіцистика. Спогади про Григорія Косинку. К., 1988. С. 598.
6. *Наєнко М.* «...До найменшого в нашій громаді»: З листів Калістрата Анищенка до Григорія Косинки // Вітчизна. 2003. № 9-10. С. 151-155.
7. *Наєнко М.* «Трепетний, як життя»: Штрихи до портрета Григорія Косинки // Дивослово. 2001. № 6 С. 26-29.
8. *Хоменко О.* На шляху до синтезу: художня творчість Григорія Косинки // Українська мова та література. 2002. вересень (№ 34). С. 11-13.

Українська класична література має багату спадщину майстрів новелістичного жанру. Це В. Стефаник і Марко Черемшина, М. Коцюбинський і С. Васильченко, Г. Косинка – прямий їх продовжувач, але своєрідний і неповторний, як кожен із них.

Тонкий психолог селянської душі, життєлюб, оптиміст, вірний правді і красі. Він має величезну силу емоційного впливу на читача. Непідробна, природна народність надавала його творам особливої принадності. Кожне суспільне явище письменник розглядав з позиції людини, очима трудівника чи через призму заможника або дезертира. Він разом з героями шукав правду, істину. А істина не відразу відкривалася кожному. Тому інколи виникали сумніви, не все вдавалося легко і відразу.

Письменник настійно і послідовно розкривав процес зростання людської гідності у середовищі українських незаможників. Його герої сильні і вольові, багаті і красиві душею, завжди дійові й життєво правдиві, переконливі. Процеси, що тоді відбувалися на селі, не такі прості й однозначні. Справедливо зазначає М. Жулинський: «Григорій Косинка... ці складні драматичні процеси на селі прагнув відтворити правдиво, з максимально можливим морально-психологічним «забезпеченням» характерів. А ці явища і процеси були складні, неоднозначні, симпатії письменника, звісно, були на боці бідних, безземельних».

Лекція 4. Юрій Яновський (1902-1955)

(2 год.)

План

1. Ю. Яновський – непересічна і суперечлива постать української літератури ХХ століття.
2. Романтичні ілюзії першої збірки «Прекрасна Ут» (1928), її традиції у подальшій творчості: Ю. Яновський – «поет у прозі». Роль М. Семенка у творчому становленні молодого письменника.
3. Харківський та одеський періоди творчості, робота на Одеській

кіностудії. Поява повісті «Байгород» (1927) та збірок новел «Мамутові бивні» (1925) і «Кров землі» (1927).

4. Автобіографічна основа роману «Майстер корабля» (1928). О. Довженко – прототип ТоМаКі. Культура нації як провідний життєвий орієнтир героя. Різноманітність прозової фактури роману. Місія твору як романтичного трактату про мистецтво: тема мук творчості, натхнення, інтуїції, апологія творчих злетів людського духу.

5. Змалювання стихії української революції та її наслідків у романі «Чотири шаблі» (1930). Розкриття національного характеру в образах Шахая, Остюка, Галата, Марченка. Драматична доля твору.

6. Роман «Вершники» (1935): показ національного ґрунту народної героїки і водночас потенційна заангажованість автора у трактуванні подій як данина культівській добі.

7. Роль Ю. Яновського у розвитку неоромантизму в українській літературі ХХ століття.

Художні твори:

Яновський Ю. Мир. Київська соната: Роман, оповідання. К., 1988.

«Майстер корабля», «Чотири шаблі», «Вершники» (новели «Подвійне коло», «Дитинство», «Шаланда в морі»).

Література

1. *Гнатюк М.* Реляція «автор-текст» у модерній новелістиці Юрія Яновського // Слово і час. 2004. № 2.

2. *Костюк Г.* Лицар культури нації // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 2.

3. *Лавріненко Ю.* Юрій Яновський // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933. К., 2002.

4. *Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського.* К., 1980.

5. *Мариненко Ю.* Від «Живої води» до «Миру» (Творча драма Ю. Яновського) // газ. Українська мова та література. 2002. № 37.

6. *Несисюк О.* Юрій Яновський як стиль: «Виструнчений, коректний...» // газ. Українська мова та література. 2002. № 37.

7. *Панченко В.* «...І думав я не тільки те, що написав у книжках» // Дивослово. 1994. № 4.

8. *Патетичний фрегат:* Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація // упор. В. Панченко. К., 2001.

Яновський у прозі був поетом.

Юрій Смолич

Дві теми домінують у творчості Юрія Яновського – моря і революції та громадянської війни.

Тема моря наскрізна у збірці поезій «Прекрасна Ут». На думку ліричного героя, Україна – це місце, де «море й ліс зійшлись!» Зрештою, весь планетарний обшир – це простір корабельних мандрів: «Корабельна путь / лежить по всій землі. / По всій землі шляхи пішли, / з Марселя в Сінгапур / морями кораблі ідуть, / пливуть по всій землі».

Відгомони теми моря наявні також у ранніх прозових творах Яновського, вміщених в книгах «Мамутові бивні» та «Кров землі». Як, зрештою, і в пізніших. Наприклад, яку могутню стихію змальовано в новелі «Шаланда в морі» (роман «Вершники»): «Трамонтан дмухав з берега... на морі розходилися хвилі, на обрії вони були чорні з білими гривами... вітер збивав з них білі шапки... все показувало, що незабаром ревтима... справжній штормило...»

Та вже не як епізод, спогад чи мрія, а як образ постане море в романі «Майстер корабля» (1928).

В історію української літератури Яновський увійшов не своїми творами 40-х чи 50-х років, а справжніми шедеврами часу національного відродження.

Юрій Яновський збагатив романтичне письмо новими прийомами, характеристиками, жанровими формами.

Лекція 5. Новаторство української драматургії:

Микола Куліш (4 год.)

План

1. Традиції і новаторство української драматургії початку ХХ століття.
2. М. Куліш – найвидатніший драматург доби «розстріляного відродження». Життєвий і творчий шлях.
3. Успішний дебют М. Куліша п'єсою «97» (1925), її вистава у театрі ім. І. Франка (Харків) та наступні варіанти як увиразнення психологічної достовірності штучного голодомору 1921 р. Особливості композиції, жанрове визначення твору автором як «народної трагедії».
4. Викриття хворобливості соціалістичної дійсності у трагікомедії екзистенціального змісту «Народний Малахій» (1927, друга ред. – 1929): пророцтво самозваного «наркома» Малахія Стаканчика про «голубу даль», про Єрусалим – типовий приклад ідеологічного фанатизму.
5. Актуальність мовної проблематики в Україні – розкриття її у комедії «Мина Мазайло» (1929): звернення М. Куліша до традиції світової драматургії (комедія «Буржуа-Шляхтич» Ж.-Б. Мольєра).
6. Лірична драма «Патетична соната» (1929): головні герої твору як репрезентанти трьох протиборчих сил у роки національно-визвольних змагань. Марина як образ-символ боротьби за незалежність України. Ідейно-естетична спорідненість персонажа з жіночими образами творів В. Винниченка і М. Хвильового. Трагедія гуманізму, втілена в образі Ілька Юги. Вертепна побудова п'єси, циклічна організація художнього часу.
7. Новаторство М. Куліша-драматурга. Його вплив на розвиток української драматургії.

Художні твори:

Куліш М. Твори: У 2 т. К., 1990.

Куліш М. Мина Мазайло: Комедія // Вітчизна. 1989. № 1.

Куліш М. Твори. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія наук у США, 1995.

Література

1. *Агеєва В.* Екзистенційні мотиви у драматургії Миколи Куліша // Наукові записки НаУКМА. К., 1998. Т. 4. Філологія.
2. *Голобородько Я.* Категорія національного в житті й духовній спадщині М. Куліша // Українська література в загальноосвітній школі. 2002. № 3.
3. *Голобородько Я. Ю.* Микола Куліш: сучасний погляд: Навчальний посібник. Херсон, 2004.
4. *Кореневич М.* Експресіонізм у М. Куліша джерела // Слово і час. 1998. №11.
5. *Кудрявцев М.* Драма ідей в українській новітній літературі ХХ століття. Кам'янець-Подільський, 1997.
6. *Кудрявцев М.* Трагедія гуманізму, або розстріл ілюзій із-під Бетховена (Спроба сучасного прочитання драми М. Куліша «Патетична соната») // Дивослово. 1998. № 5.
7. *Лавріненко Ю.* Микола Куліш // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.
8. *Ляхова Ж.* «Слухаю музику людської душі...»: [Драматургія М. Куліша] // Слово і час. 1994. № 11-12.
9. *Панченко В.* Арки й шибениці від Чаплінки до Соловків: (Драматург М. Куліш) // газ. Українська мова і література. 2001. № 10.
10. *Працьовитий В.* Образи-символи у драматургії Миколи Куліша // Сучасний погляд на літературу: Науковий збірник. К., 2002. Вип. 2.
11. *Хороб С.* Українська драматургія: кризь виміри часу (Теоретичні та історико-літературні аспекти драми). Івано-Франківськ, 1999.
12. *Чумаченко А.* «Гра» і «промова» Миколи Куліша // Сучасність. 1998. № 5.
13. *Шерех Ю.* Друге народження «Народного Малахія» // Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.
14. *Шерех Ю.* Шоста симфонія Миколи Куліша // Куліш М. Твори: У 2 т. К., 1990. Т. 2.

Драматургія і театр. У пореволюційну добу інтенсивно розвивається

драматургія й організовуються театри. Зокрема, на початку 20-х рр. уже діяло 74 професійні театри, численні самодіяльні театри на периферії та пересувні робітничо-селянські театри, що спеціалізувалися на агітках, прославляючи месіанізм пролетаріату. У 1919 р. організувався перший державний театр ім.Т.Шевченка в Катеринославі, у 1920 р. — у Вінниці (керівник Гнат Юра), у 1922 р. керований Лесем Курбасом Київський драматичний театр перетворився в «Березиль», 1926 р. його перевели до Харкова, тодішньої столиці України.

Професійний театр розвивався двома напрямками. Режисер Г.Юра, спираючись на сценічну традицію, запроваджував психологічно-побутовий шлях розвитку театру. З ним працювали Амвросій Бучма, Мар'ян Крушельницький, Олексій Ватуля, Софія Тобілевич, Ганна Борисоглібська та ін. Натомість режисер Л.Курбас постійно експериментував, випробував низку мистецьких шляхів — від психологічної драми до експресіонізму. Він прагнув утворити «рефлексологічний» театр негайного впливу на глядача, який би активізував його і збуджував до дії. З цією метою режисер у своїх естетичних шуканнях ішов від умовних форм через синтез умовності й психологізму до філософських постановок. **Саме Л.Курбас створив український модерний театр**, як режисер посів високе місце в історії європейського театру.

На перших порах режисери ставили класику. Л.Курбас інсценізував «Гайдамаки» Т.Шевченка, поставив «Цар Едіп» Софокла, «Макбет» В.Шекспіра, створив спектакль «Джیمмі Хіггінс» за романом американського письменника Е.Сінклера, «Газ» за Г.Кайзером тощо. Вперше герої світової класики заговорили українською мовою, адже в царській імперії не дозволялося ставити п'єси світових **драматургів у перекладі українською мовою**. Широко побутувала агітп'єса, але вона не мала художньої цінності. Незабаром виникає українська соціально-психологічна драма («97» М.Куліша), документально-реалістична («Бунтар», «Дванадцять», «Підземна Галичина» М.Ірчана) і символістсько-романтична п'єса («Коли народ визволяється», «Ave, Maria», «Батальйон мертвих» Я.Мамонтова). В рідчій експресіонізму написав найкращу свою п'єсу «Родина щіткарів» (1923) М.Ірчан, фабулу для якої взяв

із замітки в одній німецькій газеті, де розповідалося, як єдиний видючий син у сліпій родині щіткаря і музиканта повернувся з фронту Першої світової війни осліплений газами. Конфлікт будується на протиставленні двох родин — щіткаря і фабриканта зброї, професора й винахідника отруйних газів. Долі родин перехрещуються: діти дружили ще в дитинстві, але, ставши дорослими, їх дороги розходяться. Син капіталіста Боб тяжко кривдить сліпу Єву, а гази винахідника-підприємця на фронті позбавляють зору Івана, якого родина щіткарів називала своїми єдиними очима. Для бідняка війна — велике горе, для багатія — час нечуваної наживи. Такий сюжет у дусі поетики експресіонізму дозволив драматургові зображуване піднести до символічності. Така символічність наявна в самій художній ідеї твору, у похмурості поетичного колориту, в уповільненості драматичного ритму п'єси, у пильній увазі до настроїв героїв, їх емоцій, підтексту. Словом, «Родина щіткарів» у 20-х рр. користувалася великим успіхом і була перекладена 12 мовами світу.

Найпопліднішим драматургом-експресіоністом був М.Куліш, п'єси якого викликали сенсацію своєю модерністською формою і трагікомічним висвітленням нової радянської дійсності. У його трагікомедії переможно увірвались гротеск і деформації нового життя. Людина його цікавить у моменти кризи і катастрофи, бурхлива експресія заповнює діалоги й монологи дійових осіб. Його твори бентежили уми і серця пристрасним протистоянням антилюдяності і тоталітаризму, що поступово охоплював нову імперію, етичним пафосом і неприйняттям зла.

Свою експериментально-психологічну драматургію творить В.Винниченко. Широкий резонанс мала його драма «Закон» (1923). Значного розмаху набуває трагедія і комедія, М.Куліш стає творцем трагікомедій «Народний Малахій», «Мина Мазайло». Я.Мамонтов написав трагікомедію «Республіка на колесах». Модерні віяння позначилися на традиційних жанрових формах: любовна мелодрама переростає у гостро соціальну драму («Яблуневий полон» І.Дніпровського), нових жанрових ознак набуває історична драма під пером І.Кочерги. Виникає фантастична п'єса, що набуває ознак

антиутопії («Син сови» (1923) Є.Кротевича, «Радій» (1927) М.Ірчана, «Марко в пеклі» (1928) І.Кочерги). Таким чином, нова драматургія якісно оновлюється, наповнюється філософським змістом. Але після 1934 р. наступить новий її етап, позначений партійним тиском і розгромом українського національного мистецтва, кращі драматурги й режисери будуть знищені. Запанує офіційний драматург О.Корнійчук, який створюватиме п'єси на замовлення Сталіна й партії. Прийде у драматургію довга й затяжна криза.

Українські митці (і в мистецтві слова й музики, і в театрі, живописі, і скульптурі) по-своєму осмислювали складну епоху перших десятиліть ХХ ст., дали неповторний її образ. На цьому шляху творення модерної культури їм приходилося долати чимало перешкод і штучних бар'єрів. Проте, продовжуючи славні традиції своїх попередників, спираючись на кращі здобутки світового мистецтва, вони сміливо прокладали нові шляхи в царині краси і духу, утверджуючи національно-культурне відродження одного із самобутніх і великих європейських народів.

Лекція 6. Олександр Довженко

(2 год.)

План

1. Велич і трагізм постаті Олександра Петровича Довженка – видатного режисера, письменника, сценариста і педагога ХХ століття.
2. Режисерська діяльність на Одеській кінофабриці, Київській студії художніх фільмів і «Мосфільмі», що заклала підвалини української кінематографії і принесла О. Довженку світову славу.
3. Віртуозне поєднання історії, казково-міфологічної сюжетики і хроніки громадянської війни, епосу, лірики, сатири і глибинної філософії у кіноповісті «Звенигора» (1928).
4. «Земля» – поліаспектний твір, його парадоксальність, взаємодія історичної і міфологічної символіки. Історична заангажованість (осанна колективізації) і водночас висока філософічність кіноповісті.

5. Творчість О. Довженка періоду Другої світової війни:

а) монументально-романтична мала проза («Стій, смерть, зупинись!», «Відступник», «На колючому дроті», «Ніч перед боєм», «Мати» та ін.). яскрава окресленість і непримиренність конфліктів, незвичайність вчинків героїв;

б) кіноповість «Україна в огні» (1943) – вияв духовного опору митця тоталітарному режиму;

в) «Повість полум'яних літ» (1945) як спроба знайти інший варіант епопеї про війну. Філософське, масштабне узагальнення картин воєнного лихоліття, роздуми над народною долею, патріотичні мотиви, ідея безсмертя людини у творі.

6. Кіноповісті останнього творчого періоду: «Прощай, Америко!» (1949), «Антарктида» (1952) і «Поема про море» (1956), прикметна актуальною морально-етичною та екологічною проблематикою.

7. Автобіографічна повість «Зачарована Десна» (1956) – «найвидатніша в сучасній літературі розповідь про те, від яких духовно-поетичних «берегів» відчальюють народи – і разом із ними їхні художники – на переломі нової епохи, що вони беруть від свого історичного «дитинства» у майбутнє і що залишають у минулому» (Л. Новиченко).

8. «Щоденник» (1941-1956) – яскравий документ епохи, що вражає правдивістю і сміливістю оцінок, глибиною філософських спостережень, патріотичною наснаженістю, просвітницькою далекоглядністю. Розкриття творчої лабораторії митця у ньому. Літературно-мистецькі та публіцистичні статті.

9. Сучасна рецепція постаті митця. Вплив його творчості на розвиток літератури й мистецтва в Україні та за рубежом.

Художні тексти:

Довженко О. Твори: В 5 т. К., 1983.

Довженко О. Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповісті, оповідання, фольклорні записи, листи, документи. Харків, 1994.

«Земля», «Звенигора», «Ніч перед боєм», «Мати», «Відступник», «Незабутнє», «Перемога», «Україна в огні», «Повість полум'яних літ»,

«Зачарована Десна», «Щоденник».

Література

1. *«Я син свого часу...»* (штрихи до літературно-мистецького портрета Олександра Довженка) / Упор. і перед. Г. Семенюка. К., 2003.
2. *Гончар О. Довженків світ // Гончар О. Письменницькі роздуми: Літературно-критичні статті.* К., 1980.
3. *Гребньова В. Катарсис: Олександр Довженко і тоталітаризм.* Кіровоград, 1997.
4. *Дзюба І. Знаки духовної співмірності: Штрихи до світового контексту естетики Олександра Довженка // Дзюба І. Між культурою і політикою.* К., 1990.
5. *Корогородський Р. Довженко у полоні. Розвідки та есеї про майстра.* К., 2000.
6. *Куценко М. Український геній у вигнанні: Олександр Довженко // Слово і час. 1997. № 5-6, 7.*
7. *Олександр Довженко: Вчора і сьогодні.* К., 2005.
8. *Олександр Довженко: Літопис життя. Фільми. Малюнки. Задуми.* К., 1994.

*Довженко належить до обраних,
життя яких у творчості триває
й помертню.*

Іван Кошелівець

Олександр Довженко – багата творча особистість. Він органічно поєднав у своїй творчості кращі надбання світової цивілізації і рідного народу. Найвищими художніми критеріями митець вважав красу і «чисте золото правди». За умов тоталітаризму влада намагалася зламати художника, деформувати його талант. «Мені дуже шкода, що так мало я зробив. Часом здається, наче якісь злі сили кружляли над моєю головою», - з жалем писав Довженко в «Автобіографії». Насправді ж творча спадщина генія екрана і пера забезпечила йому місце серед найбільших світочів людства.

Потужний талант Олександра Довженка, як коштовний діамант, вигравав багатьма гранями. Митець відомий світові як геніальний режисер, талановитий письменник, художник, філософ. Олександр Петрович був одним із основоположників національного кінематографа.

Народна романтика, глибока, яскрава образність, закоріненість у фольклорні джерела – характерні риси творчості Довженка.

Першим поетом кіно назвали його американці, Гомером ХХ століття – греки. Японці вважали, що найкращі їхні фільми створено під впливом українського режисера. Чарлі Чаплін вважав, що слов'янство дало світові в кінематографії одного митця – Олександра Довженка.

Саме з Довженкової «Звенигори» і «Землі» бере початок українське поетичне кіно, якому судилося з могутньою силою відродитися в художніх фільмах Сергія Параджанова, Юрія Іллєнка, Леоніда Осики, Івана Миколайчука в 60-70-х роках.

Прозова спадщина письменника і сьогодні відіграє важливу естетичну, пізнавально-виховну функції. По-новому прочитуються його художні шедеври, в них знаходимо актуальні мотиви. Публікація «Зачарованої Десни» стала імпульсом до нового духовного відродження української нації у 60-х роках. «Створювала мене українська земля..., годувала хлібом і медом, поїла думками, почуттями, купала у віруваннях і звичаях нашого народу, вкладала в мою душу свої горді героїчні поеми, любов до себе», - писав митець. І він гідно віддячив

рідній землі, своєму народові, збагативши світову духовну скарбницю незабутніми творами.

Лекція 7. Улас Самчук.

(2 год.)

План

1. Творчий шлях Уласа Самчука, періодизація творчості. Особливості його аналітико-реалістичної стильової манери письма, традиціоналізм і новаторство митця, огляд романів «Гори говорять!», «Чого не гоїть вогонь», «Ost», мемуарів «На білому коні», «На коні вороному». «Марія» Уласа Самчука як аналітико-психологічне дослідження буття українського селянства.

2. Жанр епопеї в історичній парадигмі розвитку в європейській та українській літературах. Жанрова природа «Волині» У. Самчука як роману-епопеї, її місце в історії української літератури.

Художні твори:

Самчук У. Волинь: Роман: У 3 ч. К., 1993.

Самчук У. Марія. К., 1998.

Самчук У. Волинь. Куди тече річка. К., 2003.

«Марія», «Волинь», «Чого не гоїть вогонь», «Юність Василя Шеремети», «Ost».

Література

1. *Бернадська Н.* Літописець українського життя ХХ ст. // газ. Українська мова і література. 2000. № 5.

2. *Бородіца С.* Екзистенціалізм як домінанта жанрової структури роману «Марія» Уласа Самчука // Освітнянин. 1998. №5. С. 38-39.

3. *Веретюк О.* Художній образ землі як оберегу екзистенції українства у творі У. Самчука «Марія» // Улас Самчук – видатний український письменник ХХ століття. Тернопіль, 1994. С. 46-49.

4. *Волинські дороги Уласа Самчука.* Рівне, 1993.

5. *Воят А.* Ідейно-художній зміст, проблематика роману-хроніки У. Самчука «Марія» (конспект уроку) // Українська мова та література. 1999. №3. С. 6-7.
6. *Добрянська І.* «Дух руїни» в романі У. Самчука «Марія» // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль, 2000. Вип. 6. С. 50-54.
7. *Костюк Г.* Образотворець «времени лютого» // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 2.
8. *Пастушенко О.* Жіночі образи в творах Уласа Самчука 2-ї пол. 20 ст. // Сучасний погляд на літературу: Науковий збірник. К., 2001. Вип. 5.
9. *Пінчук С.* Улас Самчук та його роман про голодомор 33-ого // Улас Самчук. Марія. Роман. – К., 1991. С. 171-188.
10. *Поліщук Я.* Від романтики Волині до образу духовної України: Іпостасі Батьківщини в осмисленні Уласа Самчука // газ. Українська мова та література. 2000. № 7.
11. *Поліщук Я.* Формули ідентичності У. Самчука на тлі доби // Дивослово. 2004. № 7.
12. *Руснак І.* «Я був повний Україною...»: Художня історіософія Уласа Самчука: Монографія . Вінниця: ДП ДКФ, 2005. 406 с.
13. *Ткачук М.* Художні виміри творчості Уласа Самчука // Українська мова і література в школі. 2005. №6. С. 43-47.
14. *Ткачук М.* Фокалізаційний код у романі «Марія» Уласа Самчука // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль, 2005. Вип. 17. С. 195-202.
15. *Черняхівський Г.* Улас Самчук: сторінки біографії. Тернопіль, 2005.

У літературу Улас Самчук увійшов як літописець драматичного, нерідко трагічного життя українського народу в першій половині ХХ ст., літописець вдумливий, уважний, спостережливий, здатний поспівчувати людині, знесеній

у небуття стрімким потоком історії, і водночас звеличити його, хто спромігся протистояти руйнівним силам. В українській прозі ХХ століття він репрезентує аналітико-психологічну стильову течію.

Твори Уласа Самчука були висунуті на здобуття Нобелівської премії. І для цього були підстави, оскільки письменник створив багатотомну епопею буття українського народу в першій половині ХХ століття. Крок за кроком, роман за романом у рixних напрямках (автор розробляв нові теми, проблеми, вводив у літературу ще не освоєні раніше характери і типи) розбудовувався український світ у прозі Самчука. У його романістиці постає не просто картина селянського побуту, а історія етносу, який живе в умовах катастрофічного ХХ століття, бореться за своє існування і вірить, що врешті-решт утвердяться на землі правда, добро і краса.

Лекція 8. Іван Багряний

(2 год.)

План

1. Іван Багряний (І. Лозов'яга) – один з найпопулярніших письменників діаспори, публіцист, політичний і громадський діяч.
2. Роман «Тигролови» (1943, перша назва – «Звіролови») – свідчення нескореності української людини сталінській каральній машині.
3. Романи «Сад Гетсиманський» (1950) і «Людина біжить над прірвою» (1956) – твори-вироки тоталітарній державі, що розповіли світові про трагедію українського народу за радянських часів.
4. Відновлення інтересу до творчості І. Багряного у незалежній Україні. Посмертне присудження письменнику Державної премії України імені Тараса Шевченка (1991).

Художні твори:

Багряний І. Людина біжить над прірвою: Роман. К., 1992.

Багряний І. Сад Гетсиманський: Роман. К., 1992.

Багряний І. Морітурі: Драматична повість // Березіль. 1994. № 9-10.

Багряний І. Золотий бумеранг: Вірші. Поеми. Роман у віршах. Сатира та інша поезія. К., 1999.

Багряний І. Тигролови: Роман. К., 2000.

«Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Огненне коло».

Література

1. *Балицький М.* «Нова релігійність» Івана Багряного. К., 2005.
2. *Балицький М.* Останній роман Івана Багряного // Дніпро. 2003. № 11-9.
3. *Дзюба І.* Громадянська снага і політична прозорливість // Слово і час. 1996. № 10.
4. *Костюк Г.* Іван Багряний: Сторінки спогадів // Українська мова і література в школі. 1993.
5. *Мариненко Ю.* «Воєнна» проза Івана Багряного: «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло» // Дивослово. 2001. № 12.
6. *Савченко З.* Біблійно-християнські мотиви та образи в романі «Сад Гетсиманський» // Слово і час. 1996. № 10.
7. *Семенчук І.* Іван Багряний. Історичний роман у віршах «Скелька» // Українська мова та література. 1996. № 10.
8. *Шугай О.* Іван Багряний, або Через терни Гетьманського саду: Роман-дослідження. К., 1996.
9. *Клочек Г.* Романи І. Багряного «Тигролови», «Сад Гетсиманський». Кіровоград, 1998.
10. *Мироненко Ю.* На «лінії найбільшого опору»: Проза Івана Багряного («Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло») // Мироненко Ю. Місія. Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40-50-х років ХХ століття. Кіровоград, 2004. С. 154-171

Людина-легенда Іван Багряний – одна із найвеличніших і найтрагічніших постатей в українському письменстві ХХ століття. Активний учасник творення літератури відродження, він у 25 років був заарештований радянськими репресивними органами за націоналізм. І в еміграції сприймався неоднозначно, піддавався злісним клепам і переслідуванням. Однак суворі випробування не зломали волі митця і спраги до творчості. Великий доробок письменника – лірика, романи, повісті, п'єси й публіцистика – цікава сторінка в духовному бутті української нації.

Івану Багряному належить визначне місце в українській літературі ХХ століття, яку він збагатив новими проблематикою, образами та жанровими формами. З великою силою письменник поетизував світле начало в людині, її розум, доброту й людяність. Адже завданням митця він вважав глибоко пізнавати й художньо втілювати дійсність, змальовувати людські прагнення до добра, правди й гармонії. Мислив Іван Багряний етичними категоріями, тому в його творах переважає сильне емоційне напруження. Водночас автор не забуває соціального начала, висвітлюючи його, застосовує публіцистичну оголеність думки, чітко висловлює свою безкомпромісну позицію. Філософські проблеми екзистенціалізму, відображені в його прозі, зумовлюють її гуманістичний пафос, а потреба в героїчних характерах стає домінуючою в художніх шуканнях митця. Внаслідок такого сплаву постав неповторний художній світ творів Івана Багряного, вони викликають неослабний інтерес у читачів і дотепер.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

(12 год.)

1.	<i>Практичне заняття 1.</i> Проза Миколи Хвильового	2
2.	<i>Практичне заняття 2.</i> Роман «Місто» Валер'яна Підмогильного	2
3.	<i>Практичне заняття 3.</i> Драматургія Миколи Куліша	2
4.	<i>Практичне заняття 4.</i> «Зачарована Десна» О. Довженка	2
5.	<i>Практичне заняття 5.</i> Жанрова своєрідність «Марії» Уласа Самчука як роману-хроніки	2
6.	<i>Практичне заняття 6.</i> Романістика Івана Багряного. «Сад Гетсиманський»	2

Практичне заняття 1. Проза Миколи Хвильового

(2 год.)

Теоретичне завдання

1. Микола Хвильовий – основоположник «справжньої нової української прози» (О. Білецький). Імпресіоністична природа новел письменника.

2. Проблема вини і спокути, роздвоєння особистості у новелі «Я (Романтика)». Символічний образ Божої Матері-України.

3. Тема материвбивств у творах прозаїка. Аналіз новели «Мати».

4. Микола Хвильовий як основоположник орнаментальної прози. Естетична функція лейтмотиву в новелі «Арабески», її інтертекстуальне поле.

5. Неоромантизм новели «Кіт у чоботях».

6. Поетика «Синього листопаду» Миколи Хвильового.

7. Антиміщанський пафос сатиричних оповідань «Свиня», «Пудель».

8. Типи героїв і засоби їх творення в новелах Миколи Хвильового.

Аналіз новели «Редактор Карк».

Література

1. Агеєва В. «Зайві люди» у прозі Хвильового // Слово і час. 1990. №10.

2. *Агеєва В.* Автор і герой у структурі новели Миколи Хвильового // Слово і час. 1993. № 12.
3. *Безхутрий Ю. М.* Хвильовий: проблеми інтерпретації. Х., 2003.
4. *Донцов Д.* Микола Хвильовий // Єфремов С. Історія українського письменства. К., 1995.
5. *Маланюк Є.* 13 травня 1933 року // Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. К., 1997.
6. *Соловей О.* Рання проза Миколи Хвильового у літературній критиці 1920-х років. Донецьк, 2003.
7. *Шерех Ю.* Хвильовий без політики // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.

Практичне заняття 2. Роман «Місто» Валер'яна Підмогильного (2 год.)

Теоретичне завдання

1. Трагічна доля Валер'яна Підмогильного.
2. Проблематика роману «Місто».
3. Особливості сюжету та композиції.
4. Образ Степана Радченка – «культурного завойовника».
5. Жіночі образи в романі та засоби їх творення.
6. Особливості індивідуального стилю письменника.

Практичне завдання

1. Повторити літературознавчі терміни й уміти їх застосовувати під час аналізу твору: модернізм, екзистенціалізм, хронотоп, композиція, роман та його жанрові різновиди.
2. Підготувати повідомлення «Перекладацька діяльність Валер'яна Підмогильного і її значення для розвитку української культури».

Література

1. *Єфремов С.* За п'ять літ (1919-1923) // Єфремов С. Історія українського письменства. К.: Femina, 1995. – С. 608-685.
2. *Коломієць Л.* Місто Підмогильного: проблематика та структурна організація // Слово і час. 1991. № 5.
3. *Костюк Г.* Валер'ян Підмогильний // Українське слово. К., т.2. 1994-1995. С. 307-317.
4. *Лавріненко Ю. В.* Підмогильний // Дивослово. 2001. № 2. С. 9-10.
5. *Луцій С.* На варті страждань і пошуків людини (Про Валер'яна Підмогильного) // Українська мова та література. 2001. лютий (5). С. 3-5.
6. *Мельник В.* Валер'ян Підмогильний // Історія української літератури ХХ століття. К.: Либідь, 1998. С. 277-284.
7. *Мовчан Р.* Український модерністичний роман: «Місто», «Невеличка драма» В. Підмогильного // Дивослово. 2001. № 2. С. 11-14.
8. *Півнюк Л.* Проблема відчуження та абсурду в «Місті» В. Підмогильного // Слово і час. 2000. № 5. С. 62-66.
9. *Терещенко В.* Інтерпретація образу С. Радченка як типу людини-естета (роман В. Підмогильного «Місто») // Вивчаємо українську мову та літературу. 2004. січень (2). С. 8-11.
10. *Шевчук В.* Полинова зоря Валер'яна Підмогильного // Українська мова і література в школі. 1991. № 2.

Практичне заняття 3. Експресіоністичний дискурс драматичних творів Миколи Куліша

(2 год.)

Теоретичне завдання

1. Микола Куліш – основоположник нової української драми. Біографія драматурга.
2. Трагічний літопис загибелі українського села у драмі «97».
3. Розкриття абсурду радянського бюрократично-партократичного

життя в трагікомедії «Народний Малахій» (1927) М. Куліша.

4. Філологічна комедія «Мина Мазайло» (1928) М. Куліша – сатира на повну тоталізацію сутності людського існування.

5. Трагедійність ідейного фанатизму у драмі «Патетична соната».

Практичне завдання

1. Повторити літературні терміни: драма, комедія, трагікомізм, драматичний конфлікт, трагікомедія, колізія, підтекст, фарс, фабула, контрапунктність.

Література

1. *Баранова Т. М.* Куліш і «Мина Мазайло»: проблеми українізації // Вивчаємо українську мову та літературу. 2004. жовтень (№ 30). С. 11-13.

2. *Голобородько Я.* Архітектонічна культура комедії М. Куліша «Мина Мазайло» // Дивослово. 2002. № 4. С. 2-5.

3. *Грищенко В.* Трагічні обставини голоду на початку 29-х років у п'єсі М. Куліша «97» // Українська мова і література в школі. 2000. № 4. С. 30-31.

4. *Карасевич В.* Вивчення творчості М. Куліша в 11 класі // Українська мова і література в школі. 2004. № 5. С. 45-50.

5. *Кудрявцев М.* Драма М. Куліша «Патетична соната» і сучасне прочитання // Українська література в загальноосвітній школі. 2004. № 7. С. 4-12.

6. *Кузякіна Н.* Драматург Микола Куліш. К., 1962.

7. *Кузякіна Н.* Українська драматургія початку ХХ ст. Шляхи оновлення. К., 1979.

8. *Матюшенко А.* «Розмова людини з самим собою про зраду й смерть»: «Маклена Граса» і «Патетична соната» Миколи Куліша: аспект внутрішньої колізії героя // Дивослово. 2004. № 10. С. 24-28.

9. *Плахтій Т.* «А вино – як крок»: Християнська символіка драм Миколи Куліша // Українська мова і література. 2004. жовтень (№ 39). С. 7-9.

10. *Саєнко В.* Українська класика ХХ ст.: Художня своєрідність п'єси

«Мина Мазайло» М. Куліша // Українська мова та література. 2001. травень (№ 20). С. 4-7.

11. *Свербилова Т.* Микола Куліш // Історія української літератури ХХ ст. У 2 кн. Кн. 1 (за ред. В. Дончика). К., 1998. С. 403-411.

12. *Соколенко Л.* Зміст і проблематика комедії М. Куліша «Мина Мазайло» // Українська мова і література. 2004. жовтень (№ 39). С. 9-10.

13. *Танюк Л.* Драма М. Куліша // Куліш М.: Твори в 2 т. К.: Дніпро, 1990. С. 3-25.

Практичне заняття 4. Новаторство кіноповістей Олександра

Довженка

(2 год.)

1. Етапи творчого шляху кіномитця і письменника О. Довженка, його естетичні концепти. Створення нових жанрів літератури – кіноповісті й кінооповідання.

2. Зображення національного менталітету українців у кіноповісті «Зачарована Десна»:

- своєрідність сюжету та композиції;
- образна система кіноповісті;
- стильова палітра твору.

3. О. Довженко в оцінці критики.

Практичне завдання

Повторити літературознавчі терміни й уміти їх застосовувати при аналізі текстів: *повість, кіноповість, кіноновела, експозиція, патетика, пафос, монументальність, ліричний, романтичний.*

Художні тексти:

Довженко О. Твори: В 5-ти т. К., 1983.

Література

1. *Вдовенко Л.* Відображення світогляду наших предків у повісті О. Довженка «Зачарована Десна» // Дивослово. 1999. № 11. С. 42-45.

2. *Довженко і світ*. Творчість О.П. Довженка в контексті світової культури. К., 1984.
3. *Кошелівець І. О.* Довженко. Спроба творчої біографії // Українська мова і література. 1998. № 25-28, № 41, № 46.
4. *Кочерган Ю.* Олександр Довженко. Проблеми майстерності. Львів, 1998.
5. *Мироненко Ю.* «В просторах свого серця»: «Зачарована Десна» О. Довженка // Місія. Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40-50-х років ХХ століття. Кіровоград, 2004. С. 63-80.
6. *Поляруш О.* Кіноповісті Олександра Довженка («Зачарована Десна», «Поема про море») // І вічна таїна слова. Аналіз великого епічного твору. Посібник для вчителя. К.: Рад. школа, 1990. С. 94-127.

Практичне заняття 5. Жанрова своєрідність роману «Марія» Уласа

Самчука як роману-хроніки

(2 год.)

1. Творчий шлях У. Самчука, періодизація творчості. Особливості його аналітико-реалістичної стильової манери, традиціоналізм і новаторство..
2. «Марія» У. Самчука як аналітико-психологічне буття українського селянства. Нове трактування теми землі. Мотив праці, любові, страждання. Зображення антинародної суті більшовицької влади.
3. Екзистенціалізм, філософсько-алегорична візія світу в романі. Перегук «Марії» з романами Т. Драйзера, Дж. Голсуорсі, Т. Манна. Тип сюжету як роману-хроніки.
4. Система персонажів. Символічність образу Мири, роль біблійних символів у висвітленні її постаті. Порівняльна характеристика Гната і Корнія, засоби змалювання їх характерів.
5. Художні тропи, стильові прикмети роману, колоритність мови твору, місце роману-хроніки «Марія» У. Самчука в історії української літератури. Роман в оцінці критики.

Практичне завдання

Повторити терміни: *роман-хроніка, стиль, психологізм, екзистенціалізм, алегорія, візія, композиція.*

Написати реферат: «Символіка в романі «Марія» Уласа Самчука.

Література

1. Гон М. До вивчення творчості У. Самчука // Урок української. 2005. № 3-4. С. 45-46.
2. Гон М. Роман Уласа Самчука «Волинь» // Слово і час. 1997. № 8. С. 72-75.
3. Кузьменко С. Таким був Улас Самчук // Березіль. 2001. № 1-2. С. 183-185.
4. Мариненко . Еволюція характерів персонажів у трилогії Уласа Самчука «Волині» // Дивослово. 1999. № 11. С. 7-9.
5. Мариненко Ю. Еволюція характерів персонажів у трилогії Уласа Самчука «Волинь»: Творчість Уласа Самчука в школі // Українська мова та література. 2000. Ч. 4, січень. С. 1-6.
6. Миронець Н. Улас Самчука і його «Волинь» // Українське слово. 1995. 23 лютого. С. 7.
7. Пастушенко О. Жіночі образи в трилогії У. Самчука «Волинь» // Українська мова та література. 1999. Ч. 3 (115). січень.
8. Пінчук С. Улас Самчук: Життя і творчість // Слово і час. 1995. № 2. С. 11-17.
9. Поліщук Л. Від романтики Волині до образу духовної України: іпостасі Батьківщини в осмисленні Уласа Самчука // Українська мова та література. 2000. Ч.5, лютий. С. 1-4.
10. Шевчук С. Народна культура Волині у спадщині Уласа Самчука // Народна творчість та етнографія. 2001. № 1-2. С. 6-12.

Практичне заняття 6. Романний світ Івана Багряного

(2 год.)

1. І. Багряний як творча особистість.
2. Ідейно-художній аналіз роману «Тигролови».
3. Роман «Сад Гетсиманський»: проблематика, ідейний пафос.
4. Особливості сюжету та композиції роману. Мемуарність, документальність, вірогідність зображуваних подій.
5. Ідея триумфу людської гідності в межовій ситуації життя і смерті.

Образ Андрія Чумака.

6. Біблійні мотиви й образи в романі.
7. Роман у критиці

Практичне завдання

Повторити літературознавчі терміни і вміти їх застосовувати при аналізі твору: *пригодницький, автобіографічний, панорамний, відцентровані романи, пафос, художня деталь, типи сюжетів, сюжетні лінії.*

Література

1. *Жулинський М.* Іван Багряний // Слово і час. 1991. № 10. С. 7-13.
2. *Клочек Г.* Романи Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський». Кіровоград, 1998.
3. *Мартинюк Т.* Людина на трагічному іспиті історії // Вітчизна. 1996. № 7-8.
4. *Миронець М.* Документальна основа роману І. Багряного «Сад Гетсиманський» // Українське слово. 1990. 19 січня.
5. *Савченко З.* Біблійно-християнські мотиви й образи в романі І. Багряного «Сад Гетсиманський» // Слово і час. 1996. № 10. С. 57-61.
6. *Семенчук І. І.* Багряний // Українська мова та література. 1996. Ч. 5. С. 2-3.
7. *Стешенкова Т.* «Через терни Гетсиманського саду» // Літературна Україна. 1999. 8 квітня. С. 6.

САМОСТІЙНА РОБОТА

(26 год.)

Тема 1. Художні обрії української прози 10-50-х років ХХ століття

(2 год.)

1. Визначте проблематику, багатство стильових течій та напрямів української прози 20-30-х років ХХ століття.

Література

1. *Агеева В.* Поетика парадокса. Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. К.: Факт, 2006.

2. *Жулинський М.* Із забуття в безсмертя. К., 1990.

3. *Журба Світлана.* Українська проза 20-х років ХХ століття: текст та інтертекст. Тернопіль: Астон, 2006. 136 с.

4. *Журба Світлана.* Художній світ української імпресіоністичної повісті 20-х років ХХ століття / Передмова проф. М. Ткачука. Тернопіль: Астон, 2000.

5. *Мовчан Р.* Українська проза ХХ століття в іменах. К., 1997.

6. *Наєнко М.К.* Григорій Косинка. К., 1989.

7. *Новиченко Л.М.* Мирослав Ірчан // Мирослав Ірчан. Твори: У 2-х т. Т.1. К., 1987.

8. *Панченко Володимир.* «... Думав я не тільки те, що написав у книжках». Перечитуючи молодого Юрія Яновського // Панченко В. Магічний кристал. Сторінки історії українського письменства. Кіровоград, 1995. С. 178-200.

9. *Печерський А.* «Поза межами болю» О. Турянського: функція персонажа як «фігури» несвідомого // Слово і час. 1999. № 1. С. 25-29.

10. *Печерський А.* На розгорнутих сторінках ліричного роману «Поза межами болю» О. Турянського // Сучасність. 2000. № 7-8. С. 75-87.

11. *Яремкович М.* Проблема сенсу буття в новелістиці Г. Михайличенка в світлі філософських ідей А. Шопенгауера та Ф. Ніцше // Українська література в загальноєвропейському контексті. Ужгород, 2002. С. 216-220.

Тема 2. Микола Хвильовий (2 год.)

1. Доведіть, що новела «Я (Романтика)» М. Хвильового є імпресіоністичною.
2. Зробіть ідейно-художній аналіз новели «Кіт у чоботях», «Мати», «Синій листопад» М. Хвильового. №10.

Література

1. Агєєва В. «Зайві люди» у прозі Хвильового // Слово і час. 1990.
2. Агєєва В. Автор і герой у структурі новели Миколи Хвильового // Слово і час. 1993. № 12.
3. Безхутрий Ю. М. Хвильовий: проблеми інтерпретації. Х., 2003.
4. Донцов Д. Микола Хвильовий // Єфремов С. Історія українського письменства. К., 1995.
5. Жулинський М. Микола Хвильовий // Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. К., 1990.
6. Маланюк Є. 13 травня 1933 року // Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. К., 1997.
7. Соловей О. Рання проза Миколи Хвильового у літературній критиці 1920-х років. Донецьк, 2003.
8. Шерех Ю. Хвильовий без політики // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.

Тема 3. Валер'ян Підмогильний (2 год.)

1. Проаналізуйте «новели відчаю» В. Підмогильного («Син», «Проблема хліба», «Собака»).
2. Охарактеризуйте драматичну постать пані Ївги в новелі «Історія пані Ївги» В. Підмогильного.
3. Складіть цитатний план-характеристику Степана Радченка («Місто» В. Підмогильного).
4. З'ясуйте жанрову природу, модерністичний характер роману «Місто» В. Підмогильного.

Література

1. *Досвід і кохання і критика чистого розуму*. Валер'ян Підмогильний: тексти та конфлікт інтерпретацій. / Упорядник Олена Галета. К.: Факт, 2003.
2. *Колп В.* Мала проза В.Підмогильного (риси екзистенціалізму) //Слово і час. 1999. № 2.
3. *Костюк Г.* Валер'ян Підмогильний // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. Кн. 2. К., 1994.
4. *Монахова Н.* «Невеличка драма» В. Підмогильного: парадокси тілесності //Досвід і кохання і критика чистого розуму. Валер'ян Підмогильний: тексти та конфлікт інтерпретацій. К.: Факт, 2003. С. 283-290.
5. *Мельник В.* Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст. К., 1994.
6. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі. К.: Либідь, 1997. С. 209-215.
7. *Ткачук М.* Валер'ян Підмогильний // Наукові записки. Серія: Літературознавство. Тернопіль: ТДПУ, 2002. Вип.ХІ. С. 120-138.

Тема 4. Григорій Косинка (2 год.)

1. Розкрийте імпресіонізм новели «В житах» Г. Косинки, порівнявши її з новелою «Intermezzo» М. Коцюбинського.
2. Зробіть ідейно-художній аналіз новели Г. Косинки «На золотих богів», написаний у річницю експресіонізму.

Література

1. *Ковалів Ю. І.* Григорій Косинка // Бібліотечка «Дивослова». 2007. №3. С. 4-15.
2. *Лавріненко Ю.* Григорій Косинка // Дивослово. 2001. № 6. С. 29-30.
3. *Лаврусевич Н.* Автор і герой у новелах Григорія Косинки // Українська література в загальноосвітній школі. 2004. № 2. С. 25-28.
4. *Логвиненко Н.* «Велика школа правди»: Вивчення творчості Г. Косинки в 11-му класі // Українська література в загальноосвітній школі. 2000. № 5. С. 5-12.
5. *Мороз-Стрілець Т.* Спогад серце гріє // Косинка Г. Гармонія:

Оповідання. Публіцистика. Спогади про Григорія Косинку. К., 1988. С. 598.

6. *Наєнко М.* «...До найменшого в нашій громаді»: 3 листів Калістрата Анищенка до Григорія Косинки // Вітчизна. 2003. № 9-10. С. 151-155.

7. *Наєнко М.* «Трепетний, як життя»: Штрихи до портрета Григорія Косинки // Дивослово. 2001. № 6. С. 26-29.

8. *Хоменко О.* На шляху до синтезу: художня творчість Григорія Косинки // Українська мова та література. 2002. вересень (№ 34). С. 11-13.

Тема 5. Юрій Яновський (4 год.)

1. У чому полягають жанрові особливості роману «Вершники» Ю. Яновського. Проаналізуйте новелу «Подвійне коло».

2. Розкажіть про дитинство Данилка з новели «Дитинство» («Вершники») Ю. Яновського.

3. Охарактеризуйте образ старої Половчихи (роман «Вершники» Ю. Яновського).

4. Складіть цитатні характеристики братів Половців за романом «Вершники» Ю. Яновського.

Література

1. *Гнатюк М.* Реляція «автор-текст» у модерній новелістиці Юрія Яновського // Слово і час. 2004. № 2.

2. *Костюк Г.* Лицар культури нації // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 2.

3. *Лавріненко Ю.* Юрій Яновський // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933. К., 2002.

4. *Лист у вічність:* Спогади про Юрія Яновського. К., 1980.

5. *Мариненко Ю.* Від «Живої води» до «Миру» (Творча драма Ю. Яновського) // газ. Українська мова та література. 2002. № 37.

6. *Мовчан Р.* Юрій Яновський // Мовчан Р. Українська проза ХХ століття в іменах: Посібник. К., 1997.

7. *Несисюк О.* Юрій Яновський як стиль: «Виструнчений,

коректний...» // газ. Українська мова та література. 2002. № 37.

8. *Панченко В.* «...І думав я не тільки те, що написав у книжках» // Дивослово. 1994. № 4.

9. *Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація* // упор. В. Панченко. К., 2001.

Тема 6. Остап Вишня (2 год.)

1. Остап Вишня (Павло Губенко) – видатний «сміхотворець» ХХ століття, фундатор нового жанру «усмішки» у літературі. Трагізм життєвого і творчого шляху письменника.

2. Жанрові ознаки (лаконізм і дотепність, поєднання побутових замальовок і жанрових сценок з ліричними авторськими відступами) усмішок та їх жанрові різновиди (усмішка-пародія, усмішка-жарт, усмішка-нарис, усмішка-мініатюра, усмішка-реп'яшок та ін.) у численних збірках: «Кому веселе, а кому й сумне» (1924), «Вишневі усмішки сільські», «Вишневі усмішки кримські» (обидві – 1925), «Вишневі усмішки театральні» (1928) та ін.

3. Тема відродження національної гідності народу у збірці «Українізуємось» (1926). Засудження великодержавного шовінізму та висміювання вад української ментальності (інертність і пасивність у психології, інфантильність думання, недостатній інстинкт відстоювання національної єдності і свободи) у гуморесках «Чукрен», «Чухраїнці», «Дещо з українознавства».

4. Знищувальна критика творчості Остапа Вишні наприкінці 20-х – на початку 30-х років. Арешт і заслання. Оптимізм письменника у табірному щоденнику «Чиб'ю. 1934» (надрук. 1989).

5. Друге народження Остапа Вишні: «Зенітка» (1944) – перший твір, надрукований після його десятирічного ув'язнення. Композиція, засоби сатири та гумору.

6. Любов до рідної землі, поетичне змалювання природи у «Мисливських усмішках» (1958). Народна мудрість, дотепність, простота і щирість оповідача у творах «Відкриття охоти», «Заєць», «Вальдшнеп», «Дикий

кабан або вепр», «Як варити і їсти суп із дикої качки» та ін.

7. Автобіографічні твори «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Все життя з Гоголем», щоденник «Думи мої, думи мої...» (1957) як джерело розуміння світогляду, естетичних переконань, мистецької лабораторії письменника.

8. Значення творчості Остапа Вишні у розвитку української сатири та гумору.

9. Дайте визначення жанру усмішки та з'ясуйте її своєрідність, проаналізувавши (за вибором) 2 усмішки Остапа Вишні (зб. «Мисливські усмішки»).

Література

1. *Зуб І.* Остап Вишня: Риси творчої індивідуальності. К., 1991.

2. *Ільєнко І.* північні етапи великого сміхотворця. Остап Вишня у лабіринтах ГУЛАГу // Ільєнко І. У жорнах репресій: Оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ НКВС) К., 1995.

3. *Лавріненко Ю.* Остап Вишня // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1. С. 480-487

4. *Семенюк Г.* Ніколи не сміявся без любові... К., 2001.

Тема 7. Новаторство української драматургії початку ХХ століття

(4 год.)

1. З'ясуйте особливості розвитку української драматургії початку ХХ століття.

2. Зробіть ідейно-художній аналіз історичної драми «Свіччине весілля» І.Кочерги.

3. Зробіть ідейно-художній аналіз драми «Ярослав Мудрий» І. Кочерги.

4. Складіть психологічний портрет Мيني Мазайла з однойменної драми М. Куліша.

5. Доведіть, що мотрона Розторгуєва («Мина Мазайло») – живе втілення російського шовінізму.

6. Чому «Мина Мазайло» М. Куліша є трагікомедією?

Література

1. *Агєєва В.* Екзистенційні мотиви у драматургії Миколи Куліша // Наукові записки НаУКМА. К., 1998. Т. 4. Філологія.
2. *Бойко Ю.* Іван Кочерга // Бойко Ю. Вибране: У 4 т. Мюнхен, 1971. Т. 1.
3. *Голобородько Я.* Категорія національного в житті й духовній спадщині М. Куліша // Українська література в загальноосвітній школі. 2002. № 3.
4. *Голобородько Я. Ю.* Микола Куліш: сучасний погляд: Навчальний посібник. Херсон, 2004.
5. *Кореневич М.* Експресіонізм у М. Куліша джерела // Слово і час. 1998. №11.
6. *Красильникова О.* Історія українського театру ХХ ст.. К., 1999. 208с.
7. *Кудрявцев М.* Драма ідей в українській новітній літературі ХХ століття. Кам'янець-Подільський, 1997.
8. *Кудрявцев М.* Трагедія гуманізму, або розстріл ілюзій із-під Бетховена (Спроба сучасного прочитання драми М. Куліша «Патетична соната») // Дивослово. 1998. № 5.
9. *Лаврінєнко Ю.* Микола Куліш // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 1.
10. *Панченко В.* Арки й шибениці від Чаплінки до Соловків: (Драматург М. Куліш) // газ. Українська мова і література. 2001. № 10.
11. *Працьовитий В.* Історичні постаті у драматичній поемі Івана Кочерги «Ярослав Мудрий» // Працьовитий В. Українська історична драма. Львів, 2002. С. 59-70.
12. *Працьовитий В.* Образи-символи у драматургії Миколи Куліша // Сучасний погляд на літературу: Науковий збірник. К., 2002. Вип. 2.
13. *Свербілова Т.* П'єси Івана Кочерги та проблеми визначення соцреалізму як масової культури // Слово і час. 2006. №10. С.8-20.
14. *Хороб С.* Українська драматургія: кризь виміри часу (Теоретичні та історико-літературні аспекти драми). Івано-Франківськ, 1999.

15. *Чумаченко А.* «Гра» і «промова» Миколи Куліша // Сучасність. 1998. № 5.
16. *Шерех Ю.* Друге народження «Народного Малахія» // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя: У 3 т. Харків, 1998. Т. 1.
17. *Шерех Ю.* Шоста симфонія Миколи Куліша // Куліш М. Твори: У 2 т. К., 1990. Т. 2.

Тема 8. Олександр Довженко (2 год.)

1. Який літературний жанр започаткував О. Довженко? Дайте визначення цього жанру, наведіть приклад.
2. Визначте тему та проблематику «Землі» О. Довженка. Як цю кінокартину сприйняв світ?
3. Що Ви можете сказати про «Щоденник» О. Довженка і його значення сьогодні. Наведіть цитати з цього твору.
4. Що спонукало О. Довженка до написання кіноповісті «Україна в огні». За що цей твір зазнав несправедливої критики?
5. Розкрийте поетику назви кіноповісті «Зачарована Десна». Чому ріка для автора є стрижневим образом? Що вона символізує?
6. Доведіть на прикладах з тексту «Зачарованої Десни» майстерність Довженка-пейзажиста і портретиста.
7. У чому полягає своєрідність композиції «Зачарованої Десни» О. Довженка? Які ознаки кіноповісті має цей твір?
8. З'ясуйте морально-етичні проблеми кіноповісті «Зачарована Десна» О. Довженка.

Література

1. *«Я син свого часу...»* (штрихи до літературно-мистецького портрета Олександра Довженка) / Упор. і перед. Г. Семенюка. К., 2003.
2. *Гончар О.* Довженків світ // Гончар О. Письменницькі роздуми: Літературно-критичні статті. К., 1980.
3. *Гребньова В.* Катарсис: Олександр Довженко і тоталітаризм. Кіровоград, 1997.

4. *Дзюба І.* Знаки духовної співмірності: Штрихи до світового контексту естетики Олександра Довженка // Дзюба І. Між культурою і політикою. К., 1990.
5. *Корогородський Р.* Довженко у полоні. Розвідки та есеї про майстра. К., 2000.
6. *Кочерган Ю.Ф.* Олександр Довженко: Проблеми майстерності. Львів, 1988.
7. *Куценко М.* Український геній у вигнанні: Олександр Довженко // Слово і час. 1997. № 5-6, 7.
8. *Олександр Довженко:* Вчора і сьогодні. К., 2005.
9. *Олександр Довженко:* Літопис життя. Фільми. Малюнки. Задуми. К., 1994.
10. *Семенчук І.* Життєпис Олександра Довженка. К., 1991.

Тема 9. Іван Багряний (3 год.)

1. З'ясуйте проблематику та жанрову природу роману «Тигролови» І. Багряного.
2. Як Ви розумієте назву роману «Тигролови»? У чому полягає його гуманістичний пафос?

Література

1. *Балицький М.* «Нова релігійність» Івана Багряного. К., 2005.
2. *Балицький М.* Останній роман Івана Багряного // Дніпро. 2003. № 11-12.
3. *Дзюба І.* Громадянська снага і політична прозорливість // Слово і час. 1996. № 10.
4. *Костюк Г.* Іван Багряний: Сторінки спогадів // Українська мова і література в школі. 1993.
5. *Мариненко Ю.* «Воєнна» проза Івана Багряного: «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло» // Дивослово. 2001. № 12.
6. *Савченко З.* Біблійно-християнські мотиви та образи в романі «Сад

Гетсиманський» // Слово і час. 1996. № 10.

7. Семенчук І. Іван Багряний. Історичний роман у віршах «Скелька» // Українська мова та література. 1996. № 10.

8. Шугай О. Іван Багряний, або Через терни Гетманського саду: Роман-дослідження. К., 1996.

9. Ключек Г. Романи І. Багряного «Тигролови», «Сад Гетсиманський». Кіровоград, 1998.

10. Мироненко Ю. На «лінії найбільшого опору»: Проза Івана Багряного («Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою», «Огненне коло») // Мироненко Ю. Місія. Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40-50-х років ХХ століття. Кіровоград, 2004. С. 154-171.

Тема 10. Улас Самчук (3 год.)

1. З'ясуйте символічність образу Марії, роль біблійних символів у висвітленні її постаті (Улас Самчук «Марія»).

2. Зробіть цитатну характеристику образу Володьки Довбенка (за романом «Волинь» Уласа Самчука).

3. Що Ви можете сказати про майстерне відбиття менталітету українців у романі «Волинь» Уласа Самчука?

4. Доведіть, що «Волинь» Уласа Самчука – це роман-епопея.

Література

1. Бернадська Н. Літописець українського життя ХХ ст. // газ. Українська мова і література. 2000. № 5.

2. Бородіца С. Екзистенціалізм як домінанта жанрової структури роману «Марія» Уласа Самчука // Освітнянин. 1998. №5. С. 38-39.

3. Воят А. Ідейно-художній зміст, проблематика роману-хроніки У. Самчука «Марія» (конспект уроку) // Українська мова та література. 1999. №3. С. 6-7.

4. Добрянська І. «Дух руїни» в романі У. Самчука «Марія» // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім.

В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль, 2000. Вип. 6. С. 50-54.

5. *Костюк Г.* Образотворець «времени лютого» // Українське слово: Хрестоматія... К., 1994. Кн. 2.

6. *Пастушенко О.* Жіночі образи в творах Уласа Самчука 2-ї пол. 20 ст. // Сучасний погляд на літературу: Науковий збірник. К., 2001. Вип. 5.

7. *Поліщук Я.* Від романтики Волині до образу духовної України: Іпостасі Батьківщини в осмисленні Уласа Самчука // газ. Українська мова та література. 2000. № 7.

8. *Поліщук Я.* Формули ідентичності У. Самчука на тлі доби // Дивослово. 2004. № 7.

9. *Ткачук М.* Художні виміри творчості Уласа Самчука // Українська мова і література в школі. 2005. №6. С. 43-47.

10. *Ткачук М.* Фокалізаційний код у романі «Марія» Уласа Самчука // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль, 2005. Вип. 17. С. 195-202.

11. *Черняхівський Г.* Улас Самчук: сторінки біографії. Тернопіль, 2005.

Питання для самоконтролю

1. Справжнє прізвище М. Хвильового? (*Фітільов*).
2. Один із ключових мотивів творчості М. Хвильового? (*Дороги*).
3. Перша поетична збірка М. Хвильового має назву ... (*«Молодість»*).
4. Разом із однодумцями М. Хвильовий створив ядро угруповання ... (*«Урбіно»*).
5. З ким М. Хвильовий здійснював керівництво ВАПЛІТЕ? (*З Яловим та Досвітнім*).
6. Літературну дискусію письменник розпочав циклом памфлетів ... (*«Про сатану в бочці, або про графоманів, спекулянтів та інших «просвітян»*).
7. Перша прозова збірка М. Хвильового ... (*«Сині етюди»*).
8. За жанром «Я (Романтика)» - ... (*психологічна новела*).
9. Яка історична епоха зображена у творі? (*Період громадянської війни*).
10. Яку посаду займає головний персонаж? (*«Главковерх чорного трибуналу комуни»*).
11. Найважливіша проблема, якої М. Хвильовий торкнувся у творі «Я (Романтика)», відображена у словах ... (*«Я-чекіст, але я й людина!»*).
12. Мати для головного персонажа є символом ... (*Його совісті, людяності*).
13. Композицію твору становлять ... (*Своєрідний пролог – лірико-романтичний зачин та три частини – три різні ситуації та душевні стани персонажа*).
14. Головний персонаж не має імені, тому що ... (*«Я» як окремої особистості не існує, він – сума характерів інших персонажів, які втілюють ту чи іншу частину його роздвоєної душі*).

15. Убивство революціонером – фанатиком матері є втіленням суперечності між ... *(Прекрасними революційними гаслами та антигуманними засобами їх утілення).*

16. Під «загірною комуною» , «загірною даллю» персонаж уявляв ... *(Майбутнє суспільство, у якому пануватимуть рівність, свобода, добро і любов).*

17. «Я (Романтика)» присвячена ... *(Новелі М.Коцюбинського «Цвіт яблуні»).*

18. «Камо грядеш?» перекладається як ... *(Куди йдеши?)*

19. М. Хвильовий заснував літературне угруповання ... *(ВАПЛІТЕ).*

20. Засідання чорного трибуналу в новелі «Я (Романтика)» М.Хвильового відбувається ... *(у будинку розстріляного шляхтича).*

21. У центрі новели «Я (Романтика)» постає проблема ... *(гуманності й фанатичної відданості революції).*

22. Визначальними рисами екзистенціалізму є ... *(абсурдність буття, категорії страху, відчаю, самотності, страждання, смерті, цінність – свобода особистості, пошук людини в людині).*

23. В. Підмогильний у романі «Місто» розглянув безліч філософських проблем ... *(добро і зло в душі людини, конфлікт між розумом і тілом, пізнання істини, життя і смерть, індивідуальність особистості).*

24. Також розвиваються теми ... *(урбаністична, сексуальності та ірраціоналізму буття людини, інтертекстуальність).*

25. Чому місто можна вважати образом-персонажем роману? *(Місто впливає на вчинки Степана Радченка. Йому юнак кидає виклик, з ним вступає в діалог і двобій).*

26. Філософія роману? *(Екзистенціалізм, вітаїзм).*

27. Персонаж - ... *(людина, яка опиняється між селом та містом, прагне міського, успішного життя, але не знаходить себе в ньому, губить, калічить свою душу).*

28. Риси модернізму в романі? *(Акцент на урбаністичній проблематиці, філософські питання буття, аналіз психіки персонажів, конфлікт між людьми різних світоглядів).*
29. Місце в українській літературі? *(Перший урбаністичний роман).*
30. Перший друкований твір Ю. Яновського - ... *(«Море»).*
31. Перша книжка новел Ю. Яновського - ... *(«Мамутові бивні»).*
32. «Присвячую партизанам» - ці слова стоять біля автографа твору ... *(«Чотири шаблі»).*
33. На початку своєї літературної діяльності Ю. Яновський писав ... *(вірші).*
34. Яким псевдонімом був підписаний вірш «Море»? ... *(Георгій Ней).*
35. Дві основні теми у творчості митця- ... *(море і громадянська війна).*
36. За типом світобачення Ю. Яновський був ... *(Романтиком).*
37. Жанр твору «Вершники» - ... *(роман у новелах).*
38. Тема роману - ... *(події громадянської війни).*
39. Чому новелу названо «Подвійне коло»? *(У новелі два кола інтересів – класових і родинних).*
40. Лейтмотив і головна думка новели? *(Слова батька «Тому роду нема переводу, у якому браття милують згоду»)*
41. Роман «Вершники» - ... *(соцреалістичний твір).*
42. Роман «Вершники» складається із ... *(восьми новел).*
43. В українську літературу О.Вишня увійшов як ... *(письменник-гуморист).*
44. Найбільш плідно О.Вишня працював у жанрі ... *(усмішки).*

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Модерністична природа літературних напрямів, стильових течій в українській літературі перших десятиліть ХХ століття.
2. Українські літературні журнали, альманахи 20-30-х років ХХ ст., їх роль в організації літературного процесу.
3. Двоколіїність літературного процесу в ХХ ст. Літературне життя на західноукраїнських землях, літературні угруповання «Митуса», «Логос», «Дажбог».
4. Естетична програма футуристів та їхні футуристичні маніфести. Михайль Семенко – перший український футурист.
5. Державницько-політичний зміст й естетичні орієнтації літературної дискусії 1925-1928 рр.
6. Літературне життя на Україні 10-30-х років. Літературні організації та угруповання, їх ідейно-естетичні платформи.
7. «Кларнетизм», життєрадісність збірки «Сонячні кларнети» Павла Тичини. Збірка в літературній оцінці критиків.
8. Захоплення величчю національно-культурного відродження і трагічні мотиви в поезії Павла Тичини 20-х років («Пам'яті тридцяти», «Скорбна мати», «Золотий гомін», «Хто ж це так із тебе насміяться смів?»).
9. Філософське осмислення Павлом Тичиною подвигу і безсмертя в поезії періоду Другої світової війни. Поема «Похорон друга».
10. Новаторство модерністської збірки Павла Тичини «Замість сонетів і октав»: символістська природа, відчуття трагедії епохи.
11. Аналіз інтимної лірики Павла Тичини: «Ви знаєте, як липа шелестить...», «Коли в твої очі дивлюся...», «Я сказав тобі лиш слово...», «Не дивися так привітно», «О панно Інно...».
12. Художній світ лірики В. Сосюри, її жанрове багатство. Проблема роздвоєної художньої свідомості поета. Аналіз поезії «Два Володьки».

13. Образ України в поезії Володимира Сосюри. Аналіз вірша «Любіть Україну».
14. Художня концепція поеми «Мазепа» Володимира Сосюри.
15. Богдан-Ігор Антонич. Оригінальне сприйняття ліричним героєм природи, захоплення вічною красою світу: «Зелена Євангелія», «Село», «Вишні».
16. Рання творчість Максима Рильського. Збірка «На білих островах», «Під осінніми зорями»: ознаки символізму, оцінка тодішньою критикою («На білу гречку впали роси», «Поле чорніє», «Яблука допіли»).
17. «Слово про рідну матір» Максима Рильського: тема, художня ідея, особливості жанру, трансформація образів фольклору та «Слова о полку Ігоревім».
18. «Третє цвітіння» Максима Рильського як естетичний феномен. Аналіз творів «Троянди й виноград», «Мова», «Рідна мова», «Поетичне мистецтво».
19. Естетична програма поетів-неокласиків. (Максим Рильський, Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Юрій Клен).
20. Творча індивідуальність Юрія Клена в колі київських неокласиків і поетів празької школи, його естетична програма.
21. Жанрова природа поеми «Попіл імперії» Юрія Клена. Новаторство Юрія Клена в жанрі поеми.
22. Збірка «Камена» Миколи Зерова – видатне явище української лірики доби національного відродження.
23. Микола Зеров. Літературознавча діяльність. Нариси «Леся Українка», «Нове українське письменство».
24. Інтелектуалізм, філософізм, гуманізм лірики Євгена Плужника. Аналіз віршів «Уночі вели його на розстріл», «Зустрів кулю за лісом», «Притулив до стіни людину».
25. Новаторство Євгена Плужника у жанрі медитації. Аналіз віршів «Я знаю», «Для вас, історики майбутні», «Суди мене судом своїм суворим».

26. Художній світ лірики Олени Теліги. Аналіз віршів «Поворот», «Сучасникам».
27. Художня витонченість лірики Олега Ольжича. Поетичні збірки «Рінь», «Вежі», «Підзамчя»: мотиви, образи.
28. Микола Бажан – поет, вчений, перекладач. Поема «Політ крізь бурю». Ідея патріотизму та засудження «культу особи» в поемі. Образ головної героїні. Морально-етичні колізії.
29. Творчість Євгена Маланюка. Образи України і «малоросійства» у ліриці, трагізм обставин і віра в непереможність народного духу («Ісход», «Голоси», «Антимарія», «Чорна Еллада», Знаю – медом сонця, ой Ладо»).
30. Микола Хвильовий – «основоположник справжньої української прози» (О. Білецький). Збірка «Сині етюди»: проблематика, образи, стильова манера.
31. Зображення драматичної невідповідності між ідеалом й реальним втіленням в новелах «Я (Романтика)», «Мати», «Кіт у чоботях» Миколи Хвильового. Поєднання реалістичних, романтичних та імпресіоністичних засобів.
32. Сатира як естетично-художня домінанта повісті «Іван Іванович» Миколи Хвильового.
33. Григорій Косинка – новеліст стефаніківського типу («На золотих богів», «Політика», «За земельку», «Змовини»).
34. Неоромантичний дискурс роману «Майстер корабля» Юрія Яновського.
35. Гуманістичний пафос роману «Вершники» Юрія Яновського. Аналіз новел «Подвійне коло», «Шаланда в морі», «Дитинство».
36. Жанрова природа роману «Чотири шаблі» Юрія Яновського.
37. Проблематика роману «Чотири шаблі» Ю. Яновського, національне питання історичної долі України.
38. Сюжетно-композиційні особливості роману «Чотири шаблі» Ю. Яновського.

39. Екзистенціальні мотиви в новелах Валер'яна Підмогильного («Добрий Бог», «Гайдамака», «Ваня», «Історія пані Ївги»).

40. Голод 1920-1922 років як межова ситуація та руйнування людських цінностей у «новелах відчаю» «Син», «Проблема хліба», «Собака» Валер'яна Підмогильного.

41. Сюжетно-композиційна організація роману «Місто» Валер'яна Підмогильного.

42. Модерністський роман «Місто» В. Підмогильного: проблематика, образи. Засвоєння традицій української літератури та здобутків західноєвропейської прози.

43. Фабульна модель та інтертекст західноєвропейського роману кар'єри». Образ Степана Радченка, спільне і відмінне між ним і героями О. де Бальзака («Батько Горіо»), Гі де Мопассана («Любий друг»).

44. Інтелектуальний роман «Невеличка драма» В. Підмогильного, його філософський підтекст, порушення універсальних проблем буття людини.

45. Український модерний театр «Березіль» Леся Курбаса, його новаторство, внесок у розвиток європейської культури доби.

46. Особливості розвитку драматургії початку ХХ ст. Художньо-естетичні шукання українських драматургів у галузі проблематики, жанрів, стилів.

47. Микола Куліш – характерний представник експресіоністської драми в українській літературі. Традиції і новаторство драматурга.

48. Філологічна комедія Миколи Куліша «Мина Мазайло» – сатира на повну тоталізацію сутності людського існування (жанр, тема, проблематика, сюжет, композиція, персонажі, ідейний зміст. Засоби творення комічного. Сценічна доля твору.).

49. Лірична драма «Патетична соната» Миколи Куліша. Вертепна побудова твору, циклічна організація художнього часу.

50. П'єса «97» Миколи Куліша . Особливості композиції твору, жанрове визначення. Образи.

51. Екзистенціальність змісту трагікомедії «Народний Малахій» Миколи Куліша.
52. Інтертекстуальне поле «Народного Малахія» як українського іронічного варіанту «Дон Кіхота» М. де Сервантеса, перегук мотивів із «Пером Гюнтом» Г. Ібсена.
53. Сюжетно-композиційна майстерність «Свіччиного весілля» Івана Кочерги. Художні засоби творення образів, семантичне наповнення символіки в творі. Символіка світла і свічки.
54. Історична основа драматичної поеми «Ярослав Мудрий» І. Кочерги. Сюжетно-композиційне мистецтво твору. Роль заголовків-символів. Символіка концептів закону, благодаті. Державотворча ідея твору.
55. Своєрідність поезики драматичної поеми «Ярослав Мудрий»; сценічна історія твору. «Білий вірш», його характер, динаміка і його зв'язок з динамікою сюжету.
56. Остап Вишня – творець нового жанрового різновиду усмішки. Аналіз усмішок (за вибором студента).
57. Остап Вишня. Збірка «Мисливські усмішки». Засоби гумору та сатири.
58. «Марія» Уласа Самчука як аналітико-психологічне дослідження буття українського селянства.
59. Жанрові ознаки роману-епопеї «Волинь» Уласа Самчука: синтез елементів сімейно-побутової хроніки, соціально-психологічного й історичного роману.
60. Проблематика роману «Волинь» Уласа Самчука, змалювання народу в історії.
61. Сюжетно-композиційна організація роману «Волинь» Уласа Самчука, роль позасюжетних елементів, вставних епізодів та історій.
62. Художній час і простір роману «Волинь» Уласа Самчука.
63. Образи Волині, землі, природи, естетичну роль символів у романі «Волинь» Уласа Самчука.

64. Проблема національного характеру в романі «Волинь» Уласа Самчука. Образ Володьки Довбенка, його батьків.
65. Олександр Довженко – багатогранна творча особистість, творець жанру кіноповісті.
66. «Земля» Олександра Довженка: проблематика, система образів і засоби їх моделювання.
67. Національна ідея, зображення трагічної долі бездержавності українського народу в кіноповісті «Україна в огні» Олександра Довженка.
68. Жанрове розмаїття малої прози Олександра Довженка («Ніч перед боєм», «На колючому дроті», «Мати», «Незабутнє»), її тематика.
69. Засоби творення характерів у кіноповісті «Україна в огні». Заборона твору Й. Сталіним.
70. Жанрово-стильові особливості «Зачарованої Десни» Олександра Довженка.
71. Своєрідність композиції «Зачарованої Десни» Олександра Довженка. Стильова палітра твору.
72. Образна система «Зачарованої Десни» Олександра Довженка. Засоби творення.
73. «Щоденник» Олександра Довженка (1941-1956) – яскравий вияв мемуаристики, його роль для розуміння яскравих проблем суспільного, національного, духовного буття нації та світу.
74. Проблематика роману «Тигролови» Івана Багряного, образна система.
75. Особливості стильової манери роману «Тигролови» Івана Багряного; поєднання реалістичних і романтичних елементів у палітрі твору.
76. Образ Григорія Многогрішного у романі «Тигролови» Івана Багряного, художні засоби його творення.
77. Тематика та ідейний пафос роману «Сад Гетсиманський» Івана Багряного. Символічність назви.

78. Жанрова природа роману «Сад Гетсиманський» Івана Багряного.
Образ Андрія Чумака, мистецтво його зображення.

СПИСОК ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ДЛЯ ОBOB'ЯЗKOBOTO ПPOЧИТАННЯ

Павло Тичина

«Гей, вдарте в стуни, кобзарі...», «Скорбна мати», «В серці у моєму», «Арфами, арфами...», «Ви знаєте, як липа шелестить», «Зоставайся, ніч настала», «О панно Інно», «Подивилась ясно», «Вороний вітер», «Золотий гомін», «Війна», «Пам'яті тридцяти», «Хто ж це так із тебе насміятися смів?», «Загупало в двері прикладом», «Прометей», «Чистила мати картоплю», «До кого говорить?», «Похорон друга», «Я утверждаюсь» та ін.

Максим Рильський

«Гей, удармо в струни, браття...», «На білу гречку впали роси», «Яблука доспілі», «На узлі есі», ««Поле чорніє», «Люби природу, ««Спинилось літо на порозі», «Тобі одній, намріяна царівно», «Коли усе в тумані життєвому», «У теплі дні збирання винограду», «Осінь ходить», «Як мисливець обережний», «Студений вітер б'є в холодні вікна», «Ластівки літають, бо літається», «Опівдні», «Буря», «Шопен», «Слово про рідну матір», «Жага», «Неопалима купина», «На могилі Франка», «Троянди й виноград», «Мова», «Коли копають картоплю», «Рідна мова», «Діалог», «Поетичне мистецтво».

Володимир Сосюра

«Червона зима», «Ластівки на сонці», «Так ніхто не кохав», «Залізниця», «І пішов я тоді до Петлюри», «Пам'ятаю: вишні доспівали», «Коли потяг у даль загуркоче», «Білі акації будуть цвісти», «Сад», «Марії», «Два Володьки», «Знов село», «Марія», «Васильки», «Україна», «Лист до земляків», «Любіть Україну», «Юнакові», «О мова моя!», «Я знаю силу слова», «Люблю весну», «Третя Рота», «Мазепа», «Розстріляне безсмертя».

Микола Зеров

«Київ з лівого берега», «Чернігів», «Куліш», «Сон Святослава», «Олександрія», «Князь Ігор», «Обри», «Чистий четвер», «Класики», «Аргонавти», «Саломея», «Навсікая», «Pro domo».

Юрій Клен

«Прокляті роки», «Попіл імперій», «Кортес», «Конкістадори», «Вікінги», «Антоній і Клеопатра», «Цезар і Клеопатра», «Шляхи Одиссея», «Софія», «Володимир», «Мандрівка до сонця», «Божа Матір», «Україна», «Леся Українка і Гейне», «Гей не в українських перекладах», «Дияболічні параболи».

Євген Плужник

«Галілей», «Канів», «Знаю, сіренький я весь такий», «Уночі його вели на розстріл», «Сідало сонце», «Впало – ставай до стінки!», «А він молодий-молодий», «Був це хлопчик лагідний і тихий», «Зустрів кулю за лісом», «Дивлюсь на все спокійними очима», «Ніч... а човен – як срібний птах», «Блакитний безум», «Тепер на півночі горять сніги», «Суди мене судом своїм суворим», «Притулив до стіни людину».

Богдан-Ігор Антонич

«Ніч», «Автобіографія», «Привітання життя», «Молитва», «Автопортрет», «Три перстені», «Назустріч», «Різдво», «Коляда», «Зелена євангелія», «Знак лева», «Апокаліпсис», «Пісня про незнищенність матерії», «Слово до розстріляних», «До істот з зеленої зорі», «Теслів син», «Ярмарок», «Сад», «Яворова повість», «Вишні», «Ротації», «Міста й музи», «Шевченко», «Крутянська пісня».

Євген Маланюк

«Біографія», «Зловісне», «Сучасники», «Останнє витікає золото», «Носив навік єдину віру», «Під чужим небом», «Псалми степу», «Євангелія піль»,

«Напис на книзі віршів», «Полин», «Степова Еллада», «Варязька балада», «Шевченко», «Куліш», «Невичерпальність», «Антимарія», «Чорна Еллада», «Діва-Обща», «Молитва», «Варяги», «Київ», «Українські візантійські очі...», «Ода до прийдешнього», «Батьківщині,» «Одна пісня», «Серпень», «Високий ранок», «Пам'яті Т. Осьмачки», «В горах», «Май 1935 року», «Ностальгія».

Олена Теліга

«Безсмертне», «Поворот», «Засудженим», «Сучасникам», «Радість», «Літо», «Без назви», «Чоловікові», «На п'ятому поверсі», «Чужа весна», «Мужчинам», «Літо», «Сонний день», «Усе – лише не це!», «Напередодні,» «Вечірня пісня», «Лист», «Відповідь», «Чорна площа».

Олег Ольжич

«Археолог», «Скільки сонця летється на землю», «Гаяли», «Новобранець», «Готи», «Нічний напад», «Робітня,» «Страшно в горах вночі», «Революція», «НА полі бою», «Нащо слова», «Візія», «Грудень 1932», «Незаному Воякові», «Поцілуєш, рідко і суворо», «Присвята».

Микола Хвильовий

«Редактор Карк», «Кіт у чоботях», «Арабески», «Солонський Яр»,» Свиня», «Я (Романтика), «Мати», «Ревізор», «Санаторійна зона», «Іван Іванович», «Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму», «Україна чи Малоросія?».

Валер'ян Підмогильний

«Добрий Бог», «Гайдамака», «Пророк», «Старець», «Гайдамаки», «На селі», «В епідемічному бараці», «Собака», «Син», «Проблема хліба», «Іван Босий», «Військовий літун», «Історія пані Ївги», «Остап Шаптала» або «Невеличка драма», «Місто».

Григорій Косинка

«На золотих богів», «Заквітчаний сон», «Мент», «Змовини», «За земельку», «Темна ніч», «Фавст», «Гармонія», «Постріл», «В житах», «Серце», «Політика», «Змовини», «Політика», «За земельку», «На золотих богів»..

Юрій Яновський

«Чотири шаблі», «Вершники» («Подвійне коло», «Дитинство», «Шаланда в морі»), «Майстер корабля».

Остап Вишня

«Як ми колись учились», «Ярмарок», «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Мисливські усмішки», «Думи мої, думи мої...».

Іван Кочерга

«Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий».

Микола Куліш

«Народний Малахій», «Мина Мазайло», «Патетична соната».

Олександр Довженко

«Земля», «Звенигора», «Ніч перед боєм», «Мати», «Відступник», «Незабутнє», «Перемога», «Україна в огні», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна», «Щоденник», «На колючому дроті».

Улас Самчук

«Марія», «Волинь».

Іван Багряний

«Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Огненне коло»

СЛОВНИК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

Автобіографія – літературний жанр, головним героєм якого (в літературному сенсі) є сам автор.

Алітерація – повторення подібних за звучанням приголосних у віршованому рядку, строфі для підсилення звукової або інтонаційної виразності й музичності.

Алегорія – троп, у якому абстрактне поняття яскраво передається за допомогою конкретного образу (наприклад, у казках Лисиця уособлює хитрість).

Амфібрахій – у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголосом на другому складі.

Анапест – у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголосом на останньому складі.

Анафора – єдинопочаток, повторення на початку віршових рядків, строф або речень однакових чи співзвучних слів, синтаксичних конструкцій.

Анекдот – коротке гумористичне оповідання про характерний випадок у побутовому житті з несподіваним і дотепним закінченням.

Антитеза – це стилістична фігура, яка утворюється зіставленням слів або словосполучень, протилежних за своїм змістом.

Асонанс – повторення однакових голосних звуків у рядку або строфі, що надає віршованій мові милозвучності, підсилює її музичність.

Астрофічний вірш – вірш, який не ділиться на строфи чи строфоїди. Рядки такого вірша вільно переходять від чотиривірша у двовірш тощо.

Афоризми, або Крилаті слова – стислі влучні оригінальні вислови відомих письменників, що набули поширення в народі через влучність, дотепність чи широту філософських узагальнень.

Білий вірш – неримовані вірші з чіткою внутрішньою метричною структурою, де на місці рими лишається чиста клаузула (наприклад, «Лісова пісня» Лесі Українки).

Балада – жанр ліро-епічної поезії фантастичної, історико-героїчної або соціально-побутової тематики з драматичним сюжетом (наприклад, «Рибалка» П. Гулака-Артемівського).

Бароко – напрям у мистецтві та літературі XVII-XVIII ст., який прийшов на зміну Відродженню, але не був його запереченням. Бароко синтезувало мистецтво готики й ренесансу.

Буколіка – жанр античної поезії, в якому мовилося про вільне, безтурботне, щасливе життя на селі.

Бурлеск – жанр гумористичної поезії, комічний ефект досягається тим, що героїчний зміст викладається навмисно вульгарно, грубо, або навпаки, тим, що про буденне говориться піднесено (наприклад, «Енеїда» Котляревського).

Віршування, або Версифікація – і. Мистецтво виражати свої думки у віршованій формі. 2. Система організації поетичного мовлення, в основі якої міститься закономірне повторення певних мовних елементів, що складаються на підставі культурно-історичної традиції певної національної мови.

Верлібр – вірш без рими і розмірів з довільним чергуванням рядків різної довжини.

Внутрішній монолог – різновид монологу, в якому передаються внутрішні переживання персонажа замість опису зовнішніх реальних подій, ситуацій, що викликають ці переживання.

Водевіль – невелика комедійна п'єса (переважно одноактна), якій притаманна проста композиція, динамічний сюжет, дотепність, у ній розмови героїв чергуються з піснями, танцями (наприклад, «Москаль – чарівник» І. Котляревського).

Гімн – урочистий музичний твір на слова символічно-програмового змісту, вживається переважно як символ держави.

Гіпербола – різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії.

Гекзаметр – віршовий дактилічний розмір з шістьма наголосами без рими.

Герой літературного твору, або Персонаж – 1. Постать людини, зображена письменником у художньому творі, загальна назва будь-якої дійової особи кожного літературного жанру, 2. Олюднені, оживлені образи речей, явищ природи, звірів у казках, байках, притчах та деяких інших жанрах.

Градація – стилістична фігура, що полягає в поступовому нагнітанні засобів художньої виразності задля підвищення чи пониження їхньої емоційно-сміслової значимості.

Гумор – 1. Різновид комічного, відображення смішного в життєвих ситуаціях і людських характерах. 2. Узагальнена назва творів, мета яких – розсмішити, викликати гарний настрій 3. Взагалі сміх і відчуття комічного.

Гумореска – невеликий віршований, прозовий чи драматичний твір з комічним сюжетом відмінний від сатиричного твору легкою, жартівливою тональністю.

Діалектизми – слова, характерні для мовлення жителів певної місцевості. Вживаються в художніх творах для мовної характеристики персонажів, для створення місцевого колориту.

Діалог – розмова двох чи кількох дійових осіб.

Дактиль – у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголосом на першій складі.

Драма – і. Один з основних родів художньої літератури, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дії самих персонажів. 2. Один із жанрів драматичного роду, комедією, трагедією, це п'єса соціального чи побутового характеру з гострим конфліктом, як розвивається в постійній напрузі.

Дума – великий пісенно-розповідний (ліро-епічний) твір переважно героїчного змісту.

Думка (дума) – жанр (вид) невеликої медитативно-елегічної (журливої) поезії, іноді бального змісту, який був поширений у творчості українських письменників – романтиків першої половини ХІХ ст.

Екзистенціалізм – течія в літературі, що сформувалася в Європі у 1930-1940 р. а найбільшого розвитку досягла в 1950-1960 рр. Джерела екзистенціалізму містилися в праці філософа ХІХ ст. Є. К'єркегора. Основним положенням екзистенціалізму є постулат:(існування) передує есенції (сутності). У художніх творах екзистенціалісти прагнуть справжні причини трагічної невлаштованості людського життя.

Експозиція – сюжетно-композиційна частина художнього твору, яка знайомить з його головними персонажами, конфліктами, проблемами, обставинами дії.

Епітети постійні – епітети, які у фольклорних творах, а іноді в інших, часто вживаються з тими самими словами: козак – молоденький, кінь – вороненький, зброя – ясная, шлях – битий.

Епіфора – стилістична фігура, протилежна анафорі: повторення однакових виразів, слів, або звукових сполучень у кінці віршових рядків чи строф, а також прозових уривків з метою посилення виразності поетичної мови, підкреслення чогось.

Епопея – значний за обсягом монументальний твір епічного змісту, в якому широко і всебічно відтворено епохальний перелом у житті цілого народу (часом багатьох народів), відображені події, що мають вирішальне значення для багатьох поколінь (наприклад, твір У. Самчука «Волинь»).

Епос – один із трьох родів літератури, відмінний за своїми ознаками від лірики та драми. Основа епічного твору – розповідь від автора. Жанр епічної героїчної поеми.

Есе – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного питання і не претендує на вичерпне й визначальне трактування теми.

Зав'язка – елемент сюжету й композиції, який розпочинає основний конфлікт, зіткнення антиподів.

Загадка – це короткий твір, в основі якого лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього.

Ідея художнього твору – емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість художнього твору, яка приблизно може бути охарактеризована як провідна думка, ядро задуму автора.

Ідилія – різновид буколіки; невеликий, переважно віршовий, твір, в якому поетизується сільське життя (наприклад, «Садок вишневий коло хати» Т. Шевченка).

Імпресіонізм – художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань.

Інверсія – одна із стилістичних фігур мови, яка полягає в незвичному розташуванні слів у реченні, щоб найбільш значуще слово чи слова особливо підкреслити, звернути на них увагу.

Інтер'єр – в літературі вид опису, змалювання внутрішніх приміщень та предметів, які в них знаходяться і безпосередньо оточують персонажів твору.

Інтермедія – невеличкий розважальний драматичний твір, який виконувався між актами вистави на серйозні, переважно релігійні теми.

Інтонія – чергування підвищень і знижень голосу, тон мовлення, який дозволяє виражати почуття, ставлення до вимовленого.

Іронія – художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення.

Історичні пісні – це ліро-епічні твори героїчного характеру про важливі події минулого та відомих історичних осіб.

Кіноповість – сценарій, перероблений для читання (наприклад, «Україна в огні» О. Довженка).

Казка – один із основних жанрів народної творчості, епічний, розповідний, сюжетний художній твір усного походження про вигадані та фантастичні події.

Календарно-обрядові пісні – це ліричні твори, якими супроводжуються обряди та ритуали, пов'язані з циклічністю природи, зі зміною пір року.

Катрен – строфа з чотирьох рядків, чотиривірш.

Класицизм – напрям у європейській літературі та мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст., а найбільшого розквіту досяг у Франції у XVII ст. Для класицизму характерна орієнтація на античну літературу, яка проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування.

Клаузула, або Клаузула – заключна частина віршового рядка, починаючи з останнього наголошеного складу.

Колізія – зіткнення протилежностей (інтересів, переконань, мотивів, окремих осіб), джерело конфлікту та форма його реалізації у художньому творі.

Коломийка – жанр української пісенної лірики, який пов'язаний з однойменним народним танцем. Коломийка має традиційну жанрову структуру: дворядкова строфа, кожен рядок якої складається з 14 складів, має малу цензуру після 4-го та велику після 8-го складів і закінчується жіночою римою (з наголосом на передостанньому складі).

Колядка – жанр величальних календарно-обрядових пісень, які в дохристиянську епоху були пов'язані з зимовим святковим циклом, а з утвердженням християнства – з різдвяним.

Комедія – драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища, виявляється смішне в навколишній дійсності чи людині (наприклад, «За двома зайцями» М. Старицького).

Композиція – побудова твору. Найпоширеніші види: лінійна – події зображуються в хронологічній послідовності; ретроспективна – події, що відбулися раніше, зображуються пізніше; паралельна – дві події, що відбулися одночасно, зображуються як послідовні; монтаж – кілька подій, що відбуваються одночасно, зображуються по черзі.

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваних складними колізіями.

Крилаті слова, або Афоризми – стислі влучні оригінальні вислови відомих письменників що набули поширення в народі через влучність, дотепність чи широту філософських узагальнень.

Кульмінація – важливий елемент сюжету: вирішальне, найгостріше зіткнення сил, які ведуть боротьбу, момент найвищого напруження в розвиткові змальованих у творі подій.

Лірика – 1. Один із трьох родів художньої літератури, в якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора. 2. Певний віршовий твір або сукупність творів.

Ліричний відступ – це такий авторський відступ від розгортання подій, картин і образів у якому письменник безпосередньо від себе висловлює почуття і настрої у зв'язку з долею героїв виявляє своє ставлення до них тощо.

Ліричний герой – образ, що виникає в уяві читача під враженням висловлених у почуттів, переживань, роздумів. Ліричний герой не обов'язково тотожний авторові.

Ліро-епічний твір – це літературний твір, в якому гармонійно поєднуються зображальні виражальні засоби, притаманні ліриці та епосу, внаслідок чого утворюються якісно нові сполук (балада, співомовка, поема, роман у віршах).

Література – так колись називали все, що написано або надруковане буквами (літерами) Зараз термін «література» переважно вживається у значенні художня література. А художня література є одним із видів мистецтва, що образно відтворює життя за допомогою слова, мов.

Літературний жанр – тип літературного твору, один з елементів класифікації літературно матеріалу, позначає літературні твори, які умовно об'єднуються за певною структурою та спільний ознаками зображення дійсності. Наприклад, серед епічних творів найчастіше виділяють такі жанри (види): казка, байка, легенда, оповідання, новела, повість, роман, епопея та ін.; серед ліричні ліричний вірш, пісня, елегія, епіграма та ін.; серед драматичних: трагедія, комедія, драма, фарс та ін.

Літературний напрям – це конкретно-історичне втілення художнього методу, що проявляє себе в ідейно-естетичній спільності групи письменників у певний період часу. Літератури напрям є своєрідним синтезом художнього методу та індивідуального стилю письменника.

Літературний процес – безперервний, надзвичайно складний, іноді суперечливий, який визначається всією сукупністю явищ і фактів, як єдиними нормами загальнолітературного світового розвитку, так і його національні особливостями.

Літературний рід – узагальнююче поняття, один з головних елементів систематизації літературного матеріалу, категорія вищого порядку. За родами література поділяється на епос, лірику, драму.

Легенда – народна оповідь про життя якоїсь особи чи незвичайну подію, оповита фантастикою, казковістю.

Лейтмотив – конкретний образ, часто повторювана деталь, головна тема чи ідея, визначальна інтонація, що пронизує твір або всю творчість письменника.

Логічний наголос – виділення важливого слова в реченні (яке несе особливе смислове навантаження) через підвищення сили голосу.

Міраклъ – один із жанрів середньовічної релігійно-повчальної драми, за основу якої бралися розповіді про «дива», здійснені Богородицею чи святими.

Містерія – західноєвропейська середньовічна релігійна драма, що виникла на основі літургійного дійства.

Міф – 1. Форма мислення стародавньої людини. У міфі абстрактні поняття про світ виражаються у вигляді живих істот або навпаки – живі істоти виступають як вищі символи світу. Міф ґрунтується на глибокій вірі в реальність цих істот та їх надприродну силу. 2. Те саме, що легенда, розповідь про богів та героїв.

Міфологізм – спосіб поетичної реалізації міфу в творах художньої літератури.

Медитація – вірш філософського змісту, в якому автор передає свої глибокі роздуми про деякі важливі проблеми, інколи глобального значення (життя і смерть, дружба і кохання, людина і природа).

Мемуари – оповідь у формі записок від імені автора про реальні події минулого, учасником або ж очевидцем яких він був.

Метафора – один з основних тропів: образний вислів, в якому ознаки одного предмета чи дії переносяться на інший за подібністю.

Мовленнєвий такт – частина речення між двома паузами.

Модернізм – загальна назва літературних напрямів та шкіл ХХ ст., яким притаманні формотворчість, експериментаторство, тяжіння до умовних засобів, антиреалістична спрямованість.

Монолог – переважно в драматичному творі або кінофільмі роздуми персонажа вголос, розмова з самим собою чи глядачами.

Мотив – неподільна смислова одиниця, з якої складається сюжет (мотив жертовності, скорбота та ін.) або тема ліричного твору.

Мотто, або Епіграф – напис (часто цитата), який вміщується автором перед текстом твору або його частиною. Епіграф передає основну ідею, настрій або колізію твору, задає тон.

Нарис – невеликий за обсягом оповідний художньо-публіцистичний твір, у якому зображено дійсні факти, події й конкретних людей (наприклад, нарис Панаса Мирного «Подоріжжя од Полтави до Гадячого»).

Народна пісня – невеликий усний віршований твір, що співається.

Неореалізм – стильова течія в українській літературі початку ХХ ст., яка розвинулася з класичного реалізму.

Неоромантизм – стильова течія модернізму, що виникла в українській літературі на початку ХХ ст., названа Лесею Українкою «новоромантизмом». Зі «старим» романтизмом його ріднить порив до ідеального, виняткового.

Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією.

Ода – жанр лірики, вірш, що виражає піднесені почуття, викликані важливими історичними подіями, діяльністю історичних осіб. Оксиморон – різновид тропа, що полягає у зведенні слів або словосполучень, значення яких взаємовиключає одне одного, створюючи ефект смислового парадоксу: «На нашій – не своїй землі» (Т. Шевченко).

Опис – зображення письменником місцевості, де відбувається дія, природи (пейзажу), зовнішнього вигляду осіб (портрета), внутрішньої частини приміщень (інтер'єру).

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному епізоді з життя одного персонажа (іноді кількох).

Оповідач – особа, вигадана автором, від імені якої в художньому творі автор оповідає про події та людей.

Оповідь – зображення подій і вчинків персонажів через об'єктивний виклад їх від першої особи, на відміну від розповіді – викладу від третьої особи.

Підтекст – внутрішній, прихований зміст якого-небудь висловлювання.

Пірихій – у силабо-тонічному віршуванні пірихієм умовно називається заміна стопи ямба чи хорєя стопою з двох ненаголошених складів.

Пісня – словесно-музичний твір ліричного або ліро-епічного характеру, мелодійний за своїм інтонаційним малюнком і призначений для співу.

Памфлет – публіцистичний твір на злободенну тему, в якому з особливою гостротою й експресією, часто в сатиричній формі висміюються й викриваються якісь негативні суспільні явища.

Панегірик – поетичний жанр, найхарактернішою ознакою якого є захоплена похвала та уславлення визначної події чи подвигів видатної людини.

Паралелізм – стилістична фігура: паралельне зображення двох (трьох і більше) явищ з різних сфер життя, показ одних явищ на фоні інших.

Пародія – сатиричний або гумористичний твір, який наслідує, імітує творчу манеру письменника або напряму з метою його висміяти.

Пастораль – різновид буколіки; невеликий за обсягом художній твір, в якому мовиться про безтурботність сільського життя на лоні природи.

Пауза – перерва в мовленні, зупинка голосу під час читання. Може бути довгою, середньою та короткою.

Пейзаж – один із композиційних компонентів художнього твору: опис природи, будь-якої незамкненого простору зовнішнього світу.

Переказ – подібне до легенди усне оповідання про видатні події минулого, але більш достовірне, ніж легенда.

Перифраз – мовний зворот, який вживається замість звичайної назви певного об'єкта і полягає в різних формах опису його істотних і характерних ознак (наприклад, Т. Шевченка називають «великим Кобзарем»).

Персоніфікація – вид метафори: уподібнення неживих предметів чи явищ природи людським якостям, олюднення їх (а уособлення – оживлення їх).

Персонаж, або Герой літературного твору – 1. Постать людини, зображена письменником у художньому творі, загальна назва будь-якої дійової особи кожного літературного жанру. 2. люднені, оживлені образи речей, явищ природи, звірів у казках, байках, притчах та деяк інших жанрах.

Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризуємо однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх

розкрито посідає проміжне місце між романом та оповіданням (перша українська повість – «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка).

Поезія – 1. Один із трьох літературних родів, поряд з епосом і драмою. 2. Невеликий художній твір у віршах, 3. Інколи цим поняттям означають віршовані твори певного автора, нації чи епох.

Поема – ліро-епічний віршований твір, у якому зображені значні події і яскраві характери, а розповідь героїв супроводжується розкриттям авторських переживань і роздумів.

Полілог – багатоголосся, розмова, в якій одночасно бере участь багато людей.

Порівняння – троп, який полягає у зіставленні одного предмета з іншим для того, щоб глибше розкрити, яскравіше змалювати його.

Портрет – зображення в літературному творі зовнішнього вигляду, пози, рухів, виразу обличчя людини, її одягу, взуття тощо.

Послання – віршований твір, написаний як звернення до певної особи чи багатьох осіб.

Постмодернізм – світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття ХХ ст. приходить на зміну модернізму. Цей напрям – продукт пост індустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем – світоглядно-філософських, економічних, політичних.

Приказка – це образний вислів чи мовний зворот, який влучно характеризує людину, її вчинки, явища життя і т. ін.: Або пан, або пропав.

Прислів'я – короткий влучний, часто заримований народний вислів повчального змісту.

Притча – короткий фольклорний або літературний розповідний твір повчального характеру, орієнтований переважно на алегоричну форму доведення змісту етичних цінностей буття.

Проза – мовлення не організоване ритмічно; літературний твір або сукупність творів, написаних не віршованою мовою.

Прозопопєя, або Уособлення – різновид метафори: зображення неживих предметів або абстрактних явищ із наданням їм властивостей живих істот.

Псалми – жанр духовної лірики, пісні релігійного змісту.

Публіцистика – особливий рід літератури та журналістики, звернений до найактуальніших проблем, вирішення яких має велике значення для суспільства.

Реалізм – літературний напрям, який характеризується правдивим і всебічним відображенням дійсності на основі типізації життєвих явищ.

Ремінісценція – один із видів творчих взаємовпливів, який полягає в запозиченні окремих елементів з творчості попередників.

Ремарки – авторські пояснення в тексті драматичного твору про час і обстановку, в якій відбувається дія, про вік, вигляд, міміку, жести, інтонацію голосу персонажів, про їх психологічний стан, вчинки тощо.

Рецензія – один із провідних жанрів літературної критики, що розглядає й оцінює твори художньої літератури й мистецтва, визначає їх вартість та характеризує, на думку критика, хиби, недоліки.

Речитатив – протяжне проказування, що наближається і до декламації, і до співу.

Рима – співзвучність закінчень слів у віршових рядках.

Римування – характер розміщення рим у вірші. У межах чотиривірша (катрена) розрізняють такі способи римування: парне, або суміжне, коли перший рядок римується з другим, а третій – з четвертим (aabb); перехресне, при якому перший рядок римується з третім, а другий – з четвертим (abab); кільцеве, або оповите, коли одна рима, об'єднуючи перший і четвертий рядки, ніби бере в кільце рядки, пов'язані іншою римою (abba).

Ритм – правильне чергування наголошених і ненаголошених складів у силаботонічній системі віршування.

Риторика – наука красномовства.

Розв'язка – складовий компонент сюжету, вирішення конфлікту (інтриги) епічного, ліро-епічного, драматичного, а іноді й ліричного (сюжетного) твору.

Розвиток дії – розгортання подій, що виростають із зав'язки, своєрідний перебіг розповіді автора про життя, стосунки і дії персонажів.

Роман – великий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, в якому життя людей розкривається на тлі історичних або соціально вагомих обставин.

Романс – невеликий за обсягом вірш переважно особистого (любовного) характеру та музичний твір для сольного співу з інструментальним супроводом.

Романтизм – один із провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині та існував у літературі Європи й Америки в першій половині XIX ст. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень.

Рондель – закінчений вірш із 13 рядків, поділених на три строфи. У перших двох по чотири рядки, у третій – п'ять. Перші два рядки цілком повторюються у кінці другої строфи, а перший рядок ще й завершує вірш.

Рубаї – в ліричній поезії народів Близького Сходу чотиривірш переважно філософського змісту, в якому римується перший, другий і четвертий рядки.

Рядок – частина віршованого тексту, одиниця вірша, від довжини і структури якої залежить розмір цього вірша.

Сарказм – зле, в'їдливе висміювання серйозних вад у характері персонажів, подіях та явищах громадського або побутового життя з тим, щоб викрити їх потворну сутність.

Сатира – 1. У давньоримській літературі написаний гекзаметром поетичний твір, в якому викривалися пороки суспільства. 2. Різке осміяння суспільних вад за допомогою сатиричних засобів 3. Художній твір, в якому здійснюється таке осміяння.

Сентименталізм – напрям у європейській літературі другої половини, XVIII – початку XIX ст., що характеризується прагненням відтворити світ почуттів простої людини й викликати у читача співчуття до героїв.

Символізм – одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст. а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою символізму є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ.

Сонет – ліричний вірш, який складається з чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, тобто з двох чотиривіршів (катренів) з перехресним римуванням та двох тривірші (терцин) тернарного римування за основною схемою (abab abab bbd ggd), хоча можливі й інші конфігурації рим.

Співомовка – короткий віршований ліро-епічний твір, часто побудований на якомусь народному анекдоті, приказці або казковому мотиві.

Спондей – у силаботонічній системі віршування заміна стопи ямба чи хорія стопою з двох наголошених складів.

Стаття – науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі чи газеті в якому здійснюється досить широке за охопленням матеріалу і порівняно глибоке аналітичне дослідження важливої суспільно-політичної чи літературної теми.

Стиль – 1. Сукупність мовних прийомів для вираження тих чи інших ідей, думок. 2. Сукупність усіх виразних засобів – мовних, композиційних, жанрових, вживаних для втілення змісту твору (наприклад, стиль класицизм).

Стопа – в силаботонічному віршуванні – це група складів з певним, незмінним для даного вірша розташуванням у ній одного наголошеного і одного, двох або трьох ненаголошених складів] Від повторення стоп залежить розмір вірша.

Строфа – повторюване в даному вірші поєднання кількох віршованих рядків, зв'язаних між собою певною системою рим та інтонацією або за змістом, а також відділене від аналогічних сполук помітною паузою та іншими чинниками.

Строфоїди – частини віршованого тексту, що мають різну кількість рядків.

Сюжет – організована в життєво правдоподібну картину система подій за участю певні персонажів.

Тавтологія – повторення одного й того ж слова, однокореневих чи близьких за значенням, щоб з більшою силою виразити щось важливе у висловленій думці.

Тема – це коло життєвих явищ, відображених у творі у зв'язку з певною проблемою, що служить предметом авторського осмислення та оцінки. Тема – узагальнена основа змісту художнього твору, те, про що в цілому йдеться у всьому творі.

Темп – швидкість читання або мовлення. Буває повільний, середній та швидкий.

Терцина – в поезії строфа, що складається з трьох рядків, де 1-й римується з 3-м, а 2-й – з 1-м уже наступної терцини.

Тип – образ – персонаж, в якому відбиваються риси характеру, спосіб мислення, світоглядні орієнтації певної групи людей або нації, а він при цьому залишається яскраво індивідуальним, неповторним.

Трагедія – драматичний твір, де зображуються нерозв'язні моральні проблеми, що призводять, як правило, до загибелі героя (героїв) (наприклад, «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого).

Троп – слово або вираз, вжитий у переносному, образному значенні.

Уособлення, або Прозопопєя – різновид метафори: зображення неживих предметів або абстрактних явищ із наданням їм властивостей живих істот.

Усмішка – різновид фейлетону та гуморески, введений в українську літературу Остапом Вишнею. Своєрідність жанру усмішки – в поєднанні побутових замальовок з частими авторськими відступами, в лаконізмі й дотепності.

Усна народна творчість – це художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, де засобами мови збережено знання про життя і природу, давні культи і вірування, а також відбито світ думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії.

Фабула – основні події міфу, легенди, художнього твору, викладені без додаткових деталей.

Фейлетон – художньо-публіцистичний жанр літератури, в основі якого лежать реальні факти, які зображено в сатиричному або гумористичному плані.

Характер літературний – це зображення письменником у художньому творі людини з властивими їй індивідуальними рисами, які зумовлюють її поведінку, ставлення до інших людей, до життя.

Хорей, або Трохей – у слабо тонічному віршуванні – це двоскладова стопа з наголосом на першому складі.

Художній метод – це сукупність принципів ідейно-художнього пізнання та образного відтворення світу, спосіб осягнення дійсності засобами мистецтва. В історії літератури виділяють такі художні методи: бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, натуралізм, модернізм. Кожний художній метод (за винятком модернізму) має відповідний літературний напрям. Напрямок користується певним методом, заснований на ньому.

Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, при якій зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність, на відміну від наукового пізнання, що подається в формі абстрактних понять.

Художня асоціація – зв'язок уявлень, коли одне з них у людській свідомості викликає низку інших, інколи ірраціональних (чистий – божественний), контрасту (добро – зло), суміжністю в часі (весна – цвітіння) чи в просторі (поле – жито) і постає як наслідок естетичного освоєння дійсності.

Цезура – пауза, яка ділить довгий віршовий рядок на пів-рядки чи дрібніші частини і тим підкреслює інтонацію, надає довгому рядку чіткішого ритмічного звучання.

Щедрівка – жанр величальних календарно-обрядових пісень, що виконуються під Новий рік на Щедрий вечір.

Ямб – у слабо тонічному віршуванні двоскладова стопа з наголосом на другому складі.

НІНА ПОЛЯРУШ

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(І ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

**Навчально-методичний посібник
для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр»**

Видання п'яте, доповнене

*В оформленні використано картину Катерини Білокур
«Квіти за тином» (1935)*